

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Abildgaard, Peter Christian.; af P. C. Abildgaard.

Titel | Title:

En Dansk Heste- og Qvæg-læge i et lidet Udtog eller Haandbog for Bondestanden il Veiledning i at læge de almindeligste Sygdomme blandt Heste, Hornqvæg, Faar og Sviin

Udgavebetegnelse | Edition Statement:

3. og igien forbedrede Opl.

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : trykt paa Faber og Nitschkes Forlag, 1791

Fysiske størrelse | Physical extent:

166, [2] s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

25.-113.

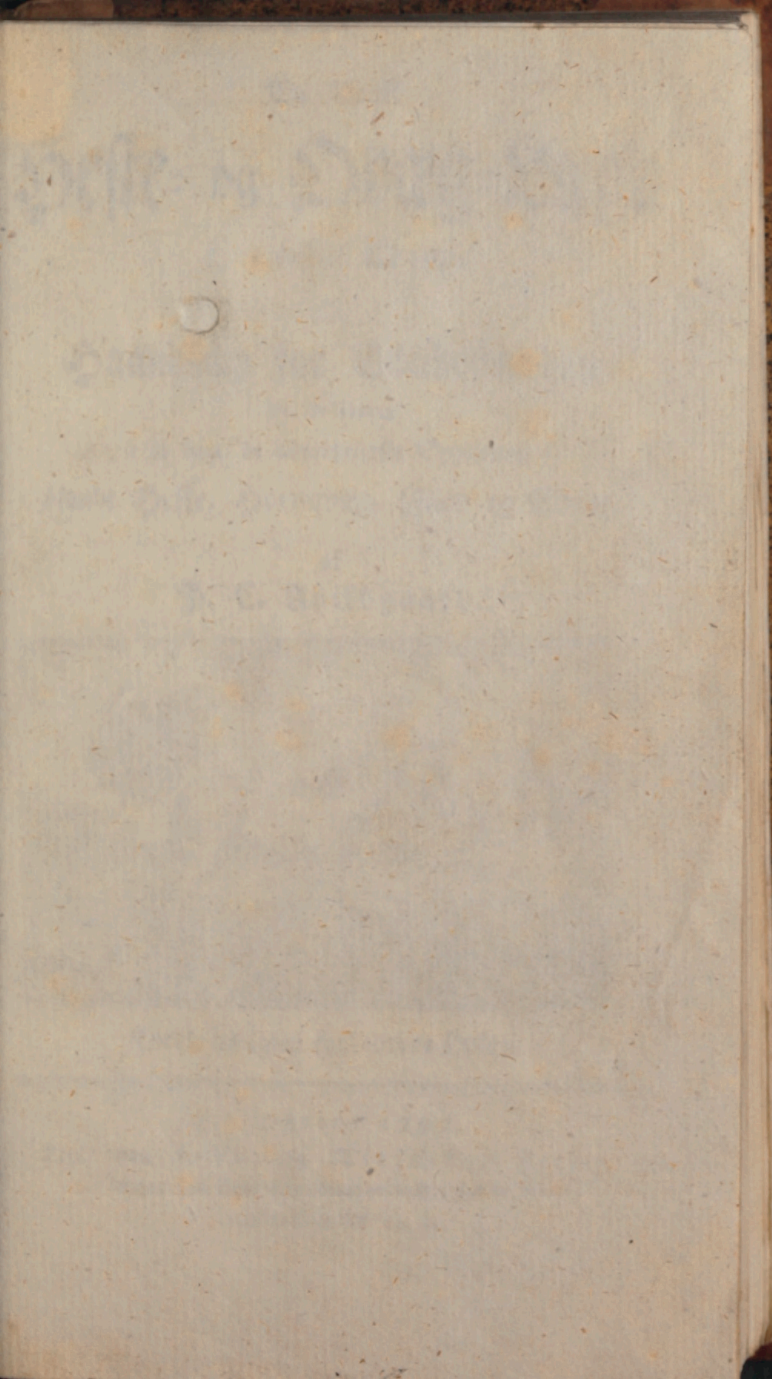
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

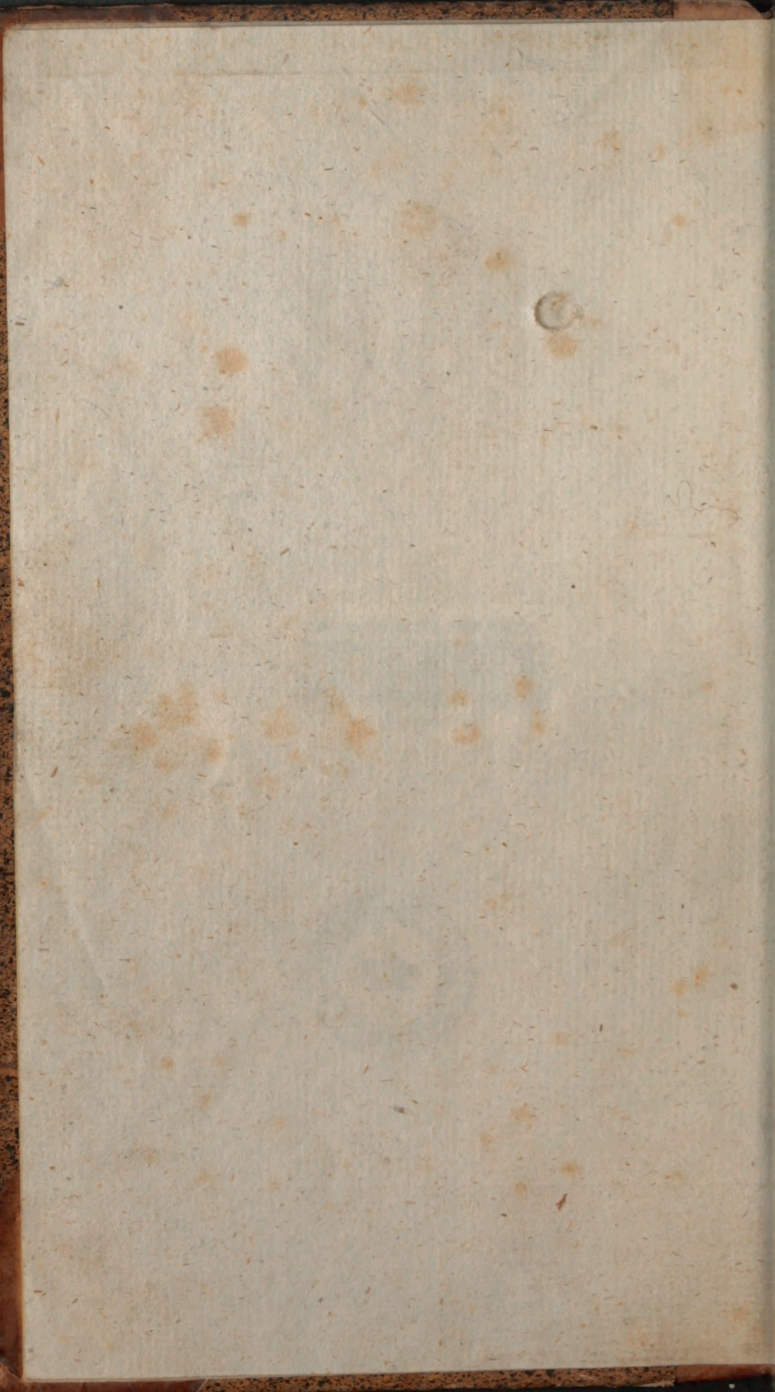
130020344548

En Dansk

Heste- og Kvæg-Læge

i et lidet Udtog,

eller

Haandbog for Bondestanden

til Veiledning

i at læge de almindeligste Sygdomme

blandt Heste, Hornkvæg, Faar og Sviin.

af

P. E. Abildgaard.

Tredie og igien forbedrede Dplag.

Kjøbenhavn, 1791.

Trykt paa Faber og Witsches Forlag,
og sælges hos dem paa Børsen i Bogladen No. 5,
uindbunden for 24 S.

Handwritten text at the top of the page, likely a title or address, written in a cursive script.

Handwritten text below the title, possibly a date or a reference number.

Small handwritten text or mark in the center of the page.

Handwritten text below the center mark, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a date or a reference number.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Handwritten text below the library stamp, possibly a name or a title.

Handwritten text below the previous line, possibly a name or a title.

Anviisning til at kiende Hestens, Drens og Saarets Alder.

Hestens Alder kiendes vissest af Tænderne. En Hest har 40 Tænder, men Hopperne have, som oftest ifkun 36; thi de mangler Kroggtænderne; og naar disse Kroggtænder undertiden findes hos Hopperne, da ere de smaa og usuldførmig dannede. Man kan inddele Hestens Tænder i tre Slags: 1 Kindtænder, Kroggtænder og Fortænder. Den har 24 Kindtænder, 6 paa hver Side i Over- og Underkieben; den har 4 Kroggtænder, een paa hver Side oven og under i Munden, hvilke sidde foran Bidselet, eller Laderne, som er en Deel af Gommen, imellem Kindtænderne og Kroggtænderne, hvor ingen Tænder er, og som udgior den Huulhed, hvor Bidselet lægges.

Fortænderne sidde allerforrest i Munden, og ere 12 i Tallet, 6 oven og 6 nede i Munden.

Føllet fødes med de 4 forreste eller mellemste Fortænder, 2 oven og 2 nede i Munden, som ikke endnu ret er kommen igiennem Gummerne, og bryder først efter nogle Dage frem. Naar Føllet er 2 Maaneder gammelt, ere disse Tænder fuldkommen fremme, og da begynder tillige de 4 andre Fortænder at fremstøde ved Siden af disse, een Tand paa hver Side oven og nede i Munden. Naar Føllet er 9 til 10 Maaneder gammelt, kommer de sidste fire Tænder frem, 2 oven og 2 nede i Munden, en ved hver Side af Mellemtænderne. Disse sidste kaldes Hjørnetænderne; saa at Føllet nu har 12 Foll-Tænder foran i Munden. Foll-Tænderne kiendes deraf, at de ere mindre, hvidere og kortere end Heste-Tænderne, som ere tværtimod brede, mere flade, gule og riflede med en Fure i Midten. Føllet fødes desuden med 12 Kievetænder nesten frembrudte igiennem Gummerne, 3 oven og 3 nede i Munden paa hver Side. Naar Føllet er henimod et halvt Aar gammelt, frembryder den fjerde Kievetand bag ved de 3 forreste, saa at

Føllet

Føllet nu har 16 Kievetænder. Naar Føllet er halvtredie til 3 Aar, skiftes de 8 forreste Kievetænder med andre nye, 2 oven og 2 neden i Munden paa hver Side, først de 2 forreste, og kort derefter de 2 andre bag ved disse.

Føll-Tænderne omskiftes ikke indtil Føllet er halvtredie til tre Aar gammel, og denne Uvished af halvtredie til tre Aar, kommer deels af den Uvished man er i, i Henseende til Tiden, paa hvilken Føllet har været født om Aaret, saa og om Maaden, paa hvilken Føllet har været opfødt. Dersom det er tidlig bleven fødet med Høe og tør Føde, saa taber det disse Tænder betimeligere, ligesom det taber dem sildigere, naar det har længe været født paa Græs. Deels kommer det og af Slægtens eller Racens egen naturlige Beskaffenhed, at blive tidligere eller sildigere udbrudte. Heste af fin og egte Race komme sildigere til deres fulde Modenhed og Styrke end de af almindelig og ringe Art. De første Føll-Tænder ere allerforrest i Munden, og kaldes Fremtænder, to oven og to neden; naar disse falder ud, gives Plads for fire andre, som sætte sig i deres Sted, og da er Føllet halvtredie til tre Aar

gammel. Naar de fire Tænder ved Siden af disse nemlig Mellemtænderne, to oven og to neden i Munden, een paa hver Side af Fremtænderne, falde af, saa er det halvfierde til fire Aar. Naar Hesten er halvfemte til fem Aar gammel, saa fælder den igien de fire Tænder, to oven og to neden ved hver Side af Mellemtænderne, og disse Tænder kan man kalde Hjørnetænder. I denne Alder bliver det ikke mere kaldet Føl eller Plag, men Hest, og man siger da: at Hesten har kastet alle Tænder. I disse 12 nye Hestens Tænder er en sort Huulhed oven i Tavlén, som i Almindelighed kaldes Kiernen. Denne Huulhed afflides eftersom Hesten bliver ældre, saa at Tænderne blive omsider glatte oven paa, og har ingen mere Huulhed. Denne Huulhedens Afflidning skeer ikke i Fleng; men i en bestemt Orden, saaledes, at naar Hesten har fyldt 6 Aar, saa er Huulheden eller Kiernen afflidt af de to forreste Tænder i Underkieven. Naar Hesten har fyldt 7 Aar, saa er Huulheden afflidt af de to Mellemtænder, som ere nest ved disse. Og naar Hjørnetænderne, som ere de sidste af Fortænderne neden i Munden, have

have mist deres Huulhed, saa er Hesten 8 Aar gammel.

De 6 Fortænder, som ere oven i Munden, og som svarer til 6 neden i Munden, afslides ikke saa hastig, fordi Hestens Overkieve har ingen Bevægelse, men allene Underkieven, som bevæges mod Forkieven. Dersom man derfor giver Algt paa, hvorledes og i hvad Orden disse 6 Overtænder miste deres Huulhed, saa kan man kiende Hestens Alder af Tænderne efter 8 Aar saaledes, at naar Hesten er halvtiende til ni Aar gammel, saa er Huulheden borte af de tvende forreste Tænder oven i Munden. Naar den er halvtiende til ti Aar, saa er Huulheden af Mellemtænderne afflidt; og naar Hesten er halvelliende til elleve Aar, ja undertiden tolv Aar gammel, saa er Huulheden borte af de tvende Hjørnetænder. Efter den Tid af 12 Aar er der ingen tilforladelig Kiendetegn paa Hestens Alder. Dog naar Hesten bliver gammel, taber Krog-tænderne deres Spidse og bliver ganske runde; Fortænderne oven og neden i Munden rage og mere frem efter, og staae ikke mere lodret (perpendiculair), men gjøre en spids Vinkel imod hinanden.

Krogtænderne bryde frem, naar Hesten er halvfierde til fire Aar, neden i Munden, og oven i Munden, naar den er imellem 4 og 5 Aar gammel.

Disse ere allene de visse og tilforladelige Tegn, hvorpaa man kan kiende Hestens Alder. Alle andre, som man ikke her vil opregne, grunde sig allene paa Bankundighed og Overtroe. Dog er denne givne Regel og Beskrivelse paa de Tegn, efter hvilke man kan kiende Hestens Alder, underkastet nogen Undtagelse; thi den forommeldte Huulhed i Tænderne, som man har kaldet Kiernen, er ikke hos alle Heste lige dyb. Undertiden er den ikke heller hos een og samme Hest lige dyb i alle Tænder. Deraf kommer det, at nogle Heste synes af Tænderne at være ældre end de virkelig ere, og andre yngre. Det første forekommer hos de Heste, som ikke have en dyb Huulhed eller Kiernen i Tænderne. Hos de Heste, som ikke have Huulheden lige dyb i alle Tænder, finder man, at denne Huulhed eller Kiernen er aldeles udslidt enten i Mellemtænderne eller Hjørnetænderne, naar den endnu findes i Fortænderne, og i saa Fald udfordres Ovelse og Erfarenhed til at

funde

Kunde nogensinde domme om Hestens virkelige Alder af Overensstemmelsen i Slidder, paa alle Tænderne. Saa ofte man derfor seer, at Kiernen ikke i ret Forhold og gradviis fra de forreste til Hjørne-Tænderne er afflidt, meest i de 2 forreste Tænder, noget mindre i de 2 Mellemtænder, og mindst i Hjørnetænderne, saa kan man ikke med nogen fuld Visshed bestemme Hestens Alder noie.

Oxens Alder kiendes ligeledes af Tænderne; men Oxen har, ligesom de øvrige drosyggende Dyr, ingen Fortænder oven i Munden, der have Gummerne allene en haard Rand. De have heller ingen Krog-tænder, som Hesten; men de have 12 Kiævetænder oven og neden i Munden, og 8 Fortænder i Underkæben. Disse Fortænder hos Kalven er smalle og afveyle eller falde ud til bestemte Eider for at gjøre Plads til andre, som er større og bredere med en Fure i Midten.

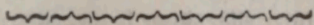
Naar Oxen er i andet Aar falde de 2 forreste Kiævetænder ud og gjøre Plads for 2 andre bredere, hvidere og større, naar den er i tredie Aar falde de Tænder ud, som ere næst ved de midterste, og andre komme i deres

Sted. Bed 4 Aar verple den 2, som er næst ved disse. Bed 5 Aar verple de yderste eller Hjørnetænderne, naar Oren er 6 Aar gammel er disse sidste lige med de øvrige, og Tænderne begynde at slides i den øverste Rand.

Paa Ringene af Hornene fiendes Orens Alder med mindre Bished. Man regner Oren at være i 4de Aar den sætter den første Ring ved Roden af Hornene, og derefter et Aar mere for hver følgende Tegn.

Saarenes Alder fiendes paa samme Maade, der er den samme Forskiel paa de første Tammetænder og de følgende Saaretænder, at disse sidste ere fiendeligen bredere. Naar Saarene har fældet de forreste allermidterste Tænder, er det i andet Aar; naar det har fældet de næst ved disse er det i tredje Aar, o. s. v. ligesom hos Oren.

Om de almindeligste Aarsager til Huusdyrenes Sygdomme og Midler til at forekomme dem.

De mange Slags Sygdomme, som fordærve vore Huusdyr, Heste, Oxer og Kæer, Gaar og Svin m. m., have næsten altid til Aarsag Menneſkenes urigtige Omgang med dem.

Bleve de ei ufornuftigen behandlede, ſaa vilde Sygdommene være lige ſaa ſieldne hos dem, ſom hos de vilde Dyr. Erfarenhed viſer det, at de vilde Heste og Gaar, ſom beſtandig overlades til dem ſelv og ikke fødes i Huus om Vinteren, ere, endog i de ublidere nordlige Lande, ikke allene fri for Sygdomme, naar ikke alt for ſtræng Vinter ganſke betager dem Føden, men de ere tillige ſtærkere og leve længere. Det, ſom i den fri Tilſtand kommer Dyrene til Gavn og ſom de paa Stalden og under Menneſkenes Evang maae til deres Skade ſavne, er den beſtandige Leilighed til frivillig Bevægelse, dernæſt den fri og rene Luft,

Luft, og endelig det friere Valg af Søde og
 Drikke, som er dem behagelig og som de efter
 egen Attraae, i det mindste altid i Hensende
 til Tiden, kunne nyde. Paa Stalden lide
 Creaturene meest, der leve de i en indsluttet
 Luft, som lidet eller intet bevæges, som er op-
 fyldt med Dunster af Foder, af Gødning og
 af deres egen Krop. Ligesom Fiskene doe,
 naar man sætter dem i smaa Kar og ikke ofte
 nok giver dem frisk Vand, saaledes er det og
 med de varmblodige Dyr og Mennesker, der
 leve i og af Luft. De doe, dersom de nodes
 til at leve længe i et tæt indsluttet Rum, hvor
 Luften uden for ei kan trænge ind, og de blive
 svage og sygelige, dersom de leve i et Rum,
 som vel ikke er ganske tæt indsluttet; men hvor
 dog Luften alt for lidet fornyes og forfriskes ved
 Træk og Tilgang af den udvendige friske Luft.
 Derfor ere og Mennesker, som leve paa Bierge
 og høit Land sundere og muntre, end de, som
 leve i Dalene og paa Sletter, hvor Luften er
 mere uren og opfyldt med Dunster. Det er alt-
 saa til Dyrenes Sundheds Bedligholdelse paa
 Stalden af største Bigtighed, at denne holdes
 reen og luftig, den bør til den Ende have Ab-
 ninger

ninger hvor igiennem Dunsterne kan udfores, og den udvendige frie og renere Luft kan indtrænge. Gulvet i Stalden maae være forsynet med Render og Affald, at baade Kreaturenes Urin kan have frit Aflob, og at Stalden kan affkylles med Vand naar det behøves, uden at dette bliver staaende og fordunster derinde. Stalden bør daglig feies, Krybberne renses, og intet gammelt Foder maae blive liggende, enten i disse eller i Krogene af Stalden at skimle og fordærves, Spindevær og Støv flittig udfeies. Daglig bør Kreaturerne af Stalden udfores i den frie Luft, baade for at forfriskes af Luften, og for at bevæges. Derfor er det en god Skik, at vande sine Kreaturer uden for Stalden.

Ogsaa Kreaturenes Krop bør holdes reen. Forneemmeligst er dette nødvendigt for Hesten. Den uddunster meget, og deraf kommer det at meget Skarn samler sig paa dens Hud, og dette Skarn stopper Uddunstningen, dersom det ikke afrenses ved Striglen, Borsten og Baskning. Det er og meget nyttigt at vaske eller skylle Hestens Been med koldt Vand hver Morgen, især, naar den ikke har daglig Bevægelse.

Bevægelse eller bruges til Arbeide. Heste som staae stille, faaer ellers Hævelser og anden Tilfælde i Been og Fødder. Naar Hesten gaaer i Marken, trænger den ikke til alt dette. Under bestandig Bevægelse i den frie Luft afdunster Sved og Damp lettere af Kroppen. Desuden renses og Huden af og til af Regnen, saa og ved det Kreaturet væltes, gnider det sig paa Jorden.

Oxer og Køer, som uddunste mindre, samle mindre Ureenlighed i Huden, dog er Reenlighed for dem ikke mindre gavnlig; men den kan med mindre Arbeide vedligeholdes, man maa kun ikke taale at de ere skidne og ligge i Skarn i Stalden. Det er meget sundt at vaske sine Køer og Oxer een gang om Ugen.

Paa Stalden have Dyrene ingen Frihed til at bevæge sig. Dette er got, naar man vil fede Kreaturerne for at slagte dem; men Fedme er ikke Sundhed. Ogsaa er denne Stilhed og Mangel paa Bevægelse mindre skadelig for Oxer og Køer end for Heste. Oxen er af Naturen et trægt Dyr, som ikke bevæger sig meget og trænger ikke dertil. I sin Frihed søger den sids og græsrigte Steder, hvor
den

den i kort Tid kan fylde sin Bom og derefter
 trygge Drev i Hvile. Faaret i sin Frihed bevæ-
 ger sig mere end Oxen, det vanker langt om
 og forandrer bestandig sit Opholdssted, det
 maae og derfor i Stalden have Rum og Frihed
 at bevæge sig. For dette Kreatur er ogsaa en
 varm og dunstfuld Stald meget skadelig. Jo
 foldere man kan holde Stalden jo bedre. Men
 intet Kreatur fordærves hastigere ved Mangel
 af Bevægelse end Hesten. Derfor bør denne
 daglig eller i det mindste hver anden Dag, naar
 den ikke arbejder, enten rides eller lades løs en
 Times Tid, hvor det er gjørligt.

Kreaturerne's Foder bør være sundt og
 tørt, alt muggent og skimlet Foder gjør dem
 stor Skade, og afstedkommer de farligste Syg-
 domme. Hoet er for Hesten, naar den ikke ar-
 bejder, et skadeligt Foder, dersom det gives i
 Mængde, og udgjør dens meste Næring. Gød
 Straae og Kierne er for Heste og Faar det
 sundeste Foder paa Stalden. Til Faarene bør
 man ikke give Hø, førend efter Juul; men
 indtil den Tid fore dem med Rug eller Havre-
 straae. Efter Juul gjør Høet dem mindre
 Skade, baade fordi Høet da er bedre uddam-
 pet

pet og fordi det er nærmere Tiden, at de kan udlades paa Græs, hvor da de Usundheder, som Hoet har forarsaget, blive rettede. Det er Hoets Egenkab at give megen Bædske i Kroppen og gjøre denne slaphullet, derfor er det tienligere for de Creature man vil fæde, end for de Creature hos hvilke det gielder om Styrke og Sundheds Bedligholdelse.

For Køer og Oer er godt Høe, endog Engbunds Høe, et sundt og tienligt Foder, de ere af Naturen indrettede til at have en vædsferig Krop.

Nyt indhøstet Høe, som ikke har ret udampet, men endnu mere om det har været fugtig indhøstet, at det bliver muggent, har den skadeligste Virkning for Creaturenes Sundhed; det samme gielder om Straaes og Kiernefoder. Men dersom man af Mangel paa bedre, er nødt til at føere sine Creature med saadant Foder, da er det beste Middel, man med mindst Bekostning kan anvende, for at forekomme Sygdomme, at give dem daglig Salt paa Føeret, en Haandsfuld til en Hest eller Køe, Halvdelen til et Saar; har man Lov af bitre Træer, saasom af Alf, Esp, Elm eller Pii,

Viis, som i rette Tid'er indsamlet, nemlig naar det er 6 Uger gammelt, at give Creaturene som Foder tilligemed Saltet, saa er det saa meget bedre: men fornemmelig for Faarene ere disse Løvsorter tienligt Foder. Har man andre bittre Urter, Malurt, Regnsfang eller og Rødder, saasom Angelika, Calmus, Gentian-Rod, at give dem til Hesten og Oren eller Koen i det mindste et Lod af om Dagen, og til Faaret et Qvintin eller Ort, saa er ogsaa dette en god Lægedom, men Saltet er det vigtigste.

Ikke allene i Stalden, men ogsaa paa Marken mishandles vore Huusdyr.

Paa Marken mishandles og fordærves de, naar den besættes med flere Creature, end der kunne ernære sig. De lide ikke allene, fordi de mangle Føde, men fordi de af Hunger nodes til at æde Urter, som ikke ere dem tienlige. Naar Heste og Faar sættes paa Moser og sumpig eller sid Land, saa nodes de til at nære sig af hvad der voxer, som alt er dem skadeligt, fordi det er disse Dyrs Natur imod, at leve og næres paa side og sumpige Steder af de saltagtige og skarpe Planter der voxer, som flapper og fylder Creaturene med kraftløse Bæd-

sker. Disse Dyr ere tvertimod af Naturen bestemte, at søge deres Føde paa høit Land, naar de have Frihed, ligesom det er Drens Natur at søge det sidd og fugtige, naar den er i sin Frihed.

Ogsaa fordærves Creaturene paa Marken, dersom de mangle Lue af Skov eller andet Skiul mod Solens brændende Hede, mod Storm og Uveir. Ogsaa fordærves de, naar de mødes til at drikke af Moser eller stillestaaende Vandpytte, som ikke have Af- og Tillob, hvor Insekter og Orme i Mængde avles og besfordre Vandets Forraadnelse. Derfor blive saa mange Creature syge i tørre Sommer, hvor der er Mangel paa sundt Vand. Naar dette træffer ind, kan Sygdomme meget forekommes ved at give Creaturene Salt hver anden Dag, men dersom det er nær nok ved Søes kanten, da er det endnu mere virksomt og nyttigt, i Tilfælde af Mangel paa sundt fersk Vand, at drive sine Creature i Stranden eengang om Dagen. Kroppen indsuger da som en Svamp den nødvendige Bædste, Tørsten stilles og Creaturene styrkes.

Om de almindeligste forekommende Sygdomme hos Hesten.

I.

Om hidfig Feber hos Heste.

De Folk, man er nødt til at betroe sine syge Heste og Creature til, ere i Almindelighed saa langt fra at have rigtig Kundskab om Hestens Sygdomme, at endnu det Navn Feber sielden nævnes af Grovsmeddene i Almindelighed.

Med Navnet kunde det endda gielde liges meget; men de have endog intet Begreb om Kreaturets Forfatning i denne Tilstand. Naar en Hest har en hidfig Feber, og man spørger om Hestens Sygdom, faaer man endnu sædvanligst til Svar, at den er forhidset, eller at den har det indvortes; og for at kiole den, faaer den Latverge, eller Pulver, eller Drik af de meest hidfige Ting Ingefær, Angelika, Peber, Aais, o. s. v.

Alle hidfige Febere hos Heste ere Bestændelser, eller saa kaldte Inflammations-

Feber. Meget sielden finder heri Undtagelse Sted.

Saa ofte Hestens Puls eller Hjertets Slag er hastigere, end det sædvanligt pleier at være hos saadan Hest, da har den Feber, hvormed følger tillige større Hede, som især mærkes i Munden; tillige bliver Aandedraget hastigere.

Naar en Hest har enten arbeidet eller løbet for stærk, udstaaet en alt for stærk Hede, eller alt for stærk Kuld, lidt Hunger eller Tørst, eller man har givet den muggent og fordærvet Høe, Havre eller Halm, eller den har faaet noget slemt Hug, Stød eller Slag, hvorved den lider Smerte, eller har tabt meget Blod, eller, naar den om Vinteren har løbet sig varm, og kommer paa eensgang til at staae og blive kold, eller, naar den om Sommeren er meget sødlig og varm, og faaer i en Hast koldt at drikke, eller og om Vinteren kommer af en alt for varm Stald ud i stærk Kuld og bliver staaende stille, saa kan dette forarsage mere eller mindre farlige Sygdomme af forskjellig Art efter Kreaturets forskjellige naturlige Bessaffenhed, eftersom een eller anden Deel af Indvoldene haver

mindre

mindre Styrke og Sundhed end de øvrige, og efter Aarstidens og Veirligets Beskaffenhed. Dersom den Uorden, som er paaført Kreaturet, ikke virker især paa nogen enkelt Deel af Legemet, men almindelig paa det hele Legeme, hvorved Hjertet og Blodkarren sættes i heftigere Bevægelse, saa giver man Sygdommen det Navn af Fidsigfeber eller slet hen Feber.

Denne Feber kendes af følgende Tegn:

Hesten faaer først afvæslende Kuld eller Gysninger og Hede. Dette første Tilfælde bliver man sielden var, det er i Almindelighed forbi, naar man mærker at Kreaturet er sygt, hvilket man ikke agter paa forend det gaaer fra Foderet eller æder mindre end det pleier. Derved findes Pulsaarernes og Hjertets Slag at være hastigere end i Dyrets naturlige Tilstand. Hestens Pulsslag er i naturlig og sund Tilstand 40 eller 45 i en Minut, i Febere kan det stige 70 og derover i en Minut. Herved er Hesten tillige mere tung og stille end sædvanlig, hænger med Hovedet og Halsen, Dinene ere matte og hede, undertiden halv tillukte, ofte rindende. Munden og Tungen er mere tør end i

sund Tilstand, eller slimig og ureen. Uddunstningen af Huden er formindsket, og dette kendes af Hudens større Stramhed eller Haardhed og deraf at Haarene ere mindre blanke, ved det de reise sig og ikke ligge glat ned paa Kroppen, denne Haarenes Beskaffenhed er altid og i alle Tilfælde Tegn til, at Uddunstningen, som er saa nødvendig til Sundhedens Vedligeholdelse, er standset eller formindsket. Aandedragets Hastighed tiltager næstendeels i Forhold til Pulsens Hastighed. Aanden eller Luften, som udaandes af Lungerne igiennem Næsen, er hedere end naturlig. Ørene ere hede eller afvekslende hede og kolde. Urinen, som Hesten stalder, er i Begyndelsen vandklar eller og stærkere farvet end naturlig. Sædvanligst har Hesten herved tillige Forstoppelse, eller giøder mindre og Giødningen er tør. Hesten er i denne Tilstand uopmærksom paa hvad som skeer omkring den, er ofte uemfindlig mod Tiltale og Straf. Alle disse Tilfældes Formindskelse spaaer et godt Udfald af Sygdommen, ligesom deres Tiltagelse spaaer et slet Udfald. Naar Hesten giøder naturligt og Urinen bliver tyk og uklar efter at have været vandklar, da

er det Tegn til Sygdommens Aftagelse. Blodet, som astappes Hesten, og som bør optages i et Kar, har en tyk gul Huid paa sig, som ligner Flesk, og meget lidet Vand findes under det storknede Blod.

Hesten behandles og lages i denne Tilstand paa følgende Maade:

Man aabner strax en Aare, helst den saa kaldte Lunge-Aare, som løber langs ad Halsen, og lader udløbe halvanden til to Pot Blod af en fuldkommen stor Hest, men en Pot til tre Pote af en mindre; derefter tildækker man Hesten med et Dækken, og sætter i Stalden for den en Spand fuld af Vand, hvori er omrørt tre Haandfuld Bygmeel og en Pæl Edike, og lader den deraf drikke saameget den vil, da man sætter en ligesaadan tillavet frisk Spand fuld til den igien, naar den første er uddrunket.

Dersom Hesten ikke vil drikke, maae man desto oftere give den Klisterer, tre til fire gange om Dagen, af reent Vand, kogt med lidet Hørfroe og et Lod Salpeter; thi ved at helde Vand i Hesten, naar den ei selv vil drikke, udmattes og ophidses den, ved det at den anspænder Kræfter for at sette sig til Modværge.

Derneft tillaver man følgende Pulver: Tag 4 Lod Salpeter, eller i dets Sted, naar intet andet er ved Haanden, dobbelt saa meget Krud, 4 Lod stødt Viinsteen, og 8 Lod Riebskensalt, som alt blandes tilsammen. Dette Pulver kan og formenges med Honning, et halvt Pund. Af dette gives Hesten en fjerde Deel af gangen, to gange om Dagen.

Dersom Feberen er meget heftig og ikke to til tre Timer efter Aareladningen formindskes, saa at Hiertets Banken mod Bringen og Aandedragets Hastighed eller Besværighed formindskes, dersom tillige det ved første Aareladning afstappede Blod var meget haardt og tykt, den gule Hud derpaa meget tyk og seyn (thi det er ikke usædvanligt, at denne Hud er mere end 3 til 4 Finger tyk); saa maae man atter aarelade Hesten, og saaledes siden hver femte eller fiette Time igientage Aareladningen, indtil Blodet bliver mindre tyk og affætter mere Vand, eller og at Aandedraget bliver roligere og naturligere. Naar Feberen nogenledes er stillet efter tre til fire Dages Forløb, da indgives Hesten hver Morgen et Lod af følgende Pulver: Enebær 2 Lod, Gentianrod, eller tørrede Bukkeblade 2 Lod, Salpeter 1 Lod.

2. Om

Om Qværke og Krop.

Qværke og Krop er to forskiellige Navne paa een og den samme Sygdom, som meest paaafalder unge Heste, og især dem som gaae paa Græs om Sommeren; almindeligst og strengest er denne Kropsyge, naar Efteraaret har været koldt og fugtigt. Den giver sig tilkiende ved Hævelse under Kiæven og i Kiævehulen, har mestendeels Hoste i Folge, og undertiden et besværligt Aandedrag. I Krop er Hævelsen under Kiæven imellem begge Kiævebeen udbredet jevnt, og naar det begynder at flyde, flyder det strax af begge Næseboer. Hesten giver og Tegn til at være indvortes syg, ved det at Dinene ere matte, og den æder mindre end sædvanligt, eller, om den er stærk angrebet, aldeles intet ved Sygdommens Udbrud, og naar den er heftig, er der tillige Feber.

I Snive er det en enkelt Kiertel, sædvanligst kun paa den ene indvendige Side af Kiæven, der hovner, ogsaa begynder Floddet kun af et Næseboer og paa samme Side, hvor den hovnede Kiertel findes. I Snive synes og Hesten for det øvrige sund og gaaer ikke fra Foderet. See herom mere ved Snive No. 15.

Unge Heste, indtil de ere tre til fire Aar,
 undgaae fielden denne Sygdom, som desuden kan
 paa komme dem i hvad Alder de end have, og
 mestendeels foraarsages ved Uorden i Fordoiel-
 sen; Heste der leve Vinter og Sommer i det
 frie, som i de vilde Stutterier, ere derfor ikke
 underkastet den almindelige Kropsygdom. Men
 den Forandring fra det friske og let fordøielige Fo-
 der til det tørre, som udfordrer paa een gang Ma-
 vens og Tarmenes større Virksomhed til at for-
 døies, foraarsager Sygdommen saa meget visse-
 re, naar det kolde og fugtige Efteraar har deels
 gjort Græsset vandagtig og kraftløs, hvorved
 Mave og Tarme svækkes, deels formindsker
 Hestenes Uddunstning, og derved forvoldet
 Skarphed i Blodet og Bædferne. Derfor
 er den almindeligere naar Efteraaret har været
 meget fugtigt og koldt, da det vandagtige og
 kraftløse Græs slapper Maven og Indvoldene,
 og formindsker Uddunstningen. Man bør og
 derfor give Heste, som kommer fra Græs paa
 Stald, i Begyndelsen kun lidet Foder; og best
 var det, særdeles i fugtige Aaringer, om Efter-
 aaret at tage Hestene paa Stald om Natten
 en fiorten Dage før de skal tages ind fra Græs,
 at

at de kunde, ved at faae tort Foder allene om Natten, efterhaanden vænnes til denne Forsandring.

Især er det got at give Heste, som kommer fra Græs paa Stald om Efteraaret, i de første otte til fiorten Dage noget Lægemiddel, som styrker Mave og Larmene, samt renser Blodet ved at forøge Uddunstningen, eller paa anden Maade. Hertil har man med Nytte brugt Peberrod, smaat skaaren og givet til en god Haandsfuld paa Foderet. Mere virksomt er dog et Pulver af Hepar Antimonii og Gentian Rod, eller i stedet for denne sidste Malurt eller Bukkeblade, eller Reinsfangurt, lige Dele blandet tilsammen, og deraf givet Hesten paa Foeret eller indrørt med Honning et Lod hver Morgen, og for det øvrige strigle Hesten flittig og tildække den med sædvanlig Dækken, og holde Stalden luftig.

Naar Materien enten flyder vel af Næsen, eller faaer Udveie ved Hævelser eller Knuder under Riæven, som holdne og gaae til Materie, saa ophører Feberen, og Hesten tager igien til Foeret; men skeer ingen af Delene, da er der Fare for, at den usunde Bædskel
ikke

ikke alene Kan kaste sig paa adskillige andre udbortes Dele, og forarsage stemme Bylder, men endog paa de indvortes, saasom paa Lungerne, Tarmene og andre Dele, og dræbe Dyret.

Denne Sygdom læges paa følgende Maade.

Dersom Hesten under Sygdommen har Feber, det er, at den har Hede, hastigere Puls eller Aandedrag, end naturligt, saa bør den daglig have 1 eller 2 Lod Salpeter i Vandet, indtil dette setter sig. Er Feberen stærk, bør man endog aarelade Hesten, skjønt dette bør skee med Forsigtighed, og ikke anvendes uden i heftige Feber-Tilfælde, og naar Aandedraget er meget besværligt; men er der ingen betydelig Feber, da indgives Hesten hver Morgen 4 Lod revent frisk Peberrod i Foderet, og dersom den er meget stærk angreben, blander man Peberroden med et Lod meget fint stødt Svovel, og holder ved med dette bestandig indtil den bliver frisk, da man imidlertid tillige giver den ind to gange om Ugen hver gang et Lod stødt Spisglas-Lever (Hepar Antimonii) blandet med lidt Klid, eller Kroppulveret.

No. 12.

Ders

Der næst bør man søge at faae Kropknuden under Riæben til at boldne og bryde op, at Materien kan udtømmes. Dette skeer paa tvende Maader.

1) Naar Kropknuden er heed og smertelig, behøves allene at smøre den med nogen blodgiørende Salve, saasom Althee-Salve, Laurbær-Olie, eller, i Mangel af disse Salver, med en Blanding af ligemeget Svinesit og Honning, vel omrørt med hinanden. Der som det varer for længe, inden den vil bryde op, hvilket skeer, naar Knuden ikke haver Hede og Smerte nok, saa kommer man til hvilken af foranstorte Salver man bruger, nogle Draaber Terpentin-Olie, og forresten holder den hovnede Deel varm, med at binde under Riæben et Stykke loddet Vanneskind eller en tyk ulden Lap.

2) Er Kropknuden derimod ikke mærkelig under Riæben, og Hesten dog har alle øvrige Tilfælde af Krop, eller og Knuden er aldeles ikke heed og smertelig, Hævelsen i den kun ringe, da er der Fare for, at Materien vil fæste sig derfra paa andre Dele; og da bør man, for at forekomme dette, smøre Kropknuden

den med nogen skarp Salve, som kan forøge Smerten og Heden, og derved holde Materien paa det Sted, hvor den, efter Naturens sædvanlige Orden, bør udtømmes. Saadan Salve kan laves af et Lod spansk Gluepulver blandet med 8 Lod Svinefit, og tykt paasmurt. Naar Bylden er opbrudt, lindres alle Tilfældene, og Saaret læges ved Brugen af Salven No. 2.

Truedens Hesten har denne Sygdom, maa den ikkun have lidet eller intet Høe, men god Rughakkelse eller Klid og skaaret Byg eller Havre. Den bør ikke have koldt at drikke, men i Vandet bør røres lidet Klid eller Meel, for at giøre det mildt.

Bed Misbrug har man kaldet al Hoste og alle Slags Flod af Næsen med det Navn Krop, og formedelsk Misbrug af Navnet ofte behandlet disse Sygdomme urigtigt. Det er derfor i al Henseende meget vigtigt at have et bestemt Navn til enhver særdeles Sygdom, uden hvilket det er vanskeligt at meddele nogen vis og rigtig Kundskab om Sygdommens rette Behandling, man bør derfor giøre Forskiel paa Hoste, Snuve, Snive og Krop. Hosten

sten bliver nærmere afhandlet under No. 6. Snuve er en Sygdom af ringe Betydning, som mestendeels gaaer hastig over, og tilkiendegiver sig først ved en Tørhed og Hede med maadelig Rødhed i Næsen, hvorved Hesten tillige er tung og har matte og uklare Dine, men anden eller tredie Dag løsnes det til et mildt og let Flod af Næsen, sielden findes under dette Tilfælde Knuder eller Hævelse under Kæben, og naar de findes ere de smaa og ubetydelige.

3.

Om Lungesyge eller Feber med Betændelse i Lungerne.

Lungesyge er en af de almindeligste Sygdomme hos Heste, og dræber mange. Den er ofte grasserende, at mange Heste til een Tid deraf angribes, inddræffer sædvanligere om Vinteren og om Efteraaret end om Sommeren og Foraaret; det er en hidsig Sygdom, som paa kommer Hesten i en Hast, enten efter strængt Arbejde, eller naar den har været forrendt, eller naar den har været meget varm og i en Hast blevet kold, eller drukket koldt Vand; undertiden angriber den og Hesten uden saadan foregaaende Årsag. Sygdommens Begyn-

gyndelse skeer med en hastig overgaaende Frost eller Gysning, derefter bliver Hesten tung, døsig og heed i Hovedet, vil ikke æde, drager Aanden besværlig og stærkt, men ei hastig; hoster lidet og kort i Begyndelsen, men med Besværlighed, og ligesom gjør sig Umage ikke at hoste, har stærk Hede, især er Munden og Tungen tør og heed, og Aanden af Næsen er kiendelig heed naar man holder Haanden mod Næseborene. Den seer sig bestandig til Siden af Brystet, hvor den føler Smerte; den lægger sig ikke gierne; den drikker lidet eller intet, da derimod andre Kreature og Mennesket drikker gierne, naar de have denne Sygdom; men Hesten skal bruge sine Lunger og stærk inddrage Luft i dem, for at suges Vandet den lange Vej fra Tænderne til Svælget, og dette smerter den. Det er godt Tegn i denne Sygdom, naar Hesten hoster mere og mere ved Sygdommens Fremgang. Pussen er i Begyndelsen af Sygdommen hastig og stærk, men bliver anden og tredie Dag svagere og liden uden at tage af i Hastighed; naar Pussen bliver uordentlig, at nogle Pulsflaag blive borte, da er det et slemt Tegn, og bliver den tillige mat og tiltager i Hastighed,

saa

saa er Doden nær. Dette er omtrent den samme Sygdom, som hos Menneskene kaldes Pleuris og Inflammation i Brystet. Der-
 som Sygdommen ordentlig fordeler sig, da
 ender den sig oftest med en Hoste, ved hvilken
 Hesten udkaster en gul Slim igiennem Næ-
 sen, dette skeer gierne den fjerde Dag. Naar
 derimod Lunge-Betændelsen gaaer til Forbold-
 ning eller Byld i Lungen, saa udbryder Ma-
 terien 4de eller 5te Dag, undertiden sildigere,
 enten igiennem Nustrøret pludselig og i Mængde,
 og hostes op og ud igiennem Næsen, eller den
 udtømmes i Brysthulen, i første Tilfælde kan
 den undertiden læges, men ofte bliver Hesten
 angbrystig og beholder en vedvarende Hoste, i
 sidste Tilfælde faaer den Battersøet i Brystet,
 som bliver ulægelig, og den dør efter kort Tid.

Man maae i denne Sygdom strax aare-
 lade, aftappe 2 Potter Blod af en fuld-
 kommen stor Hest, halvanden til een Pot
 af mindre Heste. Derefter indgives 1 Lod
 Salpeter og et halvt Lod Svovelblomme
 blandet med lidet Honning, at det som
 en Larvørge kan loffes i Hesten ved at føre
 lidet efter lidet deraf i Munden og paa Tungen,

at Hesten slikker det i sig; thi det skader den meget i denne Sygdom især, at helde Lægemidler med Magt i den, fordi den, ved at sætte sig til Modværge, forhindres mere, og anstrænger de syge Lunger. Dette foreskrevne Lægemiddel gives 2 gange daglig, og da Hesten i denne Sygdom ikke drikker, og sædvanligst har Forstoppelse, eller giøder lidet og med Besværlighed fordi Giødningen er tør, saa bør den have daglig 3 til 4 Klysterer af lunket Vand, hvori kan kommes en liden Haandsfuld Salt, eller bedre et Lod Salpeter.

Dersom Pulsen strax efter første Aareladning bliver igien fuld eller haard, saa maae et Par Timer efter igien aarelades, og dersom dette aftappede Blod, naar det er bleven koldt og styrknet, affætter lidet eller intet Vand, har en meget tyk og gul Huud paa sig, og Pulsen atter bliver haard, saa maae den igien aarelades, og dette kan i detvende første Dage af Sygdommen igientages, saa ofte Pulsen hæver sig og bliver haard, og Blodet vedbliver at være haardt og affætter for lidet Vand. Ved hver igientagen Aareladning aftappes mindre Blod i Forhold, som Hestens Kræfter synes

synes at aftage. Næst Aareladning og efter at man har taget første gang Blod af Hesten, er det et meget virksomt Middel, at sætte Hesten en Haarsnor for paa Bringen under Huden, som kan trække til Materie, og drage Heden og Betændelsen fra de indvendige til de yderlige Dele, eller og at smøre Hesten for paa Bringen og paa begge Sider af Brystet eller Ribbenene med den samme skarpe Salve af spanske Fluer, som foran ved Krop er anført.

Endeligen er det og et meget nyttigt Middel til at fordele Betændelsen i Lungerne, at henge Hesten en Foderpose for Næsen, som er fyldt med kaagt Klid i Band, der varmt fyldes i Posen, at det kan dampe og Hesten indaande denne Damp. Et Stykke Kamfer af en Nøds Størrelse fastet i Posen forøger Dampens fordelende Virkning.

4.

Om Strængel.

Strængel har man kaldet et Tilfælde, i hvilket Hesten sædvanligst holder Halsen stiv,

tygger sit Foder og vil æde, men kan ei synke det og lader det derfor igien falde ud af Munden; den drikker ogsaa med Besværtilighed, og naar den vil synke Vandet, gaaer det ofte tilbage igiennem Næsen. Med dette Tilfælde har og Hesten mere eller mindre Feber og Hede i Kroppen. Det forarsages af en Byld eller Betændelse i Halsen, som man søger at læge ved at aarelade Hesten og sprøite den Honning blandet med lunke Vand i Halsen, give den flittig Clysterer af en tynd Bygvelling blandet med Salt og Olie, og hænge Dampposen for Næsen, saaledes som er foreskrevet imod Lunge-Betændelsen. Naar Materie eller Sliim flyder Hesten af Halsen, saa er Faren forbi. Undertiden følger Strængel med Krop, ved det at Krop-Materien kaster sig paa de indvendige Dele i Halsen i Steden for at kaste sig den naturlige Wei til Kiertlerne under Riæven.

5.

Om Trangbrystighed eller Angbrystighed, som det i Almindelighed kaldes.

Trangbrystighed er undertiden og ofte det samme som Svindsot eller Lungesot hos
 Men

Menneſkene, det er at ſige: der er Forbolds-
 ning og Saar i Lungerne af en foregaaende Be-
 tændelſe, og ſaadan Trangbryſtighed er da ulæ-
 gelig og al Umage forgieves anvendt derimod.
 Denne Trangbryſtighed eller rettere Lungesot
 fiendes fra den anden og egentlige Trangbry-
 ſtighed eller Angbryſtighed, ſom ikke kommer
 af noget Saar eller Forboldning i Lungen, der-
 paa, at en ſkarp ſlimagtig Bædſke flyder ud
 af Næſen, at Hæſten hoſter ofte, og at Mater-
 rien, ſom flyder ud af Næſen, er ſkarp og ſet-
 ter Saar i den, ſom omſider kan give Anled-
 ning til Snive. Det er at mærke, at alt hvad
 Hæſten hoſter op af Bryſtet og Lungerne, hvad
 ſom opkaſtes af Mæven eller fra Svælget, ud-
 tommes igiennem Næſen og ikke igiennem Mun-
 den, ſom hos Menneſket og andre Creature,
 fordi Drovæl-Klappen paa Hæſten er ſaa ſtor at
 den gaaer tæt ned paa Tungen og kan vel tryk-
 kes tilbage naar Hæſten ſynker; men ikke frem-
 ad, at hvad ſom kommer fra Svælget kan ud-
 føres af Munden.

Den anden egentlige Trangbryſtighed
 (Asthma) ſom her menes, fiendes deraf, at

Hesten drager Manden besværlig, dog uden nogen bestandig Feber; at hver gang Hesten trækker Manden til sig eller giver den fra sig, saa skeer det i to Gange eller to Slag og med en dobbelt Bevægelse, som tydelig findes, naar man giver Agt paa Brystets og Ribbenenes Bevægelse; at Mandedraget skeer med en Raslen eller Piben, dog findes dette ikke altid. En trangbrystig Hest er ikke af stor Nytte mere, naar Sygdommen er noget gammel og i nogen hoi Grad; derfor bør man i Tide søge at hjælpe den paa denne Maade: Man tillaver et Pulver af Svovelblomme, Laurbær, Alis og Spisglaslever, af hvert ligemeget; heraf gives Hesten 2 Lod hver Morgen, og imidlertid bør den have meget lidet, eller bedre, slet intet Hø, og mestendeels fødes alene med Straae og Klid, med mindre den gaaer paa Græs, som er bedre.

Man bør gjøre Forskiel paa en kortaandet Hest og en angbrystig Hest. En kortaandet Hest er den, som drager Manden naturlig hastig naar den løber eller settes i Bevægelse; det er sædvanligst Overflod af Blod, som forarsager dette Tilfælde, og det hjælpes ved Aareladning,

ning, og ved at give Hesten lidet eller intet Høe; men i dets Sted saa megen god Hakkelse som den vil æde. Høe er altid skadelig for Heste, som have svage Lunger eller nogen Feit i Brystet.

En kortaaudet Hest kan let blive angreb-
stig, eller faae Blodstyrtning af Lungerne
eller andre Brystsygdomme, dersom den ikke
hielpes.

6.

Om Hoste.

Endskiont Hoste, som pludselig paa-
kommer Hesten og som ikke har andre Sygdoms
Tilfælde med sig eller merkkelig Feber, ikke er i sig
selv nogen farlig Sygdom, saa kan den dog,
naar den varer for længe eller er for stærk,
skade Hestens Lunger og gjøre den tilsidst ang-
rebstig eller paa andre Maader fordærvet.
Hoste forarsages sædvanligst af Forkjølelse,
som sætter sig i Luftrøret og gjør der en let Be-
tændelse; denne Hoste er i Begyndelsen tør,
og bliver sildigere eller tidligere flydende, hvil-
ket kiendes af Hostens rallende Lyd, eller, naar

Sloddet er stærkt, deraf, at med Hosten flyder Sliim ud af Næsen. Naar Hosten er tør, bør man aarelade Hesten, give den Honning med lidet Svovelblomme, intet eller lidet Høe, i dets Sted Klid, samt hænge den Damppose for Næsen. Er den flydende, læges den ved at give Hesten hver Morgen en Pille af Svovelblomme og Allants-Rod, 1 Lod af hvert gjort til en Bolle eller Pille med Honning.

Men undertiden er Hoste forarsaget af en Feil i Mave, og da kommer Hosten ikke saa pludselig, bliver stærkere og stærkere, og bestandig tør, Hesten bliver maver, og enten æder alt for lidet eller alt for meget; saa kommer i Pillen, i Steden for Svovel, et halvt Lod fint stødt Hammerskiel og lige saa meget Gentian-Rod stødt til Pulver. Det er og da godt at give Hesten tillige et Par Haandfuld Salt paa sit sædvanlige Foder.

7.

Om Forstoppelse og Tarmevrid eller Kolik.

Med Forstoppelse følger gemeentlig Tarmevrid, som kiendes deraf, at Hesten er urolig,
seer

seer sig til Siden, 'ommer sig, vil ikke æde, stamper med Fødder eller kaster sig; man mærker og at Hesten ikke har giødet, eller og at den giøder meget haardt. For at skaffe den Aabning giver man den følgende Clysteer: Man tager 2 Potter varmt Vand og kommer dertil 2 a 3 Haandfuld almindeligt Salt, lader det deri smelte og gyder dertil en halv Pægel Linolie, eller Bomolie, eller Røolie, og sætter Hesten dette Clysteer med en Sproite eller andet dertil beqvemt Instrument, som siden skal beskrives. Dersom Hesten ikke snart hjælpes ved dette Clysteer, saa giver man den igiennem Halsen en halv Pot Olie blandet med ligesaa meget varmt Ol, og igientager Clysteret saa ofte indtil Hesten faaer god Aabning og den bliver roelig. Har man ikke Tilfælde til at kunne sætte Hesten et Clysteer, saa sætter man den en Stikpille af en liden Gulrods Storrelse, som tillaves af et Lod grønt Sæbe, lidet Meel og Salt, som gøres til en Dei, stikkes Hesten ind i Mastarmen, og bliver der, til den faaer Aabning. Imidlertid heldes flittig lunket Vand i Hesten, i Fald den ikke selv vil drikke.

Dersom Hesten har Farnesbrid med Binde, og har Bugen meget opspændt, da behandles den paa samme Maade, med den Forskiel, at man indgiver den Olie blandet med en Vægel Brændeviin isteden for Ol.

Hielper disse Midler ei hastig og i en Tid af 2 til 3 Timer, bør Hesten aavelades og alene behandles med Clysterer forresten.

En Hest, som har havt en stærk Colik, faaer den letteligen igien paa nye, og for at forekomme dette, bør indgives Hesten naar Coliken er overvunden, i nogle Dage hver Morgen et Lod Gentian-Rod i Pulver, eller Malurt blandet med en god Haandsfuld Salt paa det tørte Foder.

8.

Om Farnesbrid af Orm.

Man har intet andet vist Kiendetegn paa at Hesten har Orm, end naar man seer, at der gaaer Orm fra den; saa og slutter man det deraf, at Hesten undertiden kaster sig i Staldrummet og reiser sig snart igien, eller den fradser og stamper med Fodderne og er uroelig en kort Tid, men derefter snart roelig og æder sit Foder.

Goder. Heste, som have Tarmevrid af Orm, fæste sig undertiden, naar de gaae for en Vogn.

Alle bittre Ting hjælper for Orm, saasom Gentian-Rod og Malurt, saa og Bomolie, Linolie, til en Pægel af gangen indgivet. Dog har Erfarenhed lært, at intet hjælper bedre til at fordrive Orm, end 6 Lod blank Soed af Skorstenen, stødt og blandet med en Pægel Melk, hvilket indgives Hesten paa eengang. Et Lod stødt Aloe blandet heriblant gjør det endnu kraeftigere. Man igientager Drifken af Soed og Melk hver anden Dag indtil det hjælper. Hiortehorns Olie, et halvt Lod til en Portion, og gjort til en Pille med Klid eller Meel, er og et got Middel mod Orm.

9.

Om Urinens Forstoppelse eller naar Hesten ikke kan stalde.

Der ere to Aarsager, som sædvanligst forarsage at Hesten ikke kan stalde: Enten fordi Urinen ikke fraskilles fra Blodet og kommer ikke til Blæren, formedelsk Forstoppelse i Nyrerne, af Steen og Grums som der kan sætte sig, eller formedelsk Betændelse i Nyrerne. Den

anden

anden Aarsag er, naar Urinen har saaledes udspændt Blæren, at den derved har tabt sin Kraft til at trække sig tilsammen og udtrykke Urinen. Dette sidste kan skee hos Hengster og Ballakker, naar man lader dem løbe eller trække, uden at give dem Tid til at stalde, naar Blandet trænger dem; fordi Blæren er bleven for stærkt udspændt, at den har tabt sin Kraft at trække sig sammen og udpresse Urinen, og da siges en Hest at være gaaet over Stald. Jo oftere en Hest er gaaet over Stald, jo mere bliver Blæren svækket, og jo lettere kommer dette Tilfælde igjen. Det er let at kiende, om det er en Feil i Nyrrerne, som er Aarsag i at Hesten ikke stalder; thi da er der tillige Hede og Feber, Hesten tumler sig og er uroelig, bøier Krydsen og seer sig til Venderne. Men dersom Hesten alene er gaaet over Stald, saa sætter den sig ofte i Stilling som den vilde stalde, men kan ikke; og naar man stikker Haanden ind i Masttarmen, saaledes at Bagdelen af Haanden vender mod Hestens Ryg, saa kan man føle under Haanden, at Blæren er fuld og udspændt.

Ligesom der nu ere tvende forskjellige Aarsager, der kan hindre Hesten i at stalde, saaledes

ledes ere der og tvende forskiellige Maader at læge den paa i saadan Tilstand. Dersom der er Steen og Gruus i Nyrrerne, eller vel og en Betændelse af anden Aarsag i disse Dele, som hindrer Hesten i at stalde, saa kan den som oftest ikke læges eller hjælpes retskaffent til Rette; men man lindrer det ved at aarelade Hesten og give den to gange om Dagen en Pægel Linolie, som man hælde den i Halsen; det er og got at give den hver Dag tillige et Elyster af halvanden Pot Vand kaagt med to Haandfuld Hørfrøe og frasiet. Paa samme Maade bør man og behandle Hesten, i Fald der er Betændelse i Nyrrerne, alene man da er lidet mere sparsom med at give den Olie, og i dets Sted giver den tre til fire gange om Dagen en Pot Vand, som er kaagt med en Haandfuld stødt Hørfrøe, og bør man da tillige aarelade den oftere, vel tre til fire gange, ligesom Heden og Smerten er stærk til.

Naar derimod Hesten er gaaet over Stald, at Urinens Standfælsse alene kommer af Slaphed i Blæren, saa kan man hjælpe den ved at fæste Hesten en Spand koldt Vand under Bugen og over Krydset, eller ved at smøre Haanden i Olie, fore

føre den ind i Masttarmen og sagte trykke ned ad paa den udspændte Blære, som ligger under Masttarmen.

IO.

Om Lutterstald.

Er et stærk Flod af tynd vandagtig og ofte tillige meget skarp Urin, som i Mængde gaaer fra Hesten. Muggent og fordærvet Høe eller Havre, frisk Høe og Havre, som endnu ikke har soedet eller er vel udtørret, saa og naar Hesten er varm og bliver hastig kold, forarsager denne Sygdom.

Lutterstald læges ved at give Hesten fersk Olie, saasom Linolie eller Bomolie, eller Røesolie, der ei er harst, til en halv Pægel 2 a 3 gange daglig, blandet med ligesaa meget Biins-Edike og 2 Qvintin Salpeter. Den standses og ved at give Hesten daglig 1 a 2 Rod rød Bolus udtværret i Vand, hvorudi man har kommet lidet Salpeter, saa og ved Vand, som er gjort rustig med gammelt Jern, eller med Ockerjord, gnuult Leer eller andet sligt. Der- som Urinen er skarp, hvilket kiendes deraf at Hesten krymper sig, naar den begynder at stalde, saa er Olie især nødvendig.

II. Om

II.

Om Durklob og hvor mange Slags.

Der er 3 Slags Durklob, som sædvanligst kan paa komme en Hest: Det første Slags er, naar Ureenligheden, som gaaer fra den, er tyndere end sædvanlig, ligesom om Hesten havde faaet ind at purgere paa, uden at den er synderlig syg. Det andet Slags er det som Hov-Smeddene betegne ved at sige, at Fittet er smeltet hos Hesten, eller den har Fitsmelting, og i dette Slags Durklob gaaer der tukt seigt Slim ligesom Fit fra Hesten, da den tillige har Feber og Hede, er uroelig og føler Smerte, vil som oftest hverken drikke eller æde. Det tredje Slags er den røde Durklob, da der gaaer Blod med Ureenligheden fra Hesten, hvorved den tillige har Feber og Smerte.

Det første Slags bliver gierne af sig selv got, og er uden Fare; men dersom det varer for længe, eller udmatter Hesten, da hielpes det, ved at give den Morgen og Aften to Lod Gentian-Rod kogt i en halv Pot Ol og blandet med et Lod stødte Østerskaller, eller Eggeskaller, eller Kride.

Det

Det andet Slags er farligere, har Feber og Tarnebetændelse til Folge, og maae strax hjælpes, dersom Hestens Liv skalfrelses. Man aarelader Hesten paa Halsaaen og aftapper den 2 Potter Blod, og derefter giver den hver Dag to gange følgende Elyster: Tag en Pærgel Linolie, omrør og bland det vel med Blommen af 2 Æg, og naar det er vel blandet, omrøres det i en Pot lunket Vand. Igiennem Munden giver man Hesten to gange daglig en Pærgel Linolie blandet med 2 Qvintin Salpeter og et Lod Gentianrod fint stødt til Pulver. I Steden for Gentianrod er Rhabarbara bedre, men kostbarere.

Hesten maae og under denne Sygdom holdes meget varm og tildækket med tykke Dækkener. Man søger at faae den til at drikke, saa meget mueligt, fuldslaet Vand, hvori lidet Hvedeklid og lidet Salpeter er omrørt. Et Lod Salpeter bruges til en Spand Vand.

Det tredie Slags Durklob er ligeledes med Feber og Smerte; men der gaaer ikke Slimklumper fra Hesten. Man helbredr det ved at aarelade Hesten, i Fald den ikke er for meget asfmægtig. Man giver den to gange om
 Dag

Dagen et Elysteer af Vand kogt med Hørfrøe, saaledes, som før er beskrevet, og hælde i den hver Morgen en Pægel Linolie blandet med et halvt Pund Honning og et Qvintin stødt Allun. Naar Durklobet er standset lidet, giver man den hver Morgen et Pulver af 1 Lod Gentician-Rod og 1 Lod fint stødt Cenebær, eller en Afkogning af friske Segeblade, 2 Haandsfuld i en Pot Vand.

12.

Om den Sygdom, som Hovsmeddene kalde Ormen, Springormen, i Norge Hestekopper.

Denne Sygdom giver sig tilkiende først med et Anfald af Feber, som dog ikke er heftig og ofte ikke mærkes, endskjønt Hesten dog under denne Tilstand, som varer en Dags Tid, æder mindre, og undertiden gaaer reent fra Foderet. Derefter viser sig een eller flere Knuder paa Hestens Krop, Hals eller Been, af Størrelse som en rund Hasselnød, undertiden aflange ligesom en lang Snor af en Fingers Tykkelse, og viser sig sædvanligst paa Halsen eller paa Siden af Kroppen, eller paa det indvendige

vendige af Baglaarene. Disse Knuder bryde
 op, og naar de ere aabnede, see de ud som
 Glesk. De aabne Saar ere runde, have tyk
 Rand og give en seig fittig Materie; aabner
 sig mange Knuder tilsammen paa eet Sted, saa
 bliver der et udbredt Saar, som griber mere
 og mere om sig, og læges ikke af sig selv. Heng-
 sterne ere meest underkastede denne Sygdom,
 dog anfalder den ogsaa Hopper. Knuderne
 sette sig undertiden i en Mængde paa et Sted,
 og naar de sætte sig neden ved Fodledet paa
 Bagbenet og stige op ad Laaret, saa er det
 Tegn at Hesten er stærk besængt, ligesom det
 og er farligt naar Hesten tillige kaster af Næ-
 sen, hvilket da af nogle kaldes den indvendige
 Drim, men er egentlig det samme som Snive;
 thi Snive og Springorm ere neppe væsentligen
 forskjellige fra hinanden; i Springorm udtom-
 mer den giftige Materie sig ved Knuder og
 Saar i Huden, i Snive kaster den sig paa
 Næsehulerne og opfylder Beenhulerne i Pan-
 den og Ræven, hvorfra den ikke kan udtom-
 mes igiennem de naturlige Veie; men bliver
 der indsluttet og vedligeholder Anstikningen.
 Denne Sygdom har nogen Liighed med vene-

rist

risk Syge hos Menneſker. En Hest, ſom har
 havt Springorm, hvad enten det er Hengſt
 eller Hoppe, bør ikke bruges til at avle Føll;
 thi diſſe faae omſider denne ſamme Sygdom,
 eller Snive. En Hest kan faae denne Syg-
 dom ved alt for megen Stilhed og Hvile,
 efterat have været vant til ſtrængt Arbeide,
 eller af at faae for meget at æde efter en Syg-
 dom, ſom har ſvækket den, eller af nogen Feil
 ved Høet eller Havren, eller ved at blive
 ſmittet af andre Heste m. m. Naar denne
 Sygdom er i ſin Begyndelſe, kan den læges,
 men er den kommen til nogen høi Grad, ſaa
 er den ofteſt ulægelig. Sygdommen maae
 læges ved indvortes Midler; thi omendſkiønt,
 naar den er i ſin Begyndelſe, man ved udvor-
 tes Midler kan faae Knuderne bort og læge den
 til Anſeelſe, ſaa er dog Heſten alligevel beſængt,
 og Sygdommen bryder igien omſider ud.
 Denne Sygdom læges paa følgende Maade:
 Man aarelader Heſten paa Halsaaen og aftap-
 per den 2 Potter Blod. Derefter indgiver man
 den hver Morgen 4 Lod af følgende Pulver:
 Tag ſiint pulveriſeret Pokkenhols-Pulver,
 Spiſglas, Jalappa-Rod og Svovelblomme,

af hvert ligemeget, og bland det til et Pulver, hvoraf Hesten indgives hver Morgen 2 Lod.

Men meget virksomere end dette Middel er et Pulver, som faaes paa Apotheket, under Navn af Mineral-Mohr (*Æthiops mineralis*), hvoraf Hesten gives daglig et halvt Lod blandet med Meel eller Klid og Honning til en Bolle eller til en Latværg. Foruden dette setter man Hesten Haarsimer i Bringen og paa Bagslaarene, om den er stærk angreben. Knuderne bør opstikkes med en Kniv, saa snart de vise sig, paa det at den usunde Materie ikke skal gaae tilbage i Blodet.

Saarene læges mestendeels af sig selv, naar de ikke ere store og meget udbredte; men dersom Saarene ere meget udbredte og æde om sig, da læges de meget hastig ved at vaske dem med følgende giftige Bad: Tag Mercurius sublimatus et halvt Qvintin, og lad det smelte eller opløses i halvanden Pot reent Rildevand eller Regnvand. Med dette Vand læges de farligste og største Saar af Springorm; men det vil kun lidet hielpe at læge Saarene, naar man ikke tillige indvortes fra læger Sygdommen ved det tilraadte Middel.

Om Skab, Muf og Pindhose, samt Rasp,
Mankemuus og Skurv i Kronen.

Heste faaer sædvanligst Skab, enten af
Hunger og slet Foder, eller ved at blive smit-
tet af andre skabede Heste. Man har gjort en
Forskiel imellem det vaade Skab, hvor Saa-
rene give Bæddse fra sig, og det tørre som er
det almindeligste, i hvilket Haarene falde af,
og Huden er befængt med et mere eller mindre
tørt Skurv. Sygdommen er den samme, og
Forskiellen har sin Grund alene i Hestens Bes-
kaffenhed. Naar en Hest, som er usund af
mufartet Skarphed i Blodet, bliver befængt af
en Hest som har tørt Skab, saa faaer den
gjerne det vaade Skab, og verelviis.

Den korteste Maade at læge Skab paa,
er at indsmøre Hesten mod Barmen af et Fyr-
fad med en Salve lavet af 3 Lod Svovel-
blomme, eller lige saa meget almindelig guult
Svovel, som da maae være meget fint stødt,
og blandet med et Lod fint stødt Allun, der-
efter indrørt i en Pot Linolie eller Rocolie eller
Tran, eller grøn Sæbe; bruger man Olie,

da er det got at tilfætte et Lod Terpentin-Olie. Dersom Hesten er saa befængt med Skab, at den maa smøres overalt, og det ikke er en udhungret Hest, da er det forsigtigst, at aarelade Hesten førend man smører den med denne Salve, paa det Skaben ikke skal inddrives; men er det en udhungret Hest, saa kan det til samme Hensigt være nyttigt at indgive den hver Morgen i de 3 første Dage efter at den er smurt, et Lod fint stødt Svovel eller Svovelblomme. Skabbede Heste, som ere smurte med denne Salve, smitte ikke letteligen andre. Men skal Salven giøre Nytte, saa er det nødvendigt at give Hesten sundt og got Foder. Sielden behøves det at smøre skabede Heste anden gang med denne Salve, førend de læges.

Mul forarsages af slet Foder, af suurt Siidbunds-Hoe, af fugtige Stalde, af Mangel paa Bevægelse, af Forsømmelse i at holde Hesten og især dens Fodder rene. Det begynder med en Hævelse, næsten altid i Bagfoderne, som i deres hele Længde blive tykke bag til. Denne Hævelse er ikke meget smertelig, saa at Hesten lidet eller intet halter; den bryder efter saa Dage op med Rødder i Huden, som gjør den saaret, hvorved

Haa

Haarene reise sig og tilsidst falde af. Af disse Saar udsvæder en fittig skarp Bædske. Sygdommen forekommes og læges indvortes fra, ved at give de deraf angrebne Heste to gange daglig to Haandfuld fint hakket eller skaaren Heberrod paa Foeret. Saaret læges, ved at lægge om Koderne et Omslag af Suurdei, indtil Hævelsen og Haardheden i Kodene er borte og den ansamlende skarpe Bædske ved Udsvedning udtømmet, da vaskes det, for at tørres, med klart Ralkvand; og naar dette ikke tørret tilstrækkelig, da smøres det med ægyptisk Salve, ogsaa det tørrende Band No. 8 er hertil tiensligt (see No. 4. i Fortegnelsen over Husemidler).

Pindhose og Rasp læges ved samme indvortes og udvortes Midler.

Mankemusen er et skabartet Saar paa Nakken af Hesten, som læges ved at smøre det med Terpentinsolie, hvilket og ofte hjælper imod Rasp. Skurv i Kronen eller Haargaarden behandles ligedan, og forekommes ligesom den ved at holde Kreaturets Fodder rene og give det sundt Foder.

Om Koller.

Denne Sygdom er en slags Dumhed eller Galenskab, som paa kommer Heste. Man har givet det Navn Koller til tvende ganske forskellige Sygdomme. Den ene har man kaldet den stille Koller, og den anden den galne Koller. I det første Slags hænger Hesten gjerne med Hovedet eller hviler det i Krybben, gaaer bestandig ligesom for sig uden at vende sig, Dinene ere dumme og vilde, saa at Hesten seer paa ingen Ting og er ikke opmærksom over hvad som forekommer den eller hvad som nærmer sig til den. Nogle Heste som have Koller, tabe det tyggede Foder af Munden i Krybben; men det almindeligste Tegn, som ogsaa Hovsmeddene bruge for at prøve om en Hest har Koller, er, at den taa-ler, at man setter dens Forbeen over Kryds og bliver staaende i denne Stilling; den gaaer ofte med Hovedet imod Muren, og lader sig falde plat ned paa Jorden i sin Forvildelse, eller kaster sig baglænds ud fra Spiltoget. Denne

Syg-

Engdom helbredees vanskelig og sielden, naar man ikke anvender Raad derimod betimeligen. Er den bleven et halvt Aar gammel eller mere, da læges den ikke gierne.

Alt for varme og dunstige Stalde, hvor ved Lungerne fordærves, og Blodet drives til Hovedet, saavel som den slemme Vane at strikke Hesten, naar den skal aarelades, da det dog er saa let at aarelade Hesten uden Strikke; men især den endnu slemmere Maade mange have, at lade Hesten staae med Strikken om Halsen, imedens man laver Glittet til, og uden at haste med at aabne Aaren, hvorved Blodet hindres i sit Aflob igiennem Halsaaeren fra Hovedet, er hos mange Heste Aarsag til Koller.

Hos andre forarsages den af Feil i Earrene, at disse ere forengede eller sammentrukne, hvoraf følger, at Blodets frie Gang i disse Dele, som have saa store og saa stor Mængde Blodaarer, forhindres og søger da til Hovedet og Lungerne hvor der er mindre Modstand. Saadanne kollerige Heste ere gierne indknebnede i Bugen, eller opskjortede, som det kaldes, og deres Gødning er tør.

Mod Koller af første Aarsag anvendes med Nytte alt hvad som driver Blodet fra Hovedet og letter dets Gang igiennem Lungerne, saasom, at aarelade Hesten een gang, og aftrappe den en stærk Portion Blod, at lade den leve i frue Luft og paa Græs dersom det er om Sommeren; men er man nødt til at lade den blive i Huus, da maae der skaffes Træk i Stalden, at Luften kan være frisk og forfriskes bestandig, eller man maa sætte den under et aabent Skuur. Den maa da og kun have lidet men nærende Foder, og allermindest Høe. En Snor bør trækkes under Huden paa begge Sider af Halsen nær ved Nakken, og denne bør smøres med spanst Gluesalve, for at opvække desto hastigere Smerte og Forboldning. Mogle gange daglig bør der gydes en Spand foldt Band paa Hestens Hoved. Man bør lokke den til at drikke saa meget mueligt, og derfor er det og nyttigt at give Hesten en Haandfuld Salt paa hver Foder.

Men dersom Hesten er indkneben i Livet eller giøder lidet og haardt og tør Giødning, da bør foruden disse Midler ogsaa bruges Lapeers Midler, og til den Ende gives Hesten hver

Mor.

Morgen 2 Timer forend den faaer sit første Foder, et Lod fint stødt Aloe blandet med en Haandfuld Salt. Virkningen af dette befordres, ved at give Hesten i de første Dage et Eliskeer af lunket Vand, hvori er opløst 8 Lod Rioskensalt. Ofteft laxerer Hesten efter dette Middel ikke forend den tredie Dag, og man bliver da ved at bruge Laxeermiddel indtil Hesten bliver mat og begynder at æde mindre; da gives den isteden for Laxeermiddelet et Pulver af tørret Malurt eller af Gentianrod et Lod, og et halvt Lod Østersskaller eller Eggeskaller stødt til Pulver og blandet med Urten eller Roden.

Den mindste Grad af denne Sygdom, i hvilken Hesten alene er tung i Hovedet, og bliver let kortaandet naar den sættes i Bevægelse, kalder man Døsighed. Denne læges lettere alene ved Aveladning, ved Laxering og ved at fæste Hesten 5 til 6 gange om Dagen foldt Vand paa Hovedet, hvorved Kollerren, som det ellers let kan udarte til, forekommes.

En Hest, som har den galne Koller, er ligesom rasende, og man kan ikke uden Fare nærme sig til den: den vil hverken drikke eller æde; den fæster sig hid og did, slaaer Hovedet imod

imod Muren og Krybben, eller hvad der staaer for den; og naar den slipper løs, er den meget vild og rasende. Det er unyttigt at foreskrive noget Middel imod denne Sygdom, naar den er i saa høi en Grad, at man ikke kan komme Hesten nær. Er det mueligt, at man kan komme til at aarelade den paa Halsen, saa kan dette undertiden hielpe; men man maae lade Blodet løbe indtil Hesten enten derved bliver saa mat og stille, at man kan komme til at lukke for Aaren igien, eller indtil den falder om af Afsmagt, da man igien opliver den ved at kaste Koldt Vand paa den, efterat man har lukket for Aaren. Bliver den efter Aareladningen noget stille, og har mistet meget Blod, saa giver man den syrlig Drikke, et Par Potter Edike om Dagen, endten blandet i Vandet, om den vil drikke det, eller og den ublandede Edike heldes i den, for det øvrige kan den behandles, som for den stille Koller, undtagen at den i Stedet for Laxeermiddelet, som her ikke passer sig, bør have 2 til 3 Clysterer om Dagen af lukket Vand med lidet Salt opløst deri. Bliver den efter Aareladningen igien rasende, maa man atter astrappe Blod. I den rasende eller
saa

saa kaldte galne Koller har Hesten tillige en hid-
sig Feber, Arterne paa Hovedet ere udspændte
af Blod, og Dinene brændende og glindsende.

15.

Om Snive.

Snive er et Flod af Næsen, med Rød-
hed Hede og Saar paa Hinden som beklæder
Skallerummet imellem begge Næseborene. Det
som flyder ud af Næsen, er undertiden klart som
Eggehvide, undertiden guult, grønt, stin-
kende og blodigt, men der er altid med dette
Flod, naar det er virkelig Snive, en Knude
eller Hævelse paa den indvendige Side af den
ene eller begge Kiæver i Nærheden mod Stru-
ben. Disse Knuder ere store, næsten fugel-
formige, haarde og ikke ømme, som i Krop;
man kan med Haanden tage fat om dem og
bevæge dem; daderimod Hævelsen eller Knuden
i Krop ikke er paa Siden af Kiæven allene, men
midt under Ganassen mod Roden af Tungen,
mere udbredt, mere flad, og kan ikke saa let
tages fat om med Fingrene. Kropknuden bry-
der gierne op eller boldner og giver Materie;
Sniveknuden aldrig. I Krop flyder altid
begge Næseborer, saasnart Kroppen er kommen
ret

ret til Flod, men i Sniven flyder som oftest i Begyndelsen og i lang Tid ikkun det ene Næseborer, og da er der alene Hævelse i den ene Kiertel paa den Side hvor det flyder. Saa snart det flyder af begge Næseborer, saa findes og Kiertelknuderne paa begge Sider. Denne Sygdom er smitsom, naar den er kommen til en vis Grad, og Materien, som flyder af Næsen, er meget skarp; undertiden er den og strax i Begyndelsen saa skarp, at den let kan smitte, derfor maae man strax skille en saadan befængt fra de sunde, og dræbe den, da Sygdommen er ulægelig, eller i det mindste saa got som ulægelig, da de Midler ved hvilke undertiden en enkelt Hest er bleven lægt, deels ere vanskelige at anvende, deels meget usikre, og deels saa langsomt virkende, at der udfordres et heelt Aar og mere dertil, i hvilken Tid man maa føde Hesten uden Nytte, have Besværlighed og Bekostning med Lægemidler, og altdette i meget uvisst Haab og i Fare for at Smitten fra en saadan befængt Hest kan forplantes paa andre. Vel smitter denne Sygdom ikke uden ved Berørelse af Flod-Materien, saasom, naar en Hest slikker Roddet, som er flødt

flødt paa Rygben eller Spilstoget af en snivet Hest; naar den drikker af en Spand af hvilken en snivet Hest har drukket, eller den faaer Høe og Foder, som har lagt for en snivet Hest, o. s. v. Vel skeer det ofte, at en sund Hest staar ved Siden af en snivet, og at den drikker af Spand med den, uden at smittes; men ogsaa skeer det undertiden at Smitten meget let og hastig angriber en sund Hest. Derfor er det vigtigt at kiende denne Sygdom ret fra andre Sygdomme, som den kan synes at ligne. Foruden foranstorte Tilfælde af Flod, Rodhed og Saar paa Snotinden, de haarde og ei smertelige Kierteftnuder paa den indvendige Side af Kiæven, kiendes den end mere deraf, at Hesten synes for det øvrige sund, drikker og æder som fordyanlig, hoster ikke og taber ikke sit Huld forend efter at have været længe, ofte et heelt Aar, befængt; da mærkes at den bliver maver, at Vandedraget bliver besværligere, ja den bliver ofte aldeles angbrystig. Naar man aabner en snivet Hest, da findes Rodd i Beenhulerne i Pande og Kieevebenene, Snotinden i Næsen belagt med Rodd, og paa adskillige Steder af den findes hule og blege Saar.

J Lun

I Lungerne findes Knuder eller Bylder. Blodet har ikke sin naturlige Rødhed og er slimigt og ligesom blandet med Rødd.

Årsagen til denne Sygdom, som angriber mange Heste, uden at de ere smittede af andre, kiender man endnu ikke. Dette viser Erfarenhed, at Heste som mangle sundt Foder, som hungre, som overdrives med Arbeide, som holdes urene, som drikke fordærvet og ureent Vand, ere meest undertastede denne slemme Sygdom. Naar en Hest har Spring-Orm, og denne Sygdom faster sig paa de indvendige Dele i Næsen, saa bliver dette ligeledes til ulægelig Snive. Undertiden udarter og Krop til Snive.

I det Rum, hvor en snivet Hest har staaet, bør ingen sund Hest sættes, førend Krybbe, Hække, Spiltog og Bægge ere vel vaskede med heed Lud. Dækkener og andet Tøi, som har været brugt til en snivet Hest, bør ikke bruges til en sund, førend det er vasket og i en Bagerovn vel giennemhedet, da det ellers efter ikke smitter.

Den almindelige Mening, at Sniven, naar Sniveknuden er løs og lader sig let flytte og bevæge, er mindre farlig, er ganske ugrund-

ugrundet. Den Sniveknude, som i Dag sidder fast til Ræven, kan i Morgen være løs og tvertimod.

Det Navn af Steenkrop, som man undertiden giver Sniven, for ikke at nævne dette slemme Navn, betegner ingen særdeles Sygdom, men er aldeles det samme som Snive.

16.

Om Forsangenhed.

Forsangenhed er det almindelige Navn, som man har givet en Sygdom hos Hesten, der er det samme som Forkiølelses-Gigt hos Mennesker, og som gjør Hesten halt eller stiv i et eller flere Lemmer eller i den ganske Krop, saa at den vanskelig kan gaae eller bevæge den forfangne Deel. Dette Tilfælde forarsages af Forkiølelse, af overdreven Slæb og Arbeid, eller af for megen Hvile og Mangel af Bevægelse under stærk og overflødig Føring.

Naar en stor Deel af Kroppen, saasom hele Fordelen eller hele Bagdelen, eller den ganske Krop er betagen af denne Forsangenheds Strøhed, saa medfølger der Feber mere eller mindre heftig.

E

De

De af Forfangenhed betagne Lemmer ere smertende og ømme, naar man rører sagte der ved eller løseligen gnider med Haanden inod Haarene, men Kreaturet giver mindre eller intet Tegn til Smerte, naar man tager fast paa den forfangne Deel.

Heraf kan man og kiende, naar en Hest er bleven halt i Boven, eller kowlam, som det kaldes, om det er af Forfangenhed eller af en Forrækkelse i Bovens Muskel og Seener; thi i dette sidste Fald taaler Hesten bedre, at man tager løselig paa den smertende Deel, end at man tager fast derpaa. I en forfangen Deel er der og mere Kuld end Varme; i en forrafft Deel er der mere Hede. En Hest, som er forfangen i Boven eller Benene, gaaer mere stift eller halter mere, strax naar den føres ud af Stalden, og mindre naar man har ladet den trave noget. Det skeer tværtimod, dersom Hesten har en Forrækkelse i Delene, da halter den mere jo længere den gaaer.

Forfangenhed læges ved at bringe den standsede Uddunstning eller usynlige Damp i den forfangede Deel tilveie igjen, og opvække Bevægelse og Virksomhed i de Aarer og
Dele,

Dele, som af Forfængenheden ere blevne stive og uirksomme.

Derfor Hesten har Feber med Forfængenhed, saa at Munden er heed, Ørene eller hele Kroppen snart folde snart varme, Livet eller Aandedraget bevæges hastigere end naturligt, saa bør den aarelades, og af en fuldkommen stor Hest astappes 2 Potter Blod i det mindste. Blodet finder man da bedækket med en graaagtig næsten giennemsigtig haard og seig Huud, som ofte haver, naar det er optaget i et Kar, som er høiere, end det er bredt, mere end en Haandbrede Tykkelse. Efterat have aareladet, søger man at bringe Hesten i Sved, ved at gnide den langsomt og jævnt med en Halmvisk, og derefter bedække den vel med varme Dækkener, give den Stroee ind til under Bugen, og indgive den en Drif af 2 Rod Hiorrehorns Spiritus blandet med Honning og en halv Pægel Brændeviin. Man giver den tillige flittig at drikke af fuldslaget Vand, hvori er omrørt noget Rugmeel. Naar Hesten har soedt og Sveden begynder at standse, maae den igien vel gvides, astørres og bedækkes med tørre Dækkener.

Dersom Feberen ved denne Behandling
 har sat sig, og Hesten igien kommer til Foeret,
 men beholder dog en Stivhed tilbage i nogen
 Deel eller Lem, saa maae denne Forfangenheds
 Stivhed læges, ved at gnide Delen med en tør
 Halmvisk tre til fire gange om Dagen. Naar
 denne tørre Gnidning alene ei er tilstrækkelig
 virksom, saa bruger man Sæbebrændevlin
 (see No. 1.) at gnide med; og om dette ei helz
 ler er virksomt nok, da bruges, at bade med
 Spaniskflue Spiritus (see No. 9 i Fortegnelz
 sen paa Huusmidler), denne Spiritus opvækker
 Hede og Smerte i Delen, giør Huden saaret
 at Haarene falde af. Dersom Stivheden vedz
 bliver, efter at den saarede Huud er lægt igien,
 saa maae det samme Middel igientages. Med
 disse samme udvortes Midler og paa samme
 Maade behandles Forfangenheden i en enkelt
 Deel, naar den er uden Feber. Den Slapz
 hed og Kraftløshed, som ofte bliver tilbage
 i den Deel, som har været forfangen, læges
 ved flittig Badning, eller reitere, ved at overz
 gyde Delen tre til fire gange om Dagen med
 iiskoldt Vand.

Om Klemme og Kævebaand.

Klemme er en frampagtig Stivhed og Ubevægelighed, som paafalder een eller flere Dele eller Lemmer af Hestens Krop, og undertiden den hele Krop, saa at Hesten aldeles ikke kan bevæge nogen Deel eller Lem, men staaer ganske stiv, saa ikke nogen Lem endog med Magt kan bøies eller bevæges. Den Deel som ellers sædvanligst bliver angreben af Klemme, er Kæverne. Man siger da, at Hesten er kævebunden, eller i Almindelighed, den har Klemme. Naar Hesten har Klemme i Kæven, kan den aldeles ikke aabne Munden, og folgelig ei heller æde, men vel til Rod drikke.

Dette Klemme og meget farlige Tilfælde er altid en Følge af en anden Sygdom. Enhver Sygdom, som gjør Hesten heftig Smerte, kan foraarsage Klemme; og Klemmen er aldrig, saa vidt jeg endnu har erfaret, en Hovedsygdom, eller alene, men altid en Virkning af en anden farlig Sygdom eller Skade. De

Sygdomme, som sædvanligst have Klemme i Folge med sig, ere hæftige Lungesyger eller Betændelser i Lungerne, hæftige Betændelser i Tarmene, stærk Forsangenhed, eller og hæftige Smerter i nogen udbortes Deel, af noget slemt Saar i Foden eller anden ligesaa empfindelig Deel.

Mange søger med Brækjern at brude Munden op paa Hesten, men dette er unyttigt Arbejd, og man brækker lettere Rixbebenene i tu, end man paa denne Maade hæver eller løsner Klemmen. Kan man ved gode Lægemidler og øvrig Behandling borttage Aarsagen til Klemmen, ved at læge Sygdommen, af hvilken Klemmen er et Tilfælde, saa løsner denne sig selv, og skeer dette ikke, saa er al anden Umage forgieves.

Derfor Klemmen er en Folge af Betændelse i Brystet, saa har Hesten tillige et kort, hastigt og besværligt Aandedrag, spiler Næseborene ud, og Aanden af Næsen er meget hød, Dinene ere ligeledes høde og spændte. Sygdommen maae da behandles saaledes, som det forhen er foreskrevet for Lunge-Syge. (See

trede Stykke, Side 31.) Hesten bør aarelades til den bliver afmægtig og vil falde. Dog lykkes det ikke ofte, at læge denne Sygdom, thi mestendeels bemærkes den for sildig; ogsaa er Klemmen et Tegn, at Lungebetændelsen er af de allerheftigste. Mestendeels er og da Betændelse i begge Lunger, og af den Aarsag meget vanskeligere at læge, end naar Betændelsen er alene i en af Lungerne.

Er Klemmen forårsaget af Betændelse i Tarmene, saa giver Hesten de samme Tegn, som naar den har Kolik: den har da og Forstoppelse og stiller megen Hede i Munden, Hiertet bevæger sig stærk, og Aandedraget er hastig og mere eller mindre besværlig.

Det eneste Middel herimod er ligeledes meget stærk Aareladen, flittig Klysterer af Olie og Salt med lunket Vand blandet, at give Hesten frisk Olie, en Pægel af gangen eengang om Dagen, 1 Lod Salpeter i hver Spand lunket og med Klid eller Meel blandet Vand, som gives Hesten at drikke. Man giver den og 2 gange daglig et halvt Lod Salpeter og et halvt Quinim flint revet Kamfer blandet med Honning. Læger man paa denne Maade

Inflammationen i Tarvene, saa løsnes Klemmen af sig selv.

Er det af Forsangenhed Hesten er klævet bunden, da er det lettere at læge, da er dog Klemmen ei saa stærk; er den i Klæven, saa kan Hesten dog med Besværlighed og lidet bevæge den, og er det i Benene saa kan den dog, skiont med Noie, bevæge dem noget. Det behandles da, som foran er foreskrevet mod Forsangenhed med Feber. Klæverne gnides og flittig ligesom den øvrige Krop.

Er det Smerte af et Saar i Foden, eller anden Deel, som har gjort Hesten klævet bunden, saa aarelader man, og søger, saa snart mueligt, at lindre Smerten, ved at rense Saaret og skaffe Materien Luft, isald den er indesluttet; til den Ende maae man, dersom det er af en Godskade, med en skarp Kniv skære det bort af Saalen eller Hornet som bedækker Saaret, bortskære det fordervede i Saaret, saa at det kommer vel til at bløde, saa lindres derved Smerten.

Dersom Hesten, imedens den er klævet bunden, ikke vil drikke, saa maae man med en Sprøtte, som føres ind i det Rum, der er
imellem

imellem Fortænderne og Kæbetænderne, sproite
den Drikke og Medicin i Halsen.

Bed, at give Hesten Klysterer af Meel-
velling kan man og underholde den, at den ei
af Hunger bliver slettere, imedens den ei kan
æde; paa samme Maade bør man og under-
holde Hesten, naar den af Strangel eller
Byld i Halsen ei kan synke.

18.

Om friske skaarne, stødte, stufne, revne
eller skudte Saar.

De skaarne Saar, som ikke ere betydelig
dybe og store, som ikke have trængt igiennem
til Kroppens Huelheder, til Bryst eller Bug-
hulen, saa og hvor ingen Sene eller stor Blod-
Åare eller Puls-Åare eller Nerve er overskaa-
ren, læges hos en sund Hest af Naturen selv,
uden Hielp, man behøver alene at holde det
reent ved at vasse det med Vand, uden at
gnide eller rive det, og uden at astorre Mate-
rien, som den paafølgende Forboldning af-
fætter; thi denne Materie er Naturens Bals-
som, og er bedre end al kunstig Balsom eller
Salve. Man bør alene have Omsorg for, at

Denne Rodd eller Materie kan have frit og jevnt Afløb fra Saaret, at dette ikke har Huler, i hvilke den kan samle sig og blive liggende; i dette Fald bør man med en skarp Kniv forstørre Saaret saaledes, at Materien kan afsløbe; og kun i det Tilfælde hvor denne Forboldnings Materie bliver tynd og vandagtig, da Saaret tillige bliver svampig og blegt, eller naar den er stinkende, maae det rettes ved Lægemidler, og hertil tiener best Badning med det tørrende Vand No. 8.

Er Saaret trængt igiennem til Brysthulen, og det er saa lidet, at Luften ikke gaaer der igiennem ind til Brysthulen, naar Kreaturet udaander, og ud deraf, naar det indaander, og ingen Ribbeens Pulsaaer er overskaaren, hvor ved Blodet udløber i Brystet, saa læges det som et almindeligt Saar; man tildækker det alene med et Hestplaster af Beeg, som varmt paalægges.

Er Saaret større, at Luften gaaer ud og ind igiennem det til Brystet, eller en Ribbeens Pulsaaer er overskaaren, eller Lungerne eller andre Dele i Brysthulen ere saarede, saa er det enten ulægelig eller udfordrer større Konst til

til at behandles ret, end her i Korthed og med
 Endelighed kan beskrives.

Et Saaret trænger ind til Bughulen, og
 det ikke er saa stort eller paa saadant Sted, at
 Dele af Farnene udtrenkkes, saa læges det ved
 Sammenhyening om det gaber, eller alene ved
 at bedække det og behandle det som et almindes-
 ligt Saar, om det ikke gaber. Men dersom
 Farnene trænge igiennem og Saaret er paa den
 nederste Deel af Bugen, hvor Farnene paa-
 tynge, saa kan det ikke læges; thi ingen Syening
 kan imodstaae denne Trykning.

De stødte Saar ere nogle Dele adskildte
 og andre allene trykte og døde, og imellem disse
 Dele er mere eller mindre udløbet Blod, som ikke
 kan udtømmes, men maae enten fordeles, eller
 det fordærves og gjør Forbo'dning. Fordeling
 søger man at befordre ved Badning med kold
 Viin eller Edike, og dersom dette ikke formind-
 sker Heden og Hævelsen, saa anvendes de Mid-
 ler, som i næste Stykke foreskrives til at besor-
 dre Bylders Modning. De stødte Saar, naar
 de ikke ere meget lette, men trænge noget dybt ind
 i Kødets, have den Vanskelighed, at Blodet og
 Forboldnings-Materien ikke kan af denne snævre

Hule

Hule udtømmes, og dersom Sticket gaaer fra oven ned ad, saa er det endnu værre. For at læge saadanne Saar, er det ganske nødvendigt at udvide dem og giøre dem større med Kniven, for at skaffe Blod og Materie frit Udslob. Saa-
 ler den saarede Deels Besskaffenhed ikke dette, saa bliver et saadant Saar enten ulægeligt eller dog meget vanskeligt og farligt. De stødte Saar have de samme Vanskeligheder, som de stødte eller knuste og stukne Saar, og i høiere Grad. Er Kuglen ikke gaaet igiennem, men siddende, saa maae den udtages, er den gaaet igiennem, saa maae Saaret udvides, og for Resten behandles som stødte Saar.

Er en Blodaare eller Pulsaaire stukken eller skaaren, og man ikke ved Forbinding eller ved Badning med kold Edike, eller ved paa-
 sivet Blaasteen kan stille Forblødningen, saa maae man søge at føre en frum Syenaal med en stærk Traad omkring Aaren og tilbinde den oven og neden for Stedet hvor den er saaret.

Er en Seene overskaaren, saa kan den ikke sammenlægges, med mindre den Lem eller Deel, hvor Saaret er, kan bøies eller rettes saaledes, at begge Ender af Seenen nærmes til hinanden,

og

og ved stærk Forbinding holdes i denne Stilling ubevægelig indtil den er lægt. Ved alle Saar i senige Dele, ved Saar hvor Been er blottet, i alle Saar i Hoven og Foden, i Saar paa Kronen, maae man ikke bruge Fet, fettige Salver eller fettige Olier, fordi de paa disse Steder giøre Forraadnelse. Saadanne Saar maae behandles enten uden Salve, i Fald de ere forresten sunde og give god Materie, eller og alene med Terpentins-Olie.

19.

Om Bylder og Hævelse.

Hævelser, som indeholder Radd eller Materie, og som mestendeels ere sphiiede og runde, kalder man Bylder. Hævelser ere i Almindelighed to Slags: Hede eller Kolde. De Kolde Hævelser indeholde enten Radd, eller Vand, eller Blod, eller de ere Riødgevæxter, eller Beengevæxter, eller Luft-Hævelser, o. s. v., og disse bør man søge at fordele ved adskillige oplosende og varmende Midler: ved Gnidning, ved Omslag af varmende og frydrede Urter, Timian, Salvie, Kameel-Blomster o. s., kaagte i Vand eller Ol; ved Sæbe-Brændeviin; ved destillerede

rede Olier: Serpentin-Olie, Spik-Olie o. s. f.,
 efter Hævelsens forskjellige Natur. De, som
 indeholde Rodd eller Materie, og som kaldes
 Bylder, aabner man med Kniv. Vandagtige
 Hævelser i Benene, fordeles ved Gnidning, ved
 at bevæge Hesten flittig et par gange om Da-
 gen i det mindste, ved Badning med koldt Vand,
 og ved indvortes Midler, som formilde Bæd-
 skerne, saasom Peberrod hakket og givet Hesten
 paa Foeret et Fierding til et halvt Pund daglig,
 eller og Sennep malet til Pulver, og indgivet He-
 sten deraf 1 til 2 Lod daglig blandet med Honning.
 Bylder er ligeledes to Slags: Hede og
 Kolde. De hede Bylder kalder man og Be-
 tændelses- Hævelser, Betændelses- Bylder.
 Disse ere i Begyndelsen haarde, hede, smer-
 tende, tage efterhaanden til i Størrelse, og
 blive mestendeels tredie eller fierde Dag bløde
 i Midten, som er Tegn til, at de ere gaaet
 til Forboldning, og at Materien har be-
 gyndt at samle sig. Der er et andet Slags
 hede Bylder, som begynder ligesom disse, men
 gaae ikke til Forboldning, de blive ved at være
 smertende, hede og haarde, indtil et heelt
 Stykke af Huden falder af, og det tilbage-
 blevne

blevne Saar bliver da lidet blodblandet Bædse.
Disse Bylder kaldes Brandbylder, Miltbyl-
der, hvorefter siden skal handles.

Hede Hævelser eller Betændelses-Hævel-
ser, som alene have deres Sæde i Huden, kal-
des Rosen, rosenarttet Hævelse. Saadanne
Hævelser komme undertiden paa Hovedet af
Soelstik, ogsaa undertiden paa Benene, siels-
den paa andre Dele af Hestens Krop. Om
disse skal siden handles.

De kolde Bylder indeholde strax Ma-
terie: de smerte ikke og ere bløde, men have
den Egenskab, at de gaae fra et Sted pludselig
bort og kaste sig paa et andet, de gaar undertiden
fra udvortes Dele og kaste sig paa de indvortes.

Alf saadan Beskaffenhed er visse Slags
Kropbylder. Det vigtigste i Behandlingen af
disse kolde Bylder bestaaer, i at holde Materien
paa det Sted hvor den har kastet sig, og det skeer
ved strax at aabne dem og smøre Bylden med
skarpe Salver, saasom Spanskflue-Salve (see
No. 10.), eller ved at sætte en Haarsime igien-
nem dem; og naar de begynde at blive lidet
smertende, da at aabne dem, og behandle det
tilbageblevne Saar med tyk Terpentin eller Ter-
pentin-Olie.

De

De hede Bylder bør man søge, at bringe til Forboldning, eller at modnes. Dette skeer ved at smøre dem med blodgiørende Salver eller Olie, eller ved at lægge Omslag paa dem af slimige Urter eller Rødder eller Frøe. Alle fettige Ting og udpressede Olier, som ei ere harste, saasom Althee-Salve, udtoet Smør, Lin-Olie, Røe-Olie ere tienslige. Til Omslag kan Bladene af Katost-Urt, af Kongelys, af Bolme-Urt, Rødderne af Katost, Hørfrøe, Rugmeel, Havregryn o. fl., kaagt i Vand til en Deig eller Grød og varmt paalagt, være tienslig. Men dersom Heden og Haardheden i Bylden er ringe, saa maae noget mere varmende Ting bruges, som kan opvække Hede og Birk-somhed, at Bylden kan modnes. Til den Ende kommer man i Salven eller Olien lidet Terpentins-Olie, eller man bruger til Omslag Suurdeig, eller Hørfrøe med lidet Humle blandet eller med hakkede Rødløg.

Saasnart man mærker en fuldkommen Blødhed i Midten af Bylden, bør den aabnes med en skarp Kniv paa det nederste Sted saaledes, at Materien let kan undflyde. Naar Bylden er aabnet, vedligeholdes Forboldningen

gen ved at behandle den med Salven No. 3, indtil Haardheden i Byldens Omkreds er mestendeels borte, da læges Saaret af sig selv, eller i al Fald ved Brug af Salven No. 2, som foruden den uskadelige Virkning i alle saadanne sædvanlige Tilfælde, har den gode Nytte at den afholder Fluier fra at lægge deres Eg i Saaret, hvoraft Maddiker kommer, som siden forvandles til Fluier. Men dersom man bruger denne Salve, saa maa Saaret forbindes. Er det saa ubetydeligt, at det ikke behøver at forbindes, saa behøves ei heller Salven. For at afholde Fluier, kan det vaskes med Saltlage, eller bestroes med Naturligt Pulver.

20.

Om Brandbylder og Mufbyld.

Saa vel Heste som Hornqvæg og andre Creature faae undertiden Brandbylder, det er et Slags lidet ophviiede Hævelser af mere eller mindre udbredet Størrelse, som hastig kommer paa ubestemte Steder: paa Laaret, Brystet, Halsen, Hovedet, Tungen, som oftest og sædvanligst kun een eneste, men undertiden flere af

gangen paa forskiellige Steder af Kroppen, og ere hos Heste og Hornqvæg altid smertende. Disse Hævelser eller Bylder er i Begyndelsen haarde, ømme og hede, derefter blive de bløde, slappe, og følesløse i Midten, men Randerne af Hævelsen vedbliver at være haarde, ømme og hede. Dette Slags Hævelser gaaer ikke af sig selv til nogen ordentlig Forboldning, men enten breder Branden sig videre ud, dører Delene og dræber Kreaturet, eller det hele angrebne Stykke med Hud og alt falder af, og Saaret, som da bliver tilbage, er ureent, svampig og løst, giver ikke ordentlig Materie, men en skarp guul, graa eller blodblandet Bædske.

Det sædvanligste Slags Brandbylder, som Hesten er underkastet, er den saa kaldte Mukbyld, som har faaet dette Navn, fordi den sætter sig bag paa Roden, paa det Sted, hvor Muk ellers kommer; men denne Hævelse i Roden kiendes let fra den Hævelse, som vil bryde ud til almindelig Muk, derved, at Roden er hedere og mere smertende; Hesten halter og derved stærkere end af Mukhævelsen.

Saadan Byld, paa hvad Sted den kommer, bør strax giennemskæres med et Kors-snit,

snit, og bades med en stærk Afkaagning af Malurt, eller om det er Muskbyld i Roden, da omgives med et Omslag af Malurt-Knopper kaagte med Vand. I Mangel heraf kan bruges Salvie eller Timian. Haver man ei heller dette ved Haanden, da kan Serpentin-Olie bruges ligesom til de andre Saar, ved at befugte dermed Totter af Hor eller Hamp, og lægge derpaa.

21.

Om Tungekræft og Brand paa Tungen.

Heste, saavelsom Hornqvæg og flere græsædende Dyr, ere underkastede denne Sygdom. Den ytrer sig som en Art Blegn eller hvid svampig Plet oven paa, eller paa Siderne, eller under Tungen, den bliver snart til et aabent svampig mørkt Saar, som æder om sig, saa at Tungen undertiden er nær ved at ædes igiennem og falde af; dette sidste hender og især naar man ved at behandle Tungen for at læge den, trækker for voldsomt paa den for at faae den ud.

Ofte er dette Saar saa lidet farlig, at det hos de fleste læger sig selv, men undertiden

er det brandigt og udbreder i Hast sin giftige Egenſkab, at Tungen fordærves og Kreaturet forkommer. Det læges dog almindeligen temmelig let, ved at opkradſe Saaret med en Kniv eller med Kanten af en ſkarp Toſkilling, at det bløder, og derefter bade det daglig med en Blanding af Edike og Salt, eller blot Saltlage.

22.

Om Fibel.

En Hævelse paa een af Siderne, ſieldent paa begge Sider af Halsen ind ved Hovedet, der hvor Hals og Hoved ſtøde ſammen under Drene, kommer undertiden en haard og heed Hævelse, ſom tager til og gaaer lige ned med Randen af Riæven; denne Hævelse har ſit Sæde i de ſtore Spytkiærter, ſom ſidder under Drene, og ſom i Almindelighed kaldes Fibel-Kiærterne af den Sygdom, denne Deel er underkaſtet, og ſom Tydſkerne have kaldet Fibel, hvilket Navn i det Danſke er almindeligen antaget. Hesten lider i dette Tilfælde megen Smerte, og kan vanſkelig ingge eller bevæge Riæven, gaaer af den Marſag ofte fra Foeret, og bliver af Hunger farligere syg,
end

end den af den blotte Hævelse ellers vilde blive. Man maa stræbe at fordele denne Hævelse ved at smøre den med Althee-Salve eller frisk Linolie, blandet med 2 Quintin Campfer revet til Pulver, til hver 4 Lod Salve eller Linolie. To gange daglig maae Hævelsen smøres dermed og bedækkes med ulden Skind eller Klud, for at holde den varm. Haver Hesten heftig Smerte og lider meget, saa maa den aare lades. Man giver tillige Hesten ind 3 Lod Spisglas-Lever med lidet Klid eller Havre blandet, eller og Kroppulveret No. 11. Der som Hævelsen og Heden ikke formindskes, men bliver ved over fire Dage, da kan det som oftest ikke fordeles, og da maa man see til at faae det til at holdne, at det kan aabnes, hvilket skeer ved at tage en Grod af Bygmeel med Vand eller Mælk, blandet med fire smaat hakkede Rødløg, som lægges varm paa Stedet, og hvorefter man holder ved indtil der gaaer Hul, eller indtil man mærker en Blødhed i Hævelsen, hvor man kan se, at der er Materie inden for Huden; og da aabner man det Sted med en skarp Kniv, at Materien kan komme ud; imidlertid bliver man ved at lægge denne Byg-

Grod med Løg blandet derpaa, indtil Hævelsen er fordeelt. Saaret læges og heles derefter med Salven No. 2, som findes blant Huusmidlerne beskrevet. Ved at aabne denne Hævelse, naar den er gaaet til Forboldning, bør man bruge den Forsigtighed ei at skære for dybt, men allene skære Hudens igiennem indtil Mæteriens Hule; hi dersom man skær dybere, saa kan man let overskære Grene af den store Spyttgang, som løber hen mod Randen af Kiæven for at gaae ind i Munden, hvor den udgyder Spyttet; naar denne Spyttgang bliver overskaaren, saa kan den ei læges igien, men bliver bestandig aaben, naar det øvrige Saar er tillægt, og igiennem en liden Fistel-Åbning, som bliver tilbage, flyder Spyttet bestandig ud paa Kiæven.

23.

Om Bovorm.

Man finder denne Sygdom i de fleste Lægebøger anført, og Landmanden kiender den paa nogle Steder under dette Navn. Den er dog her til Lands sielden. Det er en almindelig Betændelses Byld ofte af betydelig Størrelse,

relse, som i sin Natur ikke er forskjellig fra andre slige hede Bylder, men dog farligere end andre, formedelst det Sted paa Kroppen, som den angriber, nemlig for paa Bringen ved den ene eller anden Side mod Borsledet. Det som gjør denne Byld farligere paa dette Sted end paa andre Dele af Kroppen, er det, at, naar den modnes, kan den aabne sig Bei indvendig til Brysthulen, og der udgyde Materien. Dette maa forekommes ved at bringe den hastig til Modning og gjøre en god stor Aabning med Kniv udvendig, saa snart mindste Tegn til Blodhed kiendes i Midten af Bylden. Forresten behandles den som enhver anden Byld, see foran ved No. 19.

En Byld paa Ribbene er af samme Aarsag ligesaa farlig, og bør behandles ligesaa forsigtig.

Bovormen paafalder ligesaavel Oxen og andre Creature, som Hesten.

Under tiden er det en Brandbyld, som sætter sig paa dette Sted, og som da kiendes af sin Haardhed, Følesløshed i Midten, og Omhed ved Randerne, og af det, at den ikke er meget ophøiet eller tiltager i Størrelse. Den maa da behandles, som forhen om Brandbylder er beskrevet.

Om rosenartede Hævelser.

Paa Hesten oftere end paa de andre Huusdyr kommer undertiden en Hævelse enten i Hovedet eller Benene, som er haard, smertelig og heed, er jevnt udbredet over hele Delen uden at hæve sig mærkelig paa noget Sted, ikke heller er Hævelsen i det hele meget ophøiet.

Den er ikke meget farlig, undtagen naar den er i Hovedet, da har Kreaturet stærkere Feber, og ofte følger dermed et Slags Raserie eller Koller. Er Hævelsen i Benene eller anden Kroppens Deel, da er der liden eller ingen Feber. Denne Hævelse har allene sit Sæde i Huden, og forarsages enten af Solens Brænding, eller af indvortes Skarpheder i Blodet, som uddrives til Huden.

Smører man denne Hævelse med noget Slags Fet eller fettig Olie, saa bliver Huden, Saaret og Haarene falder af derefter, som om Kreaturet havde været smurt med en skarp Salve.

Derfom Hævelsen er i Hovedet, saa er det nødvendigt at aarelade Hesten, og give den

den Salpeter i sit Drikke, 1 til 2 Lod paa en Spand Vand; men, hvad enten Hævelsen er i Hovedet eller paa nogen anden Deel, saa bruges de samme udvortes Midler, nemlig: man bader den hovne Deel med en Blanding af 2 Dele Blyevand og en Deel Campher, Spiritus 4 a 6 gange om Dagen og tildækker den med en linned Klud, som er dryppet i denne samme Blanding. Hævelsen er sædvanligst efter 3 Dages Forløb borte.

25.

Om Stollsvamp og Piphas.

Stollsvamp er en Svamp Knude eller Sæ væxt paa Hestens Albue, og Piphas en Knude af samme Art paa Hasen af Bagbenet. Denne Hævelse eller Knude er ikke smertende, har sit Sæde i Huden og den hindige Bæd under Huden, og forarsages af Trykning, naar Hesten mangler Strøe og hviler med Albuen eller med Spidsen af Hasen mod de haarde Stene. Derfor ere de Heste, som have spids og fremstaaende Albue, mere end andre underkastede at faae Stollsvamp, og de Heste som have spidse Hasser, mere underkastede at faae Piphas. Heste,

som ligge saaledes, at de med Albuen hviler paa Hagerne eller Enderne af Skoen, som Smeddene kalde Stollen, faae ogsaa denne Hævelse, som deraf har faaet sit Navn.

Svampe af samme Natur kan komme paa andre Dele af Kroppen, hvor Huden af en eller anden Aarsag trykkes.

Heste, som have den Bane at slaae med Knæet mod Strøe-Krybben, faae denne Knude paa dette Sted, eller for paa Kodeledet om de med denne Deel slaae mod Krybben; man maa da tage Strøe-Krybben reent bort for at forekomme det.

3 Begyndelsen fordeles disse Hævelser ved Gnidning, eller ved flittig Badning med iiskoldt Vand eller med Snee 4 til 6 gange om Dagen. Er Hævelsen noget ældre, og vil ei med koldt Vand lade sig fordele, da bruges til Bad og Gnidning Sæbe-Brændeviin. Er den ældre og haardere, at dette ei heller hjælper, da smøres den hver anden Dag med en Blanding af lige meget Lin-Olie og Terpentins-Olie, i en Tid af fiorten Dage eller længere. Man vil da mærke, at Hævelsen eller Svampen bliver heet, mere hoven og
smær

smertende efter hver gang den er smurt, og dersom
for smøres den kun hver anden Dag, men den vil
dog efterhaanden ved dette Middel formindskes.
Gjør Olien heftig Birkning, Hede og Smerte,
saa kan man lade det være nok med at smøre hver
tredie Dag, og gjør den ei Birkning nok, bør
man sætte mere Terpentins-Olie til. Er Stoll-
svampen saa stor, at det ikke er muligt, at
faae den bort ved Fordeling, saa kan den uden
Fare skæres bort; men Piphæs maa ei skæ-
res bort, thi det kan ikke læges, uden at en
værre Knude kommer i Steden, fordi Huden
paa Hasen er saa tæt og stramt spændt over det
fremstaaende Been.

Men det vil overalt kun lidet hjælpe at
fordele disse Knuder eller Hævelser, dersom ikke
tillige sørges for, ved at give Stroelse nok, og paa
andre Maader at forekomme, at Hesten ikke mere
trykker eller støder Stedet hvor Svanipen sidder.

26.

Om Sadelbrud eller Trykning og Skade
paa Viderristen.

De Hævelser, Saar og Skader, som
Heste faaer paa deres skarpe opstaaende Skul-
der

der eller Viderrist, som man efter Endskerne har kaldet den, ere temmelig vanskelige at behandle og læge, saasom det er saa nær ved de skarpe Been, som der staaer i Veiret af Rygbenene, hvilke let angribes og beskadiges af Forboldnings-Materien, der paa dette Sted har saa vanskelig Aflob, og saa let kan giøre sig Bei ned imellem Knødet til Rygbenene. Naar der er allene Hævelse, som ei indeholder Materie, da fordeles det ved at bade Hesten flittig med Vand, hvorudi er opløst saa meget Salt, som det kan smelte, jo stærkere af Salt, jo bedre. Eller og kan man tage Hviden af fem Eg, slaae dem til Skum, og derefter blande deri 2 Lod stødt Allun, som ikke er brændt, og bade Stedet flittigt dermed; at besugte en Klud med Blye-Bandet No. 16, og lægge paa det hede og hovnede Sted, er endnu mere virksom til at fordele. Men dersom man mærker, at der allerede er Materie og Forboldning indvendig, saa maa man aabne det med en spids og skarp Kniv fra Midten af Hævelsen til det Nederste, saaledes at Materien kan faae let Udlob, og da forbinder man det siden, og lægger det ved at lægge løst sammenrullet Hamp eller

eller Hor derudi, som er dyppet i Terpentinsolie, og som befæstes ved en Strimmel Beeg. Plaster. Al Slags Fittighed er her skadelig, derfor bør det alene forbindes med Terpentinsolie, uden nogen anden Salve. Alle ædende og skarpe Sager, som Spanskgrønt og Allun, ere her mindre tjenlige. Naar der er noget fordærvet eller vildt Kød, som skal tages bort, saa er det bedre, at det ffieres bort med en skarp Kniv.

Det er mere Sadelens Gnidning end Sadelens Trykning, som gjør Hesten Skade ved den Hede det forarsager; derfor undgaaes Trykning sikkrest, naar Sadelen, som i det øvrige bør passe til Hestens Ryg, spændes fast. Har man en lang Reise at gjøre med en Hest, som formedelst Ryggens Dannelsse eller Sadelens Mangler kunde staae Fare for at blive sadeltrykt, da forekommes det lettest ved at lægge under Sadelen nærmest Kroppen af Hesten et Stykke Pærred, som er dyppet i smeltet Tælle.

27.

Om Forræffelse i Roden, Krydset, Boven eller andet Leed.

Naar en Hest har forrædet eller forrækket et Been eller Lem, saa bliver Stedet mere eller
min-

mindre smert og hovnet, og Hesten halter, fordi Seener og Muskel ere blevne omme af den stærke Spænding og Strækning, de under Forrækkelsen have taalt. Undertiden er Hævelsen neppe at kiende, og Hesten halter dog stærkt. Boven og Kodeledet er meest underkastet Forrækkelse. Dog kan det komme paa ethvert Ledemod. Man helbreder saadant et Tilfælde strax i Begyndelsen, naar det endnu er friskt, og Benet ei er af sit Led, ved flittig Badning med iiskoldt Vand 6 a 8 gange om Dagen; men dersom dette ei kiendelig hjælper efter anden og tredie Dag, saa bader man med Sæbebrændeviin (see No. 1), som bruges 2 a 3 gange om Dagen. Men dersom den forraakte Deel har megen Hede og er meget smertende, da bruges og undertiden med Nytte i Steden for Sæbebrændeviin en lindrende Salve lavet af Dians-Salve, eller af Linolie blandet med Camfer. Naar Heden og Smerten dermed er fordreven, saa bades igien med Sæbebrændeviin.

Er Forrækkelsen skeet i Roden, og Hesten har trædet over, saa er det godt at omvikle Ledet med et Lærrets Bind, for at befæste det, at Hesten ikke skal i Stalden ved at bøie og be-

bevæge det, eller ved at træde over, gjøre det værre. Man bader da med det kolde Vand eller med Sæbebrændeviin oven paa Bindet, at det kan trænge igiennem det. Mod Forrækkelse i Krydsset er det godt at aarelade Hesten, naar Forrækkelsen er noget betydelig, og forresten behandles det som enhver anden Forrækkelse, naar det ei er aldeles brudt, saa at Hestens Bagdeel er lam og uden Bevægelse.

28.

Om Flus-Galle og Steen-Galle.

Hovsmedene kalde Galle alle bløde og kolde Knuder eller ophoiede Hævelser ved Ledemodene, og Flusgalle kaldes de smaa bløde Knuder af Størrelse som en Hasselnød, der sætter sig paa Hestens Been neden ved Koderne eller Ledet over Hoven. Det værste Slags Flusgalle eller Flodgalle er den, som sætter sig bag paa Kodeledet imellem Seenen og Benet, og gjør en Hævelse baade paa den indvendige og udvendige Side. Dette har man kaldet Seenegalle. Disse Knuder lade sig i Begyndelsen fordele ved flittig Badning med iis-koldt Vand, eller ved Badning og Gnidning med

med Sæbebrændeviin. Men naar de ere for gamle, da kan de ikke læges uden ved at brændes med et gloende Jern, der her være dannet som en Kegel af en Tommelfingers Tykkelse i den brede Ende, af halvanden til to Tommers Længde, og tilspidset, saa at det i Enden har en Tykkelse som et maadeligt Knappenaalet-Hoved, og denne Kegel er befæstet ved et Jernskaft. For at brænde hermed, maa det gøres rødt, at det faaer Kirsebær-Farve, og saa brændes Hævelsen med Spidsen paa adskillige Steder, Prik ved Prik, en halv Fingers Brede fra hver. Paa denne Maade bliver inter fiendelig Arr efter Brændingen.

Naar Hesten saaledes er brændt, maa den ei meget bruges før end det er lægt; men alene røres lidet hver Dag; forresten lader man det Brændte skiotte sig selv uden at smøre det, men alene vaske det af med koldt Vand, naar Skorpen har sat sig derpaa.

Dog lader Seenegallen, saa og den Galle eller Kolde blode Hævelse, som sætter sig imellem Seenen og Benet over Hasledet, sig ikke paa denne Maade læge, og naar den ikke i Begyndelsen ved Badning med koldt Vand eller Sæbebrændeviin eller ved den skarpe Salve No.

No. 11 lader sig fordele, saa er det forgieves at prøve paa at læge den. Denne Hævelse ligger skjult og til største Deel bedækket af den tykke og brede Seene, saa at Lægemidlerne ikke kan trænge nok igiennem og virke paa den.

29.

Om Overbeen og Beenspat.

Overbeen og Beenspat er et og det samme i sin Natur. Det er altsammen Knuder eller Hævelser i det haarde Been. Men Overbeen kalder man de Beenknuder, som sætte sig paa Skinnebenene for eller bag, og som oftest findes paa Forbenene; disse forarsages meest af Stød og Slag, som Hesten enten giver sig selv med Fodderne, eller den faaer det af andre Heste eller andre Ting, den støder Benet imod. Dette skader Hesten ikke, naar det ei sidder for nær eller under nogen Seene. Beenspat, tør Spat, eller slet hen Spat, som det og kaldes, er derimod en saadan Beenknude, som fætter sig paa den indvendige Side af Hastedet neden for Leddet paa den overste Deel af Skinnenebenet. Denne Knude er mestendeel aflang paa tværs over Benet, jo nærmere den sidder Leddet, jo værre er det; thi jo mere hindrer det Hesten i at bøie Hastedet. Sidder det nogen-

G

lunde

sunde lavt, saa halter Hesten ikke deraf, ikke heller om den har det ligedan paa begge Been, den boier dem da begge lige stivt, og saa sees ikke, at den halter. Thi det, som gior, at Hesten sees at halte, er, at den ikke boier og bevæger begge Been lige hastig. I det Been, som Hesten hastigst flytter, halter den ikke, men i det modsatte. Beenspat forarsages meest af Forvridninger og stærk Anstrænging i Hasleledet, derfor ere de Heste meest underkastet Spat, som have fine Been og smækre eller smaa Hasleed, og det jo mere, jo større og tungere Krop de have at bære, og allermest, om de ikke staae ret lige paa deres Bagbeen. Smaa Heste ere og af anførte Aarsager mindre underkastet Spat end de store.

Overbeen kan læges, naar man bliver dem betimelig vaer, ved at gnide dem stærk med et Stykke glat Træ eller en rund Stok, at derved opvækkes Hede og Smerte, eller ved at gnide dem med den fordelende Spiritus No. 8, og naar dette ikke hjælper, da med Spansk flue-Spirit No. 9.

Beenspat lader sig ikke let fordrive eller fordele. Men den kan meget forekommes hos Heste, som ere tilbøielige til Spat, ved at
ba

bade dem daglig med Foldt Vand, eller bedre med Brændevin, omkring Halsleddet imedens de ere Føl og indtil de faae deres fulde Væxt; men da dette ikke kan skee, naar Føllet gaaer paa Græs, saa er dette Raad ikke af megen Værdie. Det sikkerste er, at skaane dem for Arbeide og Anstrængelse saa længe indtil de have deres fulde Væxt.

30.

Om Blodspat.

Blodspat er Hævelse, som sætter sig indvendig paa Ledet af det bageste Knæe eller Hæsen, og bestaaer i, at Aaren, som der løber langs ned ad Benet over Leddet, er bleven slappet og har givet efter for Blodet, som udspænder den, saa at Aaren er bleven unaturlig større, end den burde være, hvorved foraaarsages Smerte, som kommer Hesten til at fore Benet stivt. Naar man bliver det vaer i sin Begyndelse, kan det læges ved at smøre Stedet med Eggehvide og Alum, blandet tilsammen. Man tager 2 Lod stødt Alum til Hviden af fem Eg. Ellers er dette Slags Spat meget sielden, men almindeligere er det følgende Slags, som de fleste af Misforstand kalde

Blodspat, da det dog bør hedde Båndspat, og har intet med Blodet at bestille.

Om Båndspat.

Båndspat er en blod Hævelse foran og lidet indvendig paa det Sted af Skank Ledet, som kaldes Spatkammeret. Denne Hævelse kalder nogle blød Spat; den betegnes og med at sige: at Hesten er fyldt i Panden. Det er egentlig en Samling af Bånd i Skank Ledet, som udspander Hinden, der omgiver Ledet, og folgelig ogsaa Huden, saa at Hesten paa det beskrevne Sted faaer en Hævelse større eller mindre, estersom større eller mindre Mængde Leddeband er tilsamlet. Naar Aaren løber over dette samme Sted, saa kiendes Hævelsen lettere, endog naar den kun er liden, og ansees da af de fleste for Blodspat, hvilket det dog ikke er.

Denne Spat fordrives i Begyndelsen ved Badning med koldt Vand, og naar dette ei er tilstrækkelig, da med Olien No. 6, eller med Spanffløe-Spiritus No. 9.

32.

Om Steen-Galle.

Steen-Galle kaldes det Eilsalde, naar
Blod

Blod udtræder under Fodsaalen, som da for-
 aarsager Hesten Smerte i Foden, at den hælder
 og sætter den onnueligen mod Jorden. Dette
 udslobne Blod gjør Hede og Betændelse i Fo-
 den, det gaaer til Forboldning, angriber ofte
 Benet og fordærver Foden, dersom det ikke
 hjælpes i Tide ved at skaffe Udløbning og Udslob
 for det ansamlede Blod eller Vand. Ved at
 lade Horn-Saalen i Hestens Fod beholde sin
 Styrke, og ikke udvirke den saa tynd, at He-
 sten, ved at træde paa en roppet Steen, eller
 ved Trykning af Skoen, klemmer og knuser det
 levende og bløde imellem Hornet og Fodbenet,
 kan man bestundgaae Steen-Galle.

For at læge denne Skade, som, i Fald den
 bliver forsømt, udbreder sig nære, og kan for-
 derve Hestens Fod, saa at hele Hoven tilsidst
 kan falde af, bør man udvirke Hestens Fod
 ganske tynd, at man tydelig kan see Stedet,
 hvor det er rødt eller bolnet: er der alene en
 rød Plet, saa fordeles gierne dette udslobne
 Blod ved at bade den forryndede Saale med
 Serpentin-Olie, og skaae Hesten, at den ikke
 trykker det indtil det er lægt; men er der alles-
 rede Forboldning og Materie, saa bør man,
 saa hastigt som mueligt, skaffe den bort, ved at

fiere en rund Abning paa Saalen lige til Riødet, lidet større end Skaden er, at Materien kan have let Udlob uden at sive sig længere hen under Saalen. I denne Abning legger man lidet Blaar dyppet i Terpentin-Olie, legger Blaar der oven paa igien, og atter der oven paa et lidet Bræt eller Spaan, som gøres fast imellem Skoen og Saalen, at Blaaret, som er paalagt, ikke skal falde ud. Der lægges hver Dag frisk paa indtil det læges, og naar der ingen Boldenhed er mere, men det begynder at læges og sætte Horn, da forbindes det med en Salve af Spanstgrøn blandet med Honning, saaledes som den under No. 4 er beskrevet, eller isald det er for blodt og voxer for meget frem, alene med paastrøet Spanstgrønt.

33.
Saar i Foden af indtraadt Som.

Dette behandles paa samme Maade som Steen-Gallen: man virker Saalen paa det Sted hvor Stikket er, tynd ud, gjør Abning i den saa stor som Skaden er, og forbinder det siden med Terpentin-Olie, ligesom for Steen-Gallen. Det vigtigste ved Lægningen er at skaffe Materien frit og let Udlob. Men dersom Sommer har rørt Seenen, saa er det vanskeligt at behandle
ret

ret for den, som ikke kiender de indvortes Dele i
Foden, og veed hvorledes og hvorvidt der kan
skieres, for at komme til at behandle det bestadig
gede Sted med tientlige Midler.

34.

Om Horn-Kløst.

Undertiden revner Hoven paa Heste og
faaer en Kløst, som gaaer nedden fra op til
Kronen. Dette hielpes, ved at skiare noget
bort af Hovringen under Enden af Hornkløs-
ten, saa at Hornet paa det Sted, eller Sprek-
ken, ikke rører Skoen; derved hindres, at det
kløvede Horn ikke bevæges naar Hesten gaaer,
og at denne Bevægelse forarsager den Smerte,
Hede og Betændelse i Saaret. Dernæst bør
man skiare Hornet paa begge Sider af Sprek-
ken meget tyndt af langs med Sprækken til en
halv Fingers Brede paa hver Side, at det
ind mod Sprekken gaaer skarp til og bliver
tyndt som Odden af en Kniv; derefter besmør-
rer man Sprekken daglig med lidt tyk Terpen-
tin, indtil det læges.

35.

Om Kron-Skader eller Saar paa Kronen.

Saar paa Kronen over Hoven faaer
Hesten sædvanligst af det, at den selv træder sig

paa dette Sted, eller at den trædes af andre Heste. Denne Skade er, ligesom alle trykte Skader, ofte meget vanskelig at læge, fordi de trykte eller klemte Dele ere døde og uirksomme, og blive siddende som en Skorpe, der bedækker Saaret, at Materien eller Røddet, som der under samler sig, ikke kan faae Luft eller komme ud, men æder sig ned under Hoven, dette Døde maa bortskaffes, det maa bortholdne førend Saaret kan læges, og det underliggende friske Rød maa opvækkes til Virksomhed, at det driver det døde bort. Dette bevirkes i lette Kronskader allene ved at behandle det berimeligen med Terpentiu-Olie; men er Skaden noget betydeligere, saa maa der gøres et Indsnit deri med en Kniv, at det bløder, og det friske Rød derved kan faae Luft, vore frem og skyde det døde og fortrykte bort. Derefter behandler man Skaden med Terpentiu-Olie. Man kan og brænde det døde bort enten med gloende Jern eller med Krudt, eller ogsaa man kan ædse det bort med Butyrum Antimonii.

Alle Slags Git og fittige Olier, Hypericon-Olie, Vin-Olie, Bom-Olie o. fl. som Hovsmeddene ellers saa gierne bruge, ere her skadelige, ligesom i alle andre Saar, som ere

nær

nær ved Seener, Been, Brøst og hin-
dige Dele.

Om Forraadnelse i Straalen.

Heste, som have store Hove, som ere plat-
fodede, som have tykke og haarrige Been, og
særdeles om de staae i en fugtig Staid, hvor
Band og Urin ikke har Aflob, faae den slemme
Feil i een eller flere Fodder, at Hornet paa
Straalen raadner eller oplooses og giver en stin-
kende Bædffe.

Dette læger man, naar det ei er for gam-
melt og forsonit, ved at hælde Terpentins-Olie
paa Straalen to gange om Dagen, og hver
Morgen bestroe den med Zern-Rust, eller i
Mangel heraf med rød Bolus, og forresten
sætte Hesten paa et tørt Sted. Vil dette ikke
være tilstrækkeligt, og det varer for længe inden
det læges, saa maa der tillige med de foreskrevne
Midler, som anvendes paa Foden, trækkes en
Haarsnæ eller Snor oven til udvendig eller
indvendig paa Laaret under Huden, for derved at
lede de usunde Bædffer fra Foden til dette
Sted, hvor de mindre skade. Naar Foden er
ret lægt, kan Snoren af Laaret udtages, og det
efterblevne Saar læges da snart uden Hielp.

Om Hede og Betændelse i Hestens Dine.

Naar Hesten faaer rindende Dine, og de tillige blive tykke og uklare, Dienlaagene hovne, og Dinene smerte, saa er der en Betændelse; er denne let og ringe, saa kan den ofte læges allene ved Badning med koldt Vand; men den tager ofte saa stærk til, at Diet bliver som overtrukken med en rød Gewært eller Hævelse. Ved Aareladning, ved Laxering, ved at sætte Hesten Haarsmer paa Halsen, og ved at bade Dinene med koldt Vand, hvorudi er opløst lidet Allun, et Qvintin til en Pøgel Vand, eller med Dienvandet No. 14, eller med Blyevandet No. 16, læges denne Skade. Er den røde Hævelse betydelig, og vil ikke ved disse Midler fordeles, saa maa man giøre nogle lette Indsnit med en Lancet eller anden skarp Kniv paa Hævelsen at den bløder, og derefter bade med Dienvandet No. 14 eller No. 16.

Er Betændelsen let, saa er det ofte tilstrækkeligt til Lægning alene at bade med et af de forskrevne Dienvand.

Men faaer Hesten til visse Tider denne Blindhed, at den gaaer bort og kommer igien, hver tredie eller fierde Uge, saa kalder man

Det

det Maanedes Blindhed, og da er det nyttigt at lade Hesten tapere med Laxerdriften No. 12 en eller to gange i en Tid af fiorten Dage, og indgive den daglig af Kroppulveret No. 11, samt forresten anvende de foreskrevne Midler imod Betændelse i Diet.

38.

Om uklare Dine og Pletter paa Dinene.

For dem, som ikke kiende Anatomien af Diet, kan man ikke give nogen fuldstændig Underretning om Dien-Sygdommenes Behandling. Saaledes er det ei heller let, at give dem visse Kiendetegn til at adskille Pletter og Uklarhed paa Diet, som ved tienlige Midler kan fordeles, fra den Uklarhed, som bestaaer i Diestenenens Uklarhed, og er den saa kaldte hvide Star, som ikke kan læges.

Pletter og Uklarhed i Diet er enten udvendig paa Diet, foraarsaget af Stød eller anden Aarsag, eller indvendig i Bædsken af Diet uden for den sorte Ring. Den hvide Star er derimod en Uklarhed i Diet inden for den sorte Ring, en Uklarhed i Diestenen selv. Pletter paa Diet fordeles, naar de ei ere for gamle, ved Badning med Dienvandet No. 14, eller ved at puste fint stødt Borax med en Penselstæder i Diet.

Om

Om Sygdomme hos Hornkvæget.

Om den almindelige Qvægsyge.

Denne Sygdom forplantes og udbredes ligesom Pest, Franzoser og Kopper hos Mennesker, allene ved Smitte fra et Sted til et andet. Men dens Smitte er grovere end Koppersmitten hos Mennesker, thi hvor sygt Qvæg paa 4 a 6 Alens Afstand under aaben Himmel ikke kan komme til det friske, der veed man af sikker Erfarenhed, at disse sidste ikke befænges af de første. Den smitsomme Dunst maa altså ikke strække sig meget langt, og omtrent være smitsom, som den menneskelige Pest; men den er smitsommere end Franzoser, og smitsommere end Snive og Skab hos Heste, der allene befænger, naae de, der have disse Sygdomme, berøre de sunde, eller naar den giftige Sygematerie bringes umiddelbarligen til Kroppen. Den har siden 1710 bestandig været paa noget Sted i Europa, og næsten steds i Holland, den kom i Aaret 1710 fra Ungern til

til Italien, og derfra videre, har og siden den Tid stedse grasseret i Europa; i Ungern er det en Landsyge, og har der uden Tvivl sin Oprindelse.

Sygdommen kendes af følgende Tegn:

Den 5te, 6te eller 7de Dag, efterat et Hoved er anstuckken af Sygen, mærkes nogen tør Hoste, som er stærkere den 7de eller 8de Dag efter Anstikningen; paa samme Tid mærkes og Mækkens Formindskelse, og Sygdommen begynder da synligen at vises, thi den 8de eller 9de Dag efter Anstikningen begynder Drikkene at rinde, derefter flyder og i større eller mindre Mængde et klart slimigt Vand af Næsen, som i de følgende 2 til 3 Dage bliver mere og mere tykt og hvidagtig.

Pulsen er den 7de Dag efterat Kreaturet er bleven besmægt og smittet, det er, den første Dag i Sygdommen, mere hastig end i naturlig Tilstand, men den er tillige liden; den slaaer 70 til 83 gange i et Minut, da den naturlige Puls ickum er 50 hos store Creature og 60 hos Kalve.

Pil samme Tid indfinder sig Mæthed i Kroppen og Ulyst til at æde og drikke; nogle taber aldeles Lysten til at æde den 8de eller 9de Dag

Dag efter Anstiftningen, eller anden Dag efter at man har mærket de første Sygdoms Tegn.

Naar Edelysten ophører, standser og Drovtygningen i denne, ligesom i alle andre hidse Sygdomme hos Hornqvæget.

Gødningen, som gaaer fra Kreaturet den første og anden Dag i Sygdommen, er og haardere end naturlig, men dette Tilfælde er bestandigere og mærkeligere ved det Dvæg, som bliver sygt paa Stald, end ved det, som bliver sygt paa Græs.

Direfter indfinder sig Durklob tidligere eller sildigere, ofte den anden eller tredie Dag i Sygdomme, undertiden, men mere sielden, ikke førend den 4de eller 5te Dag. Det hender og, at Kreaturet doer med Forstoppelse, og uden at have haft Durklob.

Endelig giver og Blodet, som aftappes af de Syge, et vist Kiendetegn, som ikke findes ved nogen anden bekiendt Sygdom hos Hornqvæg, nemlig naar man aarelsader Kreaturet første og anden Dag efterat det er bleven kien- deligen sygt, og optager Blodet i en Skaal eller Krukke, saa findes dette Blod, naar det er størknet og har staaet en Times Tid, at være temmeligt sortagtig rodt, fast og uden Vand,
da

da derimod det størknede Blod, som er aftappet af et sundt Kreatur, har omtrent en tredie Deel Vand ved sig.

Naar man har omvendt den størknede Blodkage i Karret, saa begynder vel liden Vand at soede ud af den, men det er kun i liden Mængde, ofte kun nogle Draaber, da ellers Blodkagen af sundt Blod svømmer i Vand.

Den Mangel af Vand hos Blodet tager gradviis til fra den første Dag Kreaturet bliver sygt, indtil den fjerde eller femte Dag, da Blodet hos de Creature, som komme sig af Sygdommen, begynder igien at faae mere og mere Vand. Men hos de Creature, som, efter flere Dages Sygdom, ere nær Døden, vil det aftappede Blod ikke størknes, men er løst og usammenhængende, som blodblandet slimig Vand, og naar Blodet viser sig saaledes, er Døden uundgaaelig.

Naar Kreaturet er haardt angreben af Sygen, stonner det meget: Aandedraget er besværligt og stort, men ikke hastigt, som i de fleste andre hidtige Sygdomme.

Naar man aabner de af Dværgsygen døde Creature, finder man altid paa flere eller færre af Indvoldene i Underlivet, paa Maven, Tar-

mene,

mene, Leveren, Mildten, og i Brystet paa Lungerne, saa og ofte i Luftrøret indvendig, og oftest, ja næsten altid, paa Snothinden i Næsen, blaaecagtig røde, undertiden sorte brandige større og mindre Pletter.

I den tredie Mave, eller Ladelæberne, finder man Foderet meget haardt, ligesom i alle andre Sygdomme, naar Kreaturet har under samme tabt Døvtygningen.

Man finder og, at den indvendige Hinde, som beklæder Ladelæberne, falder af med Foderet, naar man aabner denne Mave, eller i det mindste er løs og gaaer let fra, men dette samme skeer ved Ladelæberne af sunde Kreature, naar de ligge i 24 Timer uden at aabnes og udrenses fra Foderet.

Galdeblæren er og næsten altid meget stor, og udspændt af en Mængde Galde.

Der ere adskillige andre Tilfælde, som vise sig ved Qvægsygen, men ere ubestandige og mindre sædvanlige, saasom:

Stafaandighed i den allerførste Begyndelse af Sygdommen, naar Qvæget drives.

En større Graadighed efter Foderet, hvormed ikke sielden følger Gysninger og Rystelse, og at Kreaturet skæler Tænder.

Der

Derefter kommer større Afmagt: de Syge staae paa Fæerne af Bagfodderne, de æde og drikke nu mindre, og have undertiden stærk Tørst.

Med Drovtygningens Standfælse og Ulysten til Føret følger undertiden ligesom en Afstye for Vand; til andre Tider, dog ofte mod Slutningen af Sygdommen, en heftig Begierlighed til Drikke.

Ørene og Hornene ere snart kolde, snart varme, Øinene falde ind i Hovedet, og Urinen gaaer i mindre Mængde fra Kreaturet.

Med Slimen af Næsen følger undertiden Blodstrimer. Af Endetarmen gaaer og Blod, oftest med Durklob, men undertiden med haard Giedning. Denne Tarm bliver, og ofte bestændt, rød og hoven, at den fryber ud, og staaer sommetider gandske aaben.

Nogle Syge faae og Skurv og Udset paa Huden eller Knuder paa Kroppen mod Slutningen af Sygdommen.

De Syge have og undertiden ondt for at stælde.

Nogle faae den saa kaldte Trommesyge, at Livet eller Bugen bliver meget udspændt og stor af Vind.

Ofte sætter sig og Luft imellem Huud og Rind, og naar man da trykker paa disse Bindhævelser, der sædvanligst kommer over Krydset og Lænderne, saa hører man en Knarken.

Naar man aabner Kreaturet efter Døden, findes sædvanligst Bommen meget udspændt af Luft, og, ligesom de tre andre Maves, besat med blaarøde Brandpletter. Ofte findes i Mastarmen en Mængde Blod. Miltten findes undertiden gandske bleg, eller graae og fyldt med stinkende Blod.

Leveren er hos nogle gandske blod og ligesom raadnet; undertiden er den fuld af de Orme, som kaldes Lever-Glynder, men dette er Sygen uveedkommende, og ikke nogen Følge af den; disse Orme findes visse Aaringer og paa visse Steder næsten hos alt det Dvæg, som slagtes, uden at man mærker, at det forarsager nogen Sygdom eller Svaghed.

Nyrene ere ofte blege, og Blæren fuld af Urin; denne har og sommetider brandige Pletter; hos Køer, som ere med Kalv, naar de døe i denne Sygdom, findes Kalves-Huset eller Moderen mestendeels besat med brandige blaae og røde Pletter.

Naar

Naar man aabner Brystet, finder man ogsaa undertiden paa Lungerne brunrøde eller blaasorte Brandpletter. Undertiden findes dette kun paa den ene Lunge.

Hos en stor Deel Døde findes Lustrøret mere eller mindre besat med brandige Pletter; undertiden er hele Lustrørets indvendige Hinde gandske blaaerød; men oftere findes det udfyldt med en skummende Bædse.

Hiertet findes altid ubeskadiget.

Hiernen ligeledes. Sielden har man funden røde Pletter paa den stærke Hinde, som beklæder den. Det er berettet af nogle, at de have fundet Hiernen omringet af rødt Vand.

Alsdisse Tilfælde kan man kiende, at det er Slimhuden, som beklæder de indvendige Dele og Huulheder, der fornemmelig i denne Sygdom angribes.

Man har intet vist Tegn paa, om Kreaturet skal gaae Sygen igiennem eller ikke. Det første og visseste Tegn paa det syge Kreaturs Bedring tages af Blødet; dersom man efter nogle Dages Sygdom aftapper lidet Blod, og finder da, at det baade er ret størket og tillige har Vand ved sig, som sundt Blod, saa

Kan man være temmelig vis paa, at Kreaturet overlever Sygdommen.

Ofte begynder det syge Dvæg at ville lide det Foder og at drikke, ja endog tygge Drov, men falder fra det igien og døer.

Udsletter, som undertiden kommer paa Kroppen, paa Yverne eller omkring Mulen, er ikke heller noget vist Tegn til Bedring.

De fleste Syge dør den tredie, fjerde eller femte Dag efter Sygens fiendelige Begyndelse; nogle kan undertiden staae hen 15 til 20 Dage, inden de dør. Det er og hændet mere end een gang, at Kreaturene ere døde samme Dag, de have holdt op at æde.

Uagtet Sygen næsten altid viser sig i de væsentlige Tilfælde at være den samme, og af samme Natur i alle Lande, og hver gang den grasserer, til alle Aarets Tider, og hos Kreature af forskjellig Alder, saa er den dog ogsaa i nogle Dele foranderlig.

I de Lande og paa de Steder, hvor den ei tilforn har grasseret, er den meget dødelig, saa at neppe et af hundrede Syge bliver i Behold; saaledes var Forholdet, da denne Sygdom først brød ud i Europa 1711 o. f. Da den i Aarene 1740 til 1746 igien grasserede, levede

levede der omtrent fem af hundrede, og nu bliver her til Lands næsten hver niende i Behold.

I de Lande og paa de Steder, hvor Lungesygen er mere almindelig end her, indfinder denne Sygdom sig gierne tilligemed Næghsygen, og da findes Lungerne meget beskadiget, sorte og brandige, samt Brystet opfyldt med bruunt Vand efter Døden.

Undertiden er Sygdommen, naar den begynder at græssere, paa et Sted mildere, og bliver tilsidst mere dødelig, og undertiden begynder den mildt og ender med større Dødelighed.

I stræng Kulde og i stærk Hede er Sygen og mere heftig, end naar Luften er maadelig varm eller kold.

Smitten udbreder sig lettere og stærkere om Vinteren end i den varme Sommers Tid, fordi Smitten fordunster og forandres ved Varme.

Slimen af Næse og Dine, som ellers smitter saa stærk, taber al sin Kraft til at smitte, naar den engang er gjort ret varm.

Men der dør lige saa mange af de syge Creature i mild Sommer som i maadelig kold Vinters Tid.

Køer, som ere nær ved at kalve, og Kalve under et Aars Alder, smittes hastigere end ungt Qvæg paa 2 a 3 Aar, som ei er med Kalv.

Og ungt Qvæg paa 2 til 4 Aar, som ei er med Kalv, gaaer Sygen lettere igiennem end Køer som ere med Kalv, og jo nærmere disse ere ved at kalve, jo vanskeligere gaae de Sygen igiennem, med mindre de komme til at fæste Kalven, da de som oftest leve.

Stude, og fornemmelig Eyre, gaae og Sygen vanskeligere igiennem end Køer.

Mævert og smaat Qvæg, som dog ikke er udhungret, gaaer Sygen lettere igiennem end stort feedt Qvæg.

Hvor Vandet, som Creaturene faaer at drikke, er flet og har Mose-Grund, viser Sygen sig hæftigere, end hvor der er godt Vand i Leer- eller Sand-Grund, og det første synes i Særdeleshed at være gavnligt for de Syge.

Paa nogle Steder, hvor Qvægsygen har været usædvanlig mild, har man bemærket, at Vandet, hvoraf Creaturene have druffet, har havt en rustagtig eller gul Leergrund, og det fortiente at lægges Mærke til, om dette overalt har nogen Indflydelse, og om jernhaltig eller rustig Vand kunde være Modgift for Sygen.

Man

Man har endnu ikke udfundet et eneste Middel, som var virksomt nok til at frelse endog ikkun den siette Part af det angrebne Qvæg fra Døden, uagtet baade her og i andre Lande i Europa er giort utallige Forsøg af de meest erfarne og meest berømte Mænd.

Det eneste sikre Middel er at vogte sig for Smitten og hindre dens Udbredelse.

Dog bør man ikke overlade aldeles de af Sygen angrebne Creature uden Omsorg til Sygdommens Bøld, saasom der dog ere nogle Midler, som ikke ere aldeles uvirksomme, og ved hvis Anvendelse tilforladeligen et større Tal Syge vil blive reddet, end om man ei anvendte dem.

Disse Midler ere følgende:

I. At vaske Creaturets Mund og Tunge flittig tre til fire gange om Dagen med en Blanding af en god Haandfuld Salt og en Theefop fuld af Honning i en Pot stærk Eddike (Blin-Eddike er virksommere end Dll-Eddike.)

Det er af megen Bigtighed hos alle syge Creature, som have slimig Tunge og ureen Mund, at forfriske og rense Munden, thi da Creaturets største Bellyst er i Smagen og dets

Tunge, saa er der intet, som mere kan nedslaae det og giøre det afmægtigt og modløst, end en slem Smag i Munden. Denne gode Virkning af at rense Munden, er kiendelig hos alle syge Creature; de blive strax derefter mere oplivede og muntre.

2. At indsprøite nogle gange om Dagen i Næsen lunket Vand med lidet Edike og Honning blandet, paa det at den Slim som samler sig, kan blive udrenset, da den ofte er i saa stor en Mængde, at den stopper Tilgangen for Luften, og derved forøger Aandedragets Besværlighed, saasom Noget saavel som Hesten allene drager Aanden igiennem Næsen og ikke igiennem Munden. Denne Indsprøitning nytter og til at formindske Betændelsen i Snothinden og befordre Slimets Flod, hvilket altid er nyttigt. De Creature, hos hvilke Slimen ei ret vil flyde, ere altid heftigst og farligst syge.

3. Strax naar man mærker Tegn til Sygen hos et Kreatur, at give det meget lidet eller intet tørt Foder, men i dets Sted Rugmeel eller Klid rørt eller kogt i Vand. Give de Syge saa meget de vil drikke af Vand, hvorudi er opkogt lidet Hørfrøe. Man kan og koge

koge Hørfrøet for sig selv til en Belling, og røre deraf en liden Portion i Vandet, som gives Kreaturene til Drikke, saa at det bliver lidet slimigt. Det er og meget nyttigt at giøre dette Vand lidet syrlig med Eddike eller med nogle Draaber Vitriol-Syre, hvilket sidste er mindst kostbar.

4. Fra Begyndelsen af Sygdommen bør man give Kreaturet hver Morgen og hver Aften en Pægel frisk Vinolie, blandet med en halv Pægel Eddike og et Qvintin Kampfer.

Efter 3die eller 4de Dag i Sygdommen kan man give Kreaturet Olien med Eddike og Campher allene om Morgenen, men om Aftenen en Drik af 2 Lod stødte Enebær, en Haandfuld Malurt-Knopper, et halvt Lod Salpeter og et Qvintin Campher blandet med en Pægel Eddike og en halv Pægel god Brændevin.

5. Klisterer 2 a 3 gange om Dagen af lunket Vand med lidet Olie og et Lod Salpeter til hver, er og af megen Nytte i Sygdommen.

6. Stalden, hvor de Syge staae, bør være meget luftig og aaben, at den friske Luft uden fra kan trække derigiennem. I en varm og tæt Stald, hvor der ere mange Creature sammen, dør altid flere af Sygdommen, end i en

aaben Stald, hvor der kun ere faa Syge til-
sammen.

I stærk Heede er og Sygen altid mere
dødelig, end naar Luften er kold.

7. Det er og got at tildække Kreaturene
med Dækkener, for at hielpe Uddunstningen,
og jo luftigere man holder Stalden, jo nytts-
gere ere Dækkener paa Kreaturet.

At indpode Sygdommen, er et af de bedste
Midler til at formilde denne Plage, som man
endnu har opdaget, og fortiener altid at an-
vendes, naar man ikke vil eller kan bruge det
beste Mittel til at forekomme Plagen, nemlig
forhindre Smittens Udbredelse, ved at indspærre
de befængte Steder i Tide, og ihjelslaae de
første Creature som angribes af Sygen.

Thi Indpodningen kan, efter det, som
mangfoldige Forsøg og Erfarenhed har viist,
ikke ansees som et sikkert Redningsmiddel.

De mange Forsigtigheder som maae iagte-
tages; det uheldige Udsald Indpodningen ofte
haver, endog naar man har brugt al mulig
Forsigtighed; den Uvisshed, man altid er i
om Indpodnings-Materiens Godhed, da den
enten kan være alt for giftig og heftig virkende,
eller alt for mild og kraftesløs, at Dvæget en-

ten aldeles ikke smittes deraf, eller bliver saa let sygt, at naar saadant indpoder Qvæg siden udsættes for heftigere Smitte, det da igien kan angribes og blive sygt anden gang.

Den vigtige Omstændighed, at Indpodning ikke med nogen hynderlig Fordeel kan anvendes hos gamle Creature, hvilke dog i ethvert Land udsigere det største Antal, og den Fare man udsættes for Smitstens Udbredelse paa disse, naar man indpoder ungt Qvæg; den Nødvendighed, i hvilken alle sættes, at indpode deres Qvæg, naar een begynder dermed, for at undgaae naturlig Smitte o. s. v., forringer meget Indpodningens Værdie, og gjør det høist nødvendigt at anvende alle mulige Midler til at afholde Qvægshygen ved samme Midler, som Pest afholdes fra Landet.

De Forsigtigheds-Regler, som en Landmand kan anvende for at holde Sygen fra sit Qvæg, naar den græsser i Landet eller i Nærheden, ere følgende:

1. Naar Qvæget er paa Stald, at vaage over, at ingen af de Folk, som rygter eller maler Qvæget, kommer paa noget fremmed Sted, hvor de kunne hente Smitten, eller omgaaes med Personer, som man ei er forvissat om at

de

de ikke have været paa noget befængt Sted; ei heller tillade dem at vedrøre, handtere eller modtage Hør, Uld, uldent Tøi, Høe, Halm eller andre Ting, som man ikke med Bished veed, at de ikke ere komne fra et befængt Sted.

2. At alle de Folk, som komme i Stalden, uagtet foransførte Forsigtighed, dog ei tillades at gaae derind med deres sædvanlige Klæder, men at de have særdeles Klæder at tage paa, naar de gaae ind i Stalden, hvilke Klæder de ikke maae komme med paa noget andet Sted. Der bør og i Stald-Døren staae Skoe, som de, der have at bestille, skulde paa tage, ferend de gaae ind til Kvæget, at de ikke med deres sædvanlige Skoe, med hvilke de gaae paa alfare Veie, skulde medføre nogen Smitte af syge eller døde Kreaturers Gidsning. Egeledes bør de Folk, som komme til Kvæget, hver gang vaske deres Hænder ferend de gaae i Stalden.

Det bør ikke tillades nogen Fremmed, i hvis det er, at gaae ind i Stalden.

3. Stalden maa og holdes bestandig vel tilluftet, at intet Kreatur, saasom Ratte, Hunde, Svin, som paa offentlige Veie eller andre Steder kunde være blevne beheftede med Smitte, skal komme derind.

4. Kres

4. Creaturene bør vandes paa Stalden; og det Vand, som gives til Drikke, bør man være forvissnet om, at deri ikke noget smitsomt kan komme, at ingen syge Creature kan komme til at drikke deraf, og at intet ureent eller besfængende kan komme deri.

Naar man ikke kan være ganske forsikkert om Vandets Reenhed for Smitte, bør man koge det, og naar det igien er bleven koldt, give Dvæget det til Drikke.

Ethvert andet Middel til at rense Vandet i saadan Henseende er usikkert; men ved Hede taber Smitten aldeles sin Kraft, i hvad den og er heftet paa.

5. Man bør ikke tillade, at Bogne, i hvilke der er Foder, lidet eller meget, af Høe eller Halm, komme ind i Gaarden, førend dette er afkastet uden for, og der opbrændt.

6. Naar Dvæget gaaer paa Græs om Sommeren, bør det vogtes af et tilstrækkelig Antal Hyrder, som kan paaagte, at intet fremmed Menneske eller Kreatur kommer til Dvæget. Og disse Hyrder bør det ikke tillades at komme ud af Marken fra Dvæget, men de bør have Hytter at opholde sig i, og Mad og Drikke bør der bringes dem af paalidelige Folk.

De,

De, som maske Dvæget, bør bruge samme Forsigtighed som i Stalden, at omstifte Klæder og vaske Hænderne førend de komme til Dvæget; og til denne Rensning og Omflædning bør være en Hytte ved Indgangen til Marken.

Disse ere de Forsigtigheds-Regler, som enhver Landmand for sig selv kan bruge, og som i Almindelighed ikke mangle at lønne Umasgen; dog i dette som i alt, er menneskelig Forsigtighed utilstrækkelig, naar ikke Forsyners Belsignelse følger med, thi Smitten kan tilbringes Dvæget ved Rovfugle, Ræve, Hunde, Ratter. Et saadant Kreatur, som allene har havt Fodderne i Gledningen af et sygt Dvæghoved, kan forre Smitten langt omkring. Men jo flere Anledninger til Smittens Udbredelse man kan forekomme, jo mere rimeligt Haab kan man have til at undgaae den.

2.

Om Lungesyge hos Dvæget.

Lungesyge hos Dvæget viser sig strax ligesom andre Betændelses-Sygdomme med en hastig overgaaende Gysen, derefter med en meer eller mindre tør og heftig eller let Hoste. Med denne Hoste er tillige stærk Feber, Hede og hastig

Alan

Ålandedrag, hvilket sidste tager til, naar det har
 været ædt noget. Omsider forlader Kreaturet
 Foderet og vil ikke æde; det holder op at tygge
 Drøv, ligesom i alle andre hidtige Sygdomme;
 Åanden stinker; Næseborene, Munden og Tun-
 gen ere tørre; derester begynder der at flyde en
 seig Materie af Næsen.

En stor Mæthed og Bansketh i at
 drage Åanden, en tør og heed Tunge med
 stinkende Åande, ere Tegn til Døden; og
 naar de ikke ere forhaanden, kan man vente
 Bedring.

Denne Sygdom forarsages sædvanligen
 af Lustens hastige Forandring fra Varme til
 Kuld; naar Efteraaret bliver meget koldt og
 fugtigt, især efter en tør og varm Sommer; saa
 og naar Creaturene om Vinteren slippes ud af
 en meget varm Stald i koldt og fugtigt Veir
 eller i meget stræng Frost. Niumfrosten om
 Foraar og Efteraar forarsager og undertiden
 denne Syge.

Sygdommen er heftig og udfordrer ha-
 stig Hielp.

Det er af den største Nødvendighed strap
 at aarelade de syge Hoveder paa Halsaaen,
 og afstige af hvert fuldvoren Hoved halvanden
 til

til to Potter Blod, hvilket iglentages 3, 4 til 5 gange i de to første Dage, ifald det er nødvendigt, det er at sige, dersom Blodet endnu er meget tykt og har en stærk gul eller grøagtig Hud paa sig; thi dersom Blodet er tyndt og ikke vil løbe ret sammen, naar det bliver koldt, saa er det skadeligt at aarelade.

Derefter bør man trække en breed Snor eller Bændel, eller en almindelig saa kaldet Haarsnime under Huden paa Bringen af Kreaturet, besmore denne med Spansk Flue-Salve, hænge Hovedet en Dampesæk for Næsen af Klid fægt med Vand og kommet varmt i Posen; give det flittig Klysterer, og i øvrigt behandle det saaledes, som er anført Side 31, at Hesten bør behandles i denne Slags Lungesygge. Dampesækken gjør for alle Bryst- og Lungesygger god Nytte hos alle Creature.

Det er vel unødvendig at erindre, at man ikke bør give de Creature, som have hidfige Sygdomme, nogen tør og haard Føde, men allene lidet Klid blandet med Honning, saa meget som behøves til at styrke dem. Den sædvanlige Drik bør være lunget Vand, hvorudi er rørt en Haand fuld Klid, heri kan man og komme lidet Honning og Salpeter. Foruden dette giver man hver Morgen

til

til hvert Hoved en Pille af 1 Lod Svovels
blomme, eller i Mangel deraf lige saa meget
fiint stødt Svovel blandet med Honning.
Naar Næsen begynder at flyde, giver man
hvert Hoved en Drik hver Morgen og Aften
af 2 Lod Allants Rod kogt med en halv Pot
Band og blandet med Honning.

For at forekomme Sygdommen hos det
Qvæg, som endnu ikke er besængt dermed, er
en Nareladen nødvendig, og derefter en Drik
af tre til fire Haandsfuld Katost-Urt eller en
Haandsfuld Hørfrøe kogt med en Pot Band og
frasiert, hvorudi oploses 2 Lod Salpeter og tre
til fire Skeersfulde Honning.

3.

Om Tungekræft.

See under Hestens Sygdomme No. 21
om Tungekræft og Brand paa Tungen. Denne
Sygdom behandles hos Oxen som hos Hesten.

4.

Om Hoste.

Hoste hos Qvæget læges ligesom Hoste
hos Heste.

5.

Om Blod-Pis.

Blod-Pis hielpes, naar det ikke er stærkt

3

eller

eller for gammelt, ved at give Hovedet hver Morgen en Drik af en Pægel Edike, hvorudi er smeltet 2 Lod Krudt, eller et Lod Salspeter; eller og en halv Pægel Edike og en Pægel frisk Vin Olie, eller Røge Olie, eller Bomolie, som ikke er harst.

Et halvt Lod Allun smeltet i 2 Potter Mælk og indgivet paa en gang, er og et godt Middel. Er Tilfældet heftig og vil ikke rettes ved disse anførte Midler, da er Mælk hvori er opløst Blye-Sukker en fjerde Deel af et Qvintin til 2 Potter Mælk, hvoraf een Pot gives til et Hoved, et virksommere Middel.

Mange finde det got i at give Røerne som have Blodpis, Mælk hvorudi er oprørt lidet Cinober. Dette hjælper formedelst den Minie eller Blyeskalk som almindelig Cinober altid er blandet med, naar man derfor tog et halvt Qvintin Minie til en Pot Mælk for et Hoved, vilde det gøre samme Nytte. Til bestandig Drikke gives Kreaturene under denne Sygdom Vand som er gjort slimig ved at koge det med lidet Hørsroe.

6.

Om Slag og Lamhed i Bagdelen.

Det hender, at fede og vel forede Dyr af Staldens Varme og usunde Luft, saa vel som
ved

ved deres egen Fuldblodighed faae en Art af Slag, hvoraf de enten strax styrte, eller blive angrebne af en Lamhed i Kroppen som sædvanligst httres i Bagdelen, saa at Kreaturet ikke kan staae paa Bagbenene eller reise sig.

Oxer og Køer som ere mavre og have udstaaet Hunger, faae ogsaa undertiden denne Sygdom, naar de paa engang blive for vel foerede.

Ved at holde Stalden luftig og kjoelig, ved langsom at vænne forhungrede Creature til bedre og stærkere Fode, ved at aarelade dem, naar de ere blevne alt for fuldblodige og man merker at de blive tunge, og at Aarerne paa Hovedet ere store og udspendte af Blod, forekommes denne Sygdom. Den læges ved Aareladning og ved at kaste dem koldt Vand paa Hovedet; ved at give dem Klisterer af Tobaksblade, en Haandfuld, kogt med Vand, og blandet med en haandfuld Salt; og ved at smøre dem med Spansk Gluesalve eller anden skarp Salve over Lenden.

7.

Om Lendeblood.

Naar Blod udløber af Aarerne i Masttarmen og samler sig der i storknede Klumper,

som tildeels gaae bort med Giødningen; men tillige foraarsager en Omhed over Lenden og Afmagt i Kroppen, samt Ulyst til Foeret, saa siges de at have Lendebloed. Denne Sygdom har mestendeels samme Aarsager som foranførte. Den læges ved at kaste Kreaturet kolde Vand over Ryggen; give det Klysterer af lunket Vand med Salt, og lidet Salpeter paa Foeret, eller Edike i Bandet.

Er der meget Blod ansamlet i Mastarmen, saa maa det med Haanden udtages, at det ikke der skal raadne og anstikke Tarmen.

8.

Om Trommesygen.

Denne Sygdom har faaet dette Navn, fordi Dvæget, som anfaldes deraf, haver Buggen udspendt, og det ofte saa stærk, at det synes, den kunde brikke.

Denne store Buggens Hævelse og Udspending foraarsages deraf, at Dvæget forsluger sig, eller æder for hastig for meget frisk Græs eller Klover, fornemmeligen om Foraaret, naar de fra det tilvante tørre Foder drives ud paa en græsrig Mark eller Eng. Dette friske Græs fordøiede for hastigt, og der udvirk-

les deraf en alt for stor Mængde Lust paa een gang, som ikke hastig nok kan fremdrives fra Bommen og Mavene til Tarmene; men udspænder Bommen i saa høi Grad, at den taber sin Kraft til at virke og skille sig af dermed, i dets Sted mere og mere udvides, hvorved Mellemgulvet trykkes, Aandedraget hindres, Blodkarrene trykkes, Blodets Omløb forhindres og Kreaturet quæles og styrter.

Det almindeligst vedtagne Raad mod denne Sygdom, som fordrer hastig Hielp, dersom Kreaturet skal frelses, er, at stifte et Hul paa venstre Side af Buggen lidet neden for Midten af det tynde Liv, da det træffer ind til Bommen, som ligger der tæt paa, og som da tillige giennemstifkes, saa at den Lust, der udspænder den, kan udtømmes igiennem dette Hul.

Det Instrument, som hertil best kan bruges, er en Kniv, eller rettere et Spyd af en Fingers Brede og et Qvarteers Længde, skarp mod Spidsen til begge Sider, men dette Spyd maa være forsynet med en Skede, som er aaben i begge Ender, saaledes at naar Spydet indstødes i den, Spidsen af samme da rager frem paa en Tomes Længde, Skeden, som bør være

af Jern eller Blik, bør passe nøie om Spydet, at den kan indføres tillige med dette, og naar det er indført, Spydet da trækkes ud og Skeden blive siddende som et Rør, der holder Hullet aabent, at Luften kan fare derigennem; thi dersom man blot med en Kniv eller Spyd uden saadan Skede gjorde Hullet, saa vilde det trække sig tilsammen, naar Kniven blev udtaget.

Har man ikke saadant Spyd med Skede ved Haanden, saa er der ikke Tid til at lade det gjøre, om man end har Smeden ved Haanden; man maa da see at hielpe sig med en almindelig Kniv, og da gjøre et lidet Rør af Hylt til Rette, som kan indføres i Hullet naar Kniven er udtaget.

Der er ingen Fare ved dette Saar, man kan dristig føre Spydet ind til 4 Tommers Længde. Hullet læges af sig selv.

Dersom Bugen ikke i alt for høi Grad er udspændt, og man mærker det betimeligen, saa er det vel gierligt at frelse sit Qvæg, uden at gjøre denne konstige Aabning. Man faaer da strax 8 Lod Spaaner af det fedeste Fyrretræ i en Pot Viin, eller halvt Vand og Brændevin, og indgiver hvert Hoved denne Drif.

Der

Derefter giver man Klysterer af Salt og Vand, eller af Tobaksblade og Salt kaagt i Vand.

9.

Saar paa Munden eller omkring Mulem.

Naar Dvæget faaer skurvagtige Saar paa Munden, undertiden inde i Munden og paa Tungen, saa maa disse Saar, som hindre Kreaturet i at æde, vaskes med en Afkogning af fede Fyrrespaaner med Ol.

10.

Løse Tænder.

Paa gammelt Dvæg sædvanligst, men og undertiden paa ungt Dvæg blive Tænderne løse, at det ikke kan æde. Dette hielpes ved at vaske Gummerne med Vand, hvorudi er opløst saa meget Allun, som der kan smeltes deri.

11.

Kløbesygen.

Dette Tilfælde i Fodderne mærkes i Begyndelsen deraf, at Dvægets Fodder blive omme og hede, saa at det halter. Derefter kommer Saar omkring Kronen eller imellem Kløverne, som give en stinkende Bædske, og

dersom det ikke betimelig hjælpes, gaar Klæ-
ven løs. Det behandles og læges ved de samme
Midler og paa samme Maade, som er anført
mod Muf hos Heste. Ofte læges det allene
ved Badning med Blyevand.

^{12.}
Om Bylder og hede Hævelser.

Et Hoved faaer undertiden en heed og
stor Byld eller Hævelse, sædvanligst paa Brø-
stet, men undertiden paa Lænderne, Laarene
eller Halsen. Den læges paa samme Maade
som Buvormen hos Heste, paa hvad Sted
den endog har sat sig. See No. 18, 19 og
20 iblant Sygdomme hos Heste, Side 73,
77 og 81.

^{13.}
Om Fnat, Udslæt og Saar paa Yverne
og andre Stæder.

Hornqvæget faaer undertiden Fnat, som
sætter sig paa Halsen langs ad Ryggen, og
undertiden alene paa Yverne. Det læges ved
at give Hovedet hver Morgen et Rod fint stødt
Svovel blandet med Honning, og forresten
tvæt

tvætte Udflætter med følgende: Tag to Lod Tobaksblade og to Haandsfuld Bøgeaske, kog dette med en Pot Vand og sie det fra, til at tvætte med. En Salve af 4 Lod Svovel og et halv Pund Honning er ligeledes godt til at smøre med, fornemmelig til Yverne. Men dersom Yverne ere allene saarede eller hudløse, og uden virkelig Udflæt eller Skurv, saa smøres de med Riol-Salve, som faaes paa Apotheket, og laves af Bløe-Edike og Bom-Olie, som ved Rystning blandes til en Salve.

14.

Om Hævelse og Knuder i Yverne, og Revner i Patterne.

Naar Køernes Yvere hovne, blive omme og hede, saa vil denne Hævelse gierne blive til en Byld, der bryder op og giver Materie, hvorefter den læges som et andet boldent Saar. Men det varer ofte længe inden det modnes og bryder op, naar det ikke hielpes ved tienlige Midler. Strax i Begyndelsen søger man at fordele Hævelsen eller Knuden ved at gnide jævnt og længe med sidet fint reven Camfer i den flade Haand, eller ved at smøre og vel gnide den med Diantz-Salve eller Linolie, hvori er kommet

til 2 Lod Salve eller Olie 3 Quintin Camfer.
 Fordeles Hævelsen ikke herved og lindres i de
 første to Dage, men tager til i Hede, Haard-
 hed og Smerte, saa maa man lægge varmt
 Havregrød derom, og holde det varmt, for at
 faae det til at boldne, og derefter, saasnart der
 mærkes Blødhed i Midten af Hævelsen, da
 at aabne den med Kniv og siden læge den, som
 andet Saar. Digestiv: Salven No. 8 er
 tienlig til Saarets Vægning, da den tillige
 afholder Fluor fra Saaret.

Oftest ere disse Hævelser i Yverne foraar-
 saget af Insekter, som stikke Yverne. Naar
 man betimmeligt mærker det, kan det snart
 hielpes i Begyndelsen ved at smøre med Olie
 eller smeltet og udvandet Smør, eller bedre
 med Blyevandet.

Revner og Sprækker i Patterne, som
 forarsage Kæerne Smerte naar de skal mals-
 kes, læges ved at vaske dem med det tiolende
 Dienvand No. 14.

Sygdomme hos Faarene.

I.

Om Faare-Kopperne.

Faare-Kopperne er en smitsom Sygdom, som nogenledes ligner Kopperne hos Menneſkene. Den er ſielden i diſſe Lande, men almindeligere i de varme Lande. Det forſte man bliver vaer hos diſſe Creature, naar de ſaae denne Sygdom, er Tunghed og Leede til Foden; dette yttter ſig een, to eller tre Dage ſorend Plæsterne bryde frem.

Leedheden til Fode er i ſtorre eller mindre Grad, ligesom de ere haardt angrebne til.

De ſom ere let ſyge, bliver ved at æde hele Sygdommen igiennem, og de ſom ere ſtærkt angrebne, æde intet, men de tørſte meget.

De holde op at tygge Drov, ſaasnart de ere blevne ſyge.

Deres Dine blive tykke, røde og rindende; der udflyder af Næſen en ſeig og hvid Slim, ſielden er den guul. De blive ſtaaende paa et Sted, Drøerne ere kolde paa Dem, ſom ere meeſt

angrebne; de hænge med Hovedet til Jorden og krybe sammen med Bagbenene hen imod Forbenene. Plætterne, som bryde ud, ere først røde, derefter blive de gule og tørre, andre ere blaarøde eller sorte, og disse boldne ikke, og ere altid dødelige. Undertiden er hver Plæt for sig adskilt, og undertiden løbe mange tilsammen i et, og disse sidste ere meget stemmere end de første, som ere adskilte.

Ulden falder af paa de Steder, hvor Kopperne have sat. Hovedet og Kroppen hornes paa dem, som have mange Kopper. Nogle have meget faa Kopper; undertiden findes iblandt den angrebne Flok enkelte Stykker, som isteden for ordentlige Plætter eller Kopper saae en enkelt Byld, som sætter sig paa et af Ørene, eller paa Risen, eller paa anden Deel af Kroppen, og en saadan Byld forholder sig næsten som Brandbylder. Der er og megen Lighed imellem den Sygdom, som man hos Faarene har kaldet Kopper, og det man hos de andre Creature kalder Brandbylder. (See herom hvad der Side 81 under Sygdomme hos Hesten er sagt om Brandbylder.)

Koppesyggen hos Gaarene er en meget farlig Sygdom, som dræber mange, nogle doe, førend Kopperne bryde frem, andre paa tredie, fjerde eller ottende Dag efter Udbrudet.

Det almindeligste og bedste Middel imod denne Sygdom er at sætte Gaarene, saasnart man merker Tegn til Sygdom, et Spansk flues Plaster indvendig paa hver Baglaar, hvor der er intet eller meget lidet Haar. Plasteret maa være af Størrelse som en Krone, vel tykt paasmurt og fastbundet paa Stedet. Man kan og i dets Sted bruge en Salve af et Lod Spansk flue-Pulver blandet med 8 Lod Lin- eller Bom-Olie; men undertiden er dette Middel og skadeligt. Der kommer Brand paa det Sted hvor det paalægges. Naar man i en grasserende Sygdom mærker, at det gjør denne Virkning, maa man afholde sig fra dets Brug, og allene anvende efterfølgende Midler.

I Steden for Spanske Fluer kan man og med god Nytte trække en Snor af Hamp, af et stort Halmstraaes Tykkelse, igiennem Huden paa Boven eller Brystet af Gaarene: dette trækker Kopperne og Huden fra Hovedet og de indvendige Dele, saa at Sygdommen derved bliver meget lettere.

Indvending gives til hvert Saar hver Morgen et Qvintin China-Pulver og et halvt Qvintin Camfer revet til Pulver, blandet med en Eggeblomme, og naar det er vel blandet, røres det i lidet lunkent Vand, at man kan hælde det i Saarene.

De Saar, som ere let angrebne, behøve ikke China-Pulveret; man giver dem allene hver Morgen et halvt Qvintin Camfer revet til Pulver og blandet med lidet Salt. Foruden dette gives til alle syge Saar tre til fire gange om Dagen at drikke en affiet tynd Byg-suppe med lidet Honning og en Skeefuld Edike. Man maa ligeledes vogte sig, at Saarene ikke fryse om Vinteren eller holdes i Hede om Sommeren, hvorved Sygdommen vilde blive hæftigere, en reen og kjoelig Luft er dem tienligst.

For mange syge Saar i en Stald er meget skadeligt, med mindre Rummet er des større. Dinene, som gierne lukkes og flyde med Materie, maae flittig bades med lunkent Melk og Vand, hvorudi er kommet lidet Safran.

Naar man saaledes omgaaes Saaresygen, og ikke forsømmer at give Saarene flittig Byg-suppe at drikke, saa kan man vente at slippe den

den vel, naar Plærets Tid er ikke alt for ubesqven, enten med en stærk Hede eller med stræng Kulde. Det behøves vel ikke at erindre, at mod denne, som mod andre smitsomme Sygdomme bør man vogte sine sunde Kreature fra al Samqvem med Syge, og at saa snart man mærker denne eller anden smitsom Sygdom hos enkelte Stykker, bør disse skilles fra de sunde og holdes paa et adskilt Sted, samt rygtes af Folk, som ikke komme til de sunde, at de ikke skal bringe Smitten til dem.

2.

Om Ring-Sygen eller Svindel.

Gaarene ere underkastede to Slags Svindel, det ene Slags er forarsaget af Orm i Næsen, som kommer af et Slags Glue, der lægge deres Æg i Næsen, ligesom et andet Slags af samme Art lægge deres Æg i Huden paa Kørs og Orers Ring, og der forvolde Bylder, i hvilke Ormen udklækkes indtil den bliver moden til Forvandling og kryber ud, for at omskiftes til Glue. Er Svindel hos et Gaar forarsaget af denne Orm, saa er Snethinden i Næsehulen rød, eller der flyder Slim af Næsen. Gaaret er og mere tungt og døsig end virkelig

svin

svindel, Det kan vel svingle paa Benene, naar det gaaer, men det dreier sig ikke rundt som i den rette Ring-Snige, og Tilfældet hjælpes ved at sprøite Gaaret Bomolie, Linolie eller Tran i Næsen, eller Bomolie blandet med noget Terpentiniolie, saasom en Skeefuld Terpentiniolie i en halv Pægel Bomolie.

Ringsnigen er forarsaget af en Blære, som sidder imellem Hovedskallen og Hiernen og som er fuld af Vand. Denne Blære er en Orm, som kaldes Blære-Ormen; det er en forskiellig Art af samme Slags, som findes undertiden paa Lungerne, Leveren eller Tarmene hos Gaaret, men sædvanligere hos Svinet. Naar man med Forsigtighed saaer denne Blære udtaget, strax efter at Kreaturet er dødt eller dræbt, at den bliver heel og ikke brister at Vandet løber ud af den, saa kan man forsikre sig om, at det virkelig er et levende Dyr, ved at lægge den i melkvarmt eller lunket Vand, man vil da see, at denne Blære bevæger sig kiendeligen.

Den Blæreorm som findes i Gaarenes Hierne, naar de have Ringsnigen, har mange hvide Knopper, der ere ligesaa mange Hoveder, eller Munde, hvormed Dyret suger.

Blæ

Blærerne, som findes paa Indvoldene hos Gaar og Sviin, have iffun et Hoved eller Mund at suge med, og denne kan de langt udstrække, naar de lægges i varmt Vand.

Blæren i Hiernen sidder sædvanligst paa den eene eller anden Side af Hiernen; sidder den paa hoire Side, saa dreier Gaaret sig i Kredts til venstre, og naar den sidder paa venstre, dreier Gaaret til hoire. Det sikkerste Middel til at hielpe et Gaar, som har denne Sygdom, er at bore med en treægget Syl af en Pennesifers Tykkelse, et Hul paa den Side af Hierneskallen, hvor Ormen ligger, ind i Blæren, saa at Bandet af Blæren kan udtømmes igiennem det borede Hul, hvorved da Trykningen paa Hiernen, som forvolder Svindelen, ophører.

Det er meget sielden, at et Gaar, som anfaldes af denne Sygdom, kommer sig af sig selv. Man vover altsaa ikke meget, isald man ved at bore Hul paa Hierneskallen, ikke skulle træffe Blæren, og altsaa uden Nytte have giort dette Arbeide. Man gjør da best i at slagte Gaaret. Det borede Hul læges af sig selv, man behøver allene at tildække det med et Stykke Linneds Klud eller Skind, besmurt med tyk Terpentin.

Skovsygen.

Dette er en Forraadnellses Sygdom, som Gaar ere underkastede, der leve i Skov-Egne paa sid og fugtig Jordbund; den begynder gierne at grassere med Varmens Begyndelse i Junii Maaned og ophører i August, naar Varmen har tørret Grunden. De Gaar, som om Vinteren have manglet tilstrækkelig og sund Føde, ere meest underkastede denne og flere Sygdomme. Lam paa et og to Aar angribes hyppigst af denne Syge, som dog ikke er smitsom.

Sygdommen kiendes strax i sin Begyndelse ved det almindelige Tegn hos alle syge Gaar, i hvad Slags indvortes Sygdom de have, at de gaae langsommere og affides fra de andre, græsse kun lidet, og allene Toppen af Græsset. Ørene hænge slattede og Bugen er flad og snever. Dinene blive matte, uklare og rindende, næsten tillukte. Læberne og Tungen med Gummernerne blive blege. Næsen forstoppes med tyk Slim. Urinen lade de Syge sielden. Hovedet svulmer undertiden, og undertiden hovne Forbenene saa stærkt, at Gaaret ligger paa

Kna-

Rnæerne. Naar man trykker de Syge over Lenden, falde de let omkuld. De soge Skygge og have ondt ved at undgaae Insekter eller Fluer, som i Mængde falde paa dem. Endeligen begynder Hovedet at helde til Jorden, Ryggen bliver krum, alle fire Been samles tilsammen, hvilket er Tegn til Alsmagt hos Faaret; de have kort og hastigt Vandedrag; et skummende Slim kommer tilsidst af Halsen; Benene blive kolde; Nogle Syge gibe undertiden Blod fra sig af Endetarmen og med Giedningen, eller af Næsen, eller de pisse Blod. Alle Syge døde, som gibe Blod fra sig og som skumme af Halsen.

Sygdommen varer 6, 8 a 10 Dage, undertiden længere, sielden kortere, at regne fra den Dag de holde op at rygge Drov. De som overstride Sygdommen, komme sig langsomt.

Hos de af Sygdommen døde Faar bliver Bugen ikke oppustet og udspændt efter nogle Timer, som hos dem der døde af andre Sygdomme, og det varer længere inden de stinke. Naar de Døde aabnes, finder man et brunt Vand i Brysters og Buggens Hule. Leveren er stor og bleeg, og næsten altid fuld af de Orme, som kaldes Leverflyndre. Galdeblæ-

ren er stor, Urinblæren liden, og indeholder undertiden lidet blodigt Vand, men Nyrerne ere sunde. Blodkarrene ere meget tomme.

Mange af disse Syge kunne læges ved betimeligen at give dem daglig et Lod Salt, blandet med et til to Quintin Tynmians-Urt eller Malurt-Knoppe tørret og revet til Pulver.

4.

Durklob hos Faar.

Denne Sygdom ligner den foregaaende i meget, men den begynder ikke med denne Afmagt og Dødhed i Kroppen, som følger med Skovsygen. Den hersker Foraar og Efteraar, og forarsages af Lustens Fugtighed og Kuld, og af Græsning paa Moser og slette Steder.

De Syge hænge med Hovedet, tabe Lust til at æde, faae et slimigt raadagtigt Flod af Næsen, stærk Durklob uden Blod, og døe undertiden 3die eller 4de Dag.

Naar man aabner de Døde, findes Lungerne fyldte af Blod, Snethinden i Næsen og Lustrøret, som gaaer til Lungerne, mestendeels rødt og betændt. Bommen udspændt af Lust.

Ved at trække en Snor under Huden paa
Bringen af de Syge, føre dem paa høi og tør
Græsbund eller paa Stalden, føre dem med
Rughalm eller Havre, og ved at give dem Salt
og Malurt, læges de fleste Syge.

Blodflod.

Denne Sygdom paafalder enkelte Faar,
sømt græsse paa høit og tørt Land, naar Som-
merheden er meget stærk. De fede Faar staae
meest Fare for at anfaldes af denne Syg-
dom, sømt paa kommer dem pludseligen. De
staae paa engang stille, svingle paa Benene,
falde overende og give Blod fra sig af Masts-
tarinen eller med Urinen, eller og undertiden
af Halsen.

Naar man aabner de Døde, finder man
Blodkarrene i Hiernen udspændt og fulde af
Blod, saaledes og alle de øvrige Arter i Kropp-
pen. Mildten er meget større end naturlig.

Eit Lægedom er sielden Tid. Men man
forekommer Sygdommen ved at aarelade de
sunde Faar, fornehmneligen de stærkeste og se-
deste, og give dem Salt.

Røde i Næsen.

Ofte styrte enkelte Faar pludselig, uden man har merket, at de have været heftig syge, og naar de aabnes efter Deden findes ingen anden Feil, end at Hinden i Næsehulerne er rød og betændt, og at Denne Betændelse har trængt ind ved Lugt Nerverne til Hiernens forreste Deel. Merker man Denne Sygdom betimelig nok, af Faarets Tunghed, Hede i Dinene og langsomme Gang, saa læges den ved at stikke en flad Naal af et Par Straaes Brede igiennem Næsen og dens Mellembrust; derefter sproite i Næsen med lunket Vand blandet med Honning, og indgive Faaret et Quinrin Salpeter daglig, enten i Vand eller blandet med Honning.

Leverflyndre, Gulsøet, og Battersøet.

Faarene ere mere end andre Huisdyr underkastede det slemme Tilfælde, at faae et Slags flade Orme, som man har kaldet Faareflyndre, Leverflyndre, Lever-Zkter, hvilke findes i Leveren, og egentligen i Leverens Galde Gange eller

Galde: Aarer. Disse Orme, som meget sielden findes i Leveren hos Hesten, mindre sielden hos Oren og Svinet, avles i dette Indvold hos Gaarene af samme Aarsager som de fleste andre Sygdomme, de ere underkastede; nemlig: naar de græsses paa Moser eller lave og sumpige Marker, naar de nudes til at søge Føde paa mosige Steder om Efteraaret. Gaarene angribes og især af disse Orme i vaade Aaringer. Eftersom disse Orme avles i større eller mindre Mængde i Leveren, og mere eller mindre forstoppe Galden, saa bliver og den Sygdom og Fordærvelse de foraarsage, større eller mindre farlig. Undertiden foraarsage de Gulsot, undertiden Buglob, men sædvanligst vattersotige Tilfælde.

Erfarenhed har lært, at denne Ormesygge, som dræber saa mange Gaar, kan forekommes, endog naar de græsses paa temmelig søde Marker, ved at give dem 2 gange om Ugen en Lidsen Haandfuld Salt, eller saa meget som et Lod til hvert Gaar. Og da Saltet befrier Gaarene fra mange Sygdomme, og er dem i al Henseende saa meget tjenlig, saa burde man altid enten give sine Gaar Salt een eller to gange om Ugen, eller, som det hos mange Landmænd

bruges, sætte et Trug med Salt i Stalden, som de kunde slukke af.

Men ikke alle Faar ere lige villige til at slukke Saltet, naar de ikke ere vant dertil; det er derfor nødvendigt, naar man har Sygdom i sin Faarestof, at give Saltet med Haanden til de friske 3 gange om Ugen, og til de syge daglig et Lod blandet med bittre Urter, saasom Salvie, eller Malurt, eller Tymian.

En Blanding af 2 Pund Salt og et halvt Pund tørreret og til Pulver stødt eller gnedet Malurt eller Salvie, eller Tymian, hvilken af Delene man sættest kan erholde, er nok til 64 Stykker Faar hver Dag.

8.

Skab hos Faar.

Skab hos Faarene er en Sygdom, som er bekiendt nok, og behøver derfor ikke at beskrives. Den forarsages af Ureenlighed og usund Lust i Stalden, af Hunger og af slet Føde. Naar man altsaa vil læge Sygdommen; bør man skaffe Reenlighed og frisk Lust i Stalden, saa og sund og tilstrækkelig Føde. Medikamenter allene vil ellers lidet hjælpe, for end mod Foraaret, naar Faarene tillige kan

slippe

slippe ud i frie Luft og faae frisk og sund Gode.
 Naar dette ikke mangler, saa læges Skabet let
 paa 2 Maader, enten ved at smøre dem over-
 alt i Huden paa de skabbede Steder med en
 Blanding af lige Dele Bomulstie og Terpentins-
 olie. Men denne Indsmøring maa skee med
 Omhyggelighed; man maa ved at adskille Ulden
 vel opsoege alle de skabbede Steder paa Kroppen,
 og indgnide Olien derpaa.

Den anden Maade at læge Skab, er at
 vaske dem i Huden med Tobakssaft. Man kaa-
 ger to Pund skaaren Tobak af den sorteste og
 fedeste med 8 Potter Vand, og dette er nok
 til at vaske 10 Gaar med.

9.

Gaareluus.

Naar Gaarene have mange Luus, blive de
 svage og vantrives, det fordærver ogsaa Ulden.
 De samme Ting, som foran er tilraadet at bruge
 mod Skab, fordriver ogsaa Luus, saavel hos
 Gaar, som hos andre Creature. De fordrives
 ogsaa ved at smøre med stærktbranket Smør
 eller branket Gidt.

Om Svinenes Sygdomme.

I.

Bagbrænde.

Sviin, som holdes urene og i usund Lust, naar de sedes paa Stien, som ikke en gang om Dagen føres ud i den frie Lust, at bevæge sig, blive oftest lamme i Bagdelen, at de ikke kunne gaar eller reise sig uden paa Forbenene. Dette Tilfælde hjælpes ved at føre dem daglig ud i frie Lust, og give til hvert fuldvopent Sviin en Bolle lavet af et halvt Lod Antimonium og et Qvintin Camfer blandet med lidt Meel og Honning til en Deig.

Naar man indgiver Sviin enten Drik eller Pulver, saa maa man gjøre det med Forsigtighed, at det ikke kommer i Brangstruben, som saa let vil skee, ved det, at de bestandig skrige naar man vil helde noget i dem. Deraf er det kommet, at man har troet, at Peber var Gift for Sviin, hvilket det dog ikke er; men man har uden Tvivl forsøgt at helde det i dem med Brændeviin, naar de have været syge,

og

og da erfaret, at de døde; men dette er skeet allene fordi det er heldet dem i Lustreret, eller som det almindeligen kaldes, Brangstruben.

2.

Om Tinter.

Tinter hos Sviin er en Ormesygge, som visse Slags Sviin ere underkastede, og andre ikke. De Sviin som fødes med Mælk, ere mere underkastede at faae Tinter end andre. Tinter ere smaa hvide Blæver af en Ertes Størrelse, som sidde i Riødet, og som hos det levende Sviin kan sees at sidde under Huden paa Tungen. Naar man vil forvise sig om et Svin har Tinter, saa maa man undersøge Tungen, og dersom der paa noget Sted af denne findes hvide Knoppe eller Knuder, saa har det Tinter. Under Tungen og paa Siderne af den er det lettest at see dem.

Disse saa kaldede Tinter ere levende Orme, en Art Blære-Orme af det Slags hvorom ved Gaaresygdommen er talt under No. 2 om Ringsygen.

Ogsaa mod denne Sygdom raades at bruge Antimonium, et halvt Lod til hvert Svin, daglig i 8 til 10 Dage.

Og

Ogsaa burde Salt forsøges imod denne Sygdom.

Dersom Tinterne forarsage Knuder udvendig paa Kroppen, saa fordrives de ved at gnide dem med Sæbevand.

Erfarne Landmænd forsikre og, at det er meget sundt for Svinene, og især mod Tinter, at blande Urin i deres Drik eller Føde.

3.

Om Galde eller Svindesygen.

Naar Svin tæres og blive mavre, saa siges de at have Galdesyge.

Et Lod Antimonium og et halvt Lod vednisk Sæbe smeltet i Vand og indgivet dem hver Dag, hjælper mod denne Sygdom.

Anmærkning.

Landmænd og andre, som have Leilighed til at samle Erfaringer om Huusdyrenes Sygdomme eller til at bemærke een og anden Mangel eller Urigtighed i denne Lægebog, kunne giøre dens Forfatter en vigtig Tjeneste, ved at meddele ham saadanne Erfaringer eller Anmærkninger.

Om Aareladning.

Tykt Blod, for meget Blod, og Betændelse, iude
fordrer Aareladning.

Derfom Creaturene levede et frit og naturligt Liv, saa kunde et saa unaturligt Middel, som Aareladning, ikke behøves; men i den Tvang og under den ufornuftige Behandling de ofte holdes, bliver dette, og flere Hielpemidler nødvendige, for at rette Følgerne af begangne Feil.

Naar Creaturene have tykt Blod, saa ere de gierne tunge; naar de have for meget Blod, have de kort Aandedang, og blive snart stakaandede naar de løbe. Hos Creature, som have for meget Blod, ere alle Blod-aarer spændte og store. Creature, som have for tykt Blod, have besværlig Uddunstning, og udtømme tyk og heed Urin. Creature, som have for tykt eller for meget Blod, faae lettelligen Betændelses-Eygdomme, naar de udsættes for nogen pludselig Forandring fra Varme til Kuld, eller naar nogen Skarphed i Blodet kommer til. De Creature, som have for tykt Blod, blive og let forfangne, faae Ledesmerter og Stivhed i Lemmerne.

Mangel af Bevægelse og overflødig nærende Foder forarsager Fuldblodighed.

Dette bør rettes ved Aareladning, og forekommes ved Arbeide og Bevægelse.

Man kan aarelade Creaturet overalt, hvor der findes Blod-Aarer saa store og saa nær under Huden, at man kan aabne dem tilstrækkelig.

Virke

Virkningen af Aareladning er, at Blodet bliver tyndere og dets Mængde formindskes. Denne Virkning seer i hvad Aare man vælger til at aabne.

De største Aarer ere de bedste at aarelade paa, fordi de ere lettest at aabne, og give i en kort Tid en større Mængde Blod. Virkningen af Aareladning er altid kraftigst, naar man har hastig udtømmet den Mængde Blod, man vil lade fra Kreaturet.

Derfor er det altid, og fornemmelig i indvortes Sygdomme, best at aarelade paa den saa kaldte Hals- eller Lunge Blodaare, fordi det er hos alle Creature den største, man kan komme til at slaae Hul paa.

Den Mængde Blod, man bør astatpe af et Kreatur, er forskjellig, efter Kreaturets Størrelse og Tilstand.

Al en fuldkommen Hest kan man tage 2 Potter Blod af gangen, og af smaae Heste en Pot til 3 Pægle.

Al Køer og Orer kan man ligeledes astatpe til to Potter Blod.

Al Saar og fuldvorne Lam en halv Pot. Al Sviin 3 Pægle til en Pot.

Men naar man i en Sygdom har aareladt Creaturene nogle gange, saa tager man tilsidst noget mindre Blod hver gang. Men naar man i en Sygdom mærker, at det astatpiede Blod ikke vil størknes ret, saa maae man ikke aarelade meer, thi det vilde da stæde meget, ved at svække Kreaturet; ligesom det og overalt er urigtigt, at svække Creaturenes Kræfter ved Aareladning, naar disse Kræfter ikke virke for stærkt, som i Betændelses Fæber, eller naar der ikke er Fuldblodighed,

som

som besværer Kreaturet, saa at dets Kræfter ei formaae at bevæge og omdrive Blodet tilbørligt.

Om Klysterer.

Almindeligen troes, at Klysterer allene tiener til at skaffe Creaturene Nabning, naar de har Forstoppelse, og at de ellers ikke nytte til noget, naar Creaturene ikke ere forstoppede.

Men det er ikke allene i Forstoppelse Klysterer ere stienlige, men i alle hidtige Sygdomme ere de meget gavnlige til at dempe den indvortes Hede og formilde Skarpheder i Mave og Tarms, som ved at purre Indvoldene forøger Heden og Feberen. De hjælpe og til at fortynde Blodet, fordi de indsuges fra Tarmene i Blodet, ligesom det Vand, Kreaturet drikker; og naar de syge Creature ikke vil drikke, da ere Klysterer saa meget mere nødvendige.

Til Klysterer bruges sædvanligen Vand kogt med en Haandfuld Hørfrøe og fræsiet, eller Vand, hvorudi er opløst en Haandfuld Salt. Man kommer og gierne en halv Pægel Bomolie eller Linolie til hver Klysteer. Der som Klysteer gives i Hensigt at skaffe Kreaturet Nabning, naar det har Forstoppelse, saa maa der kommes mere Salt i Vandet, et halvt Pund Salt til hver Pot varmt Vand og en Pægel Olie.

Klysteret til en fuldkommen Hest bør være 2 Potter; til stort Qvæg samme Mængde, og man kan ikke let give for store Klysterer. Det fornemste, man maa vogte sig for, er, at de ikke ere for varme, de maatte heller være for kolde; naar de ere lidet mere end lunkede,

saa

saa ere de varme nok. Det er ogsaa skadeligt at indsprøite Klysterer med for megen Magt, de maae langsomt og jevnt indsprøites.

Klisteret sættes enten med en Sprøite som kan holde 2 Potter, eller med en stor Dreblære som der er bundet et Træ:Rør af halvandet Qvarteers Længde i Halsen, og saa viid i Kanalen som en Finger er tyk. Man kan og hertil benytte sig af en liden Blis Kiedel, hvorudi der kan rummes 2 til 3 Potter Vand, og som haver en Hals eller Tude af halvanden Alens Længde og en Tommes Bide tværs igiennem. Naar man med dette Instrument vil sætte en Hest eller et Hoved Klysteer, saa trækker man Kreaturet hen til et Sted, hvor det kan staae høit med Bagbenene og lavt med Forbenene, og stikker saa Halsen eller Tuden af Kiedelen langtsom ind i Mastarmen, og derefter holder til, at Klisteret kan komme ind.

Derefter røres Kreaturet lidet, paa det at Klisteret ved Bevægelsen kan føres vel ind i Tarmene. Er Kreaturet saa sygt, at det ikke kan flyttes eller føres, saa kan det og blive staaende i Stalden; men dersom det da for hastig giver Klysteret fra sig, maa man sætte det endnu et andet, indtil det beholdes i det mindste et Qvarteers Tid.

F o r t e g n e l s e

paa de almindeligste Lægemidler for Creature, som ere nyttige at have ved Haanden.

No. 1.

Sæbe-Brændeviin.

Laves af 4 Lod grøn Sæbe, som opløses i en Pot stærk Brændeviin.

Dette Middel er got at bade med mod Forrækkelser og mod Hævelser, som man vil fordele.

Man kan gjøre det stærkere fordelende ved at komme 100 Draaber Terpentinoxie dertil, og da er denne Spiritus nyttig til at fordrive Galle, Stollensvamp, Viskphas og andre slige kolde Hævelser, naar de ikke ere for gamle. Men vil man bruge det til at fordele hede og smertende Hævelser, saa maa man, i Steden for Terpentinoxie, komme et Lod Camfer dertil.

No. 2.

Digestiv-Salve.

Laves af 1 Pund Terpentin og 2 Lod Terpentinoxie, som vel omrøres med Blommen af 6 Æg, at det bliver jevnt blandet til en gul Salve.

Denne Salve kan bruges til alle Saar, som ere bløde og give megen Materie, saa og til alle Saar, som ere paa eller nær ved Been, eller seenige eller brusk-

agtige Dele; til Saar paa Viderristen, paa Kronen og andre Dele af Foden.

No. 3.

Basilikon-Salve.

Laves af Beeg, Harpir og gult Vor, af hvert 4 Lod, som smeltes ved sagte Ild og omrøres med en halv Pot Bomolie.

Denne Salve kan bruges til Saar, som ikke give ret Materie, men ere tørre og haarde, og hornede i Randen. Den blødgjør Delene i Saaret, og beforder Voldningen, som er nødvendig til Saarets Lægning; den er og tienlig til at blødgjøre sprødt og tørt Horn i Hoven, ved at smøre Kronen dermed. Men den er Radelig at bruge ved Saar paa Been, Seener og Drusk.

No. 4.

Ægyptisk Salve.

Laves af 4 Lod Spansgrønt fint stødt og kogt til en Salve med en halv Pøgel Edike og 12 Lod Honning i en Leerpotte, som maa være saa stor, at det ikke kan luge over, naar det skummer.

Denne Salve kan bruges til at tørre Muf og Risp, naar det flyder med Vædske; og den er nyttig i alle de Saar, i hvilke det fremvoksende Kiød er alt for løst og svampig, og som giver en alt for tynd og vandagtig Materie. Den er tillige tørrende og imodstaar Forraadnelse.

No. 5.

No. 5. **Horn = Salve.**

Laves af lige meget Bomolie, guult Bør, Svines fit, venetiansk Terpentint og guul Honning. Olien, Børet og Fittet smeltes tilsammen ved sagte Ild, og naar dette er smeltet, da røres det om med Terpentinen og Honningen, indtil det bliver koldt.

Denne Salve er nyttig til at smøre Kronen med paa Heste, som have skøre og sprøde Høver; men Hoven selv bør ikke smøres dermed. Vil man smøre den med noget for at holde den blank, saa bør det være med Sirup gjort til Sværte med Rørrøg.

No. 6.

Kampfer = Olie.

Laves af 1 Lod Kampfer, som rives til Pulver med nogle Draaber Brændevin, og derefter blandes med en Pægel Linolie og en halv Pægel Terpentiniolie.

Den Olie er nyttig til at fordele Stivhed i Ledemodene, og til at smøre Hoven eller Roden, eller andre Døle, som ved Forrækkelse ere blevne pumpe eller stive.

No. 7.

Kampfer = Spiritus.

No. 8.

Fordeleende Spiritus.

Laves af 3 Lod Salinial og 4 Lod Potasse, som røres hver for sig til Pulver, og derefter kommes i en Pot Brændevin som er blandet med 2 Spiseskeer fulde af

af Terpentinolie. Naar dette har staaet 24 Timer vel tilproppet, er det tienlig at bruges til at fordele Stivhed i Boven eller Ledemodene af Forsangenhed, til at fordrive Bandsæt og Flodgalle, fordele Hævelser paa Biderriksen af Sædlens Trykning, o. s. v.

No. 9.

Torrende Vand.

Laves af et Lod Blaaesteen, som opløses i en Pot reent Vand.

Dette Vand er tienlig til at vaske ædende Saar, som udbreder sig, eller Saar som ere sinkende og svampige, og hvor løst eller saa kaldet vildt Kiød voxer frem. Det er og tienligt til at læge den flydende Pindhose, Muf og Kæp, som giver megen Bædse.

Men til at fortære vildt Kiød bruges Blaaesteen revent til Pulver, som strøes tykt paa det fremvoxende Kiød.

Dette samme Blaaesteens Pulver er og got til at strøe paa en raaden Straale, og derefter gyde Terpentinolie derpaa.

No. 10.

Spanstflue Spiritus.

Laves af 4 Lod Spanstflue Pulver, hvorpaa man gyder en Pot Brændeviin, og lader det staae i tre Dage.

Denne Spiritus er god til at bade Boven med, naar den er stiv af Forsangenhed, dersom den fordelende Spiritus No. 7 er utilstrækkelig. Den fordeler og Beensknuder, saasom Overbeen og Spat, i sin Begyndelse.

No. 11.

No. 11.

Spanskflue-Salve.

Laves af 4 Lod Spanskflue-Pulver, som omrøres i 10 Lod Svinesnit eller 8 Lod Linolie og et Lod eller 2 Spiseskeer fulde af Terpentiniolie.

Denne skarpe Salve bruges og med Nytte til at smøre Boven og andre Dele med, naar de ere stive af Forsangenhed, og mildere Midler ikke ville hjelpe.

No. 12.

Krop-Pulver.

Laves af 1 Pund Spidsglas Lever, 1 Pund Svo: velblomme, 1 Pund Gentian-Rod, 1 Pund Eggeskal: ler, et halvt Pd. Enebær, 4 Lod Fanikel-Græs og 8 Lod fint stødt Jern-Hammerskiel stødt til Pulver og blandet vel tilsammen.

Alf dette Pulver gives Hesten 2 Lod daglig, for at befordre Fordoielsen, styrke og rense Maves, naar Hesten enten gaaer fra Foret, eller bliver maver, endskiøndt den æder godt; naar den har Orm, Krop eller andet Flod til Hovedet eller Brystet. Det er da og got at give tillige daglig 4 Lod Salt paa Foeret.

No. 13.

Laxeer-Drif.

Laves af 1 Lod Aloe stødt til Pulver og blandet med et Pund Riøkken-Salt, som koges med en Pot Vand, og holdes lunkent i Hesten. Dersom den ikke Dagen efter laxerer paa dette, saa bør man tredie Da: gen

gen give den samme Portion igien, thi det er ikke got at give Hesten paa cengang en stærk Portion Laxeer-Middel, da det saa let kan forårsage farlig Kolik.

No. 14.

Kiolende Dien-Band.

Laves af et halvt Lod hvid Vitris, som opløses i en Pot reent Vand.

No. 15.

Fordelende Dien-Band.

Laves af 1 Quintin Kamfer revet til Pulver med 5 a 6 Draaber Brandeviin, 1 Quintin Borax og en Pægel Geniskol-Band, som blandes tilsammen.

Naar man vil bade Dinene, bør Bandet trykkes i Diet med en Svamp, men Dinene bør ikke gnides eller kades med en Klud.

No. 16.

Blye-Band.

Laves af 2 Quintin Blye-Sukker, som opløses i en Pot reent Vand.

Dette Band er tørrende, kiolende og dæmper Forraadnelse.

Foruden disse Midler bør man og være forsynet med Salpeter, Svovelsblomme, Camfer, Terpentiniolie, Linolie og Honning.

R e g i s t e r.

Anviisning til at kiende Hestens, Drens og Faars
rets Alder. 3

Om de almindeligste Aarsager til Huusdyrenes Sygdomme, og Midler til at forekomme dem 11

Hestens Sygdomme.

1. Hidsig Zeber hos Heste.	19
2. Quærte og Krop.	25
3. Lungeingie eller Zeber med Betændelse i Lungerne	31
4. Strængel.	36
5. Drangbrystighed eller den saa kaldte Angbrystighed.	37
6. Holte.	39
7. Forstoppelse og Kolik.	40
8. Kolik af Dren.	42
9. Urinens Forstoppelse, at Kreaturet ikke kan skalde.	43
10. Lutterfald.	46
11. Durklob.	47
12. Springorm eller Heste-Kopper.	49
13. Skab, Muk, Pindhose, Naisp, Mankemuus og Skurv i Kronen	53
14. Koller.	56
15. Snive.	61
16. Forsangenhed.	65
17. Klemme og Kirvebgang.	69
18. Griske Kaarne, skootte, stude og reene Saar.	73
19. Bylder og Hævelier.	77
20. Brandbylder og Mukbyld.	81
21. Tungekræft eller Brand paa Tungen.	83
22. Sibel.	84
23. Boborm.	86
24. Rosenartede Hævelier.	88
25. Stollenwamp og Piphas.	89
26. Sadelbrud og Trykning paa Viderristen.	91
27. Forrækkelse i Hoden, Krudset, Boven eller andet Ledemod.	93
28. Flusgalle og Seenegalle.	95
29. Overbeen og Beenpat.	97
30. Blodspat.	99
31. Vandspat.	100
32. Steengalle	—
33. Saar i Hoden af indtraadt Som.	102
34. Hornkloft.	103

35. Saar paa Kreenen.	103
36. Forraadnelse i Straalen.	105
37. Hede og Betændelse i Vinene.	106
38. Uklare Vine og Pletter paa Vinene.	107

Sygdomme hos Hornqvæg.

1. Den almindelige Dværgsyge	108
2. Lungesyge.	126
3. Lungeskræft.	129
4. Hoste.	—
5. Blodpis.	—
6. Slag og Lamhed i Bagdelen	130
7. Pendebold.	131
8. Trommesygen.	132
9. Saar paa Munden eller omkring Munden.	135
10. Pose Lænder.	—
11. Klove sygen.	—
12. Bylder og hede Hævesker.	136
13. Fnat, Udslæt og Saar paa Yverne og andre Steder	—
14. Hævelse og Knuder i Yverne.	137

Faarenes Sygdomme.

1. Faare-Kopper.	139
2. Svindel eller Ringsygen.	143
3. Skovsygen.	146
4. Durklob.	148
5. Blodflod.	149
6. Røde i Næsen.	150
7. Leverafnyndre, Gullstot og Vatterstot.	—
8. Skab hos Faar.	152
9. Luus.	153

Svinenes Sygdomme.

1. Bagbrænde.	154
2. Tinter.	155
3. Galde- eller Svinde-Sygen.	156

Om Aareladning. 157

Om Klysterer. 159

Fortegnelse paa de almindeligste Husemidler for
Kreaturenes Sygdomme. 161

